

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Kvalita života z pohledu odsouzených

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
doc. PhDr. Bohumíra Lazarová Ph.D.

Vypracoval:
Bc. Vladimír Palko

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Kvalita života z pohledu odsouzených“ zpracoval samostatně a použil pouze literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Příbram 17. 11. 2009

.....

Bc. Vladimír Palko

Poděkování

Děkuji paní doc. PhDr. Bohumíře Lazarové, Ph.D. za metodickou pomoc, užitečné rady a věcné připomínky, které mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěl poděkovat celé své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

Bc. Vladimír Palko

OBSAH

Úvod	2
1. Vymezení kvality života	4
1.1. Teoretické vymezení kvality života	5
1.2. Vědní obory a pojem kvalita života	7
1.3. Zdraví a kvalita života	13
1.4. Vzdělání a kvalita života	15
1.5. Životní spokojenost	16
1.6. Životní spokojenost a osobnost člověka	20
2. Historie vězeňství, vězeňské systémy a penitenciární proces	24
2.1. Vězeňské systémy ve vybraných zemích	25
2.2. Moderní vězeňský systém	27
2.3. Průběh penitenciárního procesu	28
2.4. Vliv vězeňského prostředí na chování a kvalitu života trestaných	31
3. Resocializace	36
3.1. Diferenciace výkonu trestu u dospělých odsouzených	36
3.2. Evropská vězeňská pravidla	43
3.3. Programy zacházení s odsouzenými	47
2.1. Struktura zaměstnanců	53
2.2. Práva a povinnosti odsouzených	54
2.3. Specifika věznice Příbram	60
3. Výzkumné šetření zjišťující míru spokojenosti s kvalitou života odsouzených mužů ve Věznici Příbram	63
3.1. Metodologie výzkumného šetření	63
3.2. Realizace empirického šetření	68
3.3. Analýza výsledků výzkumného šetření	69
3.4. Shrnutí	87
Závěr	95
Resumé	98
Anotace	99
Seznam použité literatury	100
Seznam příloh	104

Úvod

Pro většinu lidí není vězeňské prostředí ve středu jejich zájmu. Pozornost věznicím, odsouzeným a obviněným, případně vězeňskému personálu je věnována pouze tehdy, když je něco špatně, když někdo nebo něco selže jako např., při útěku nebo pokusu nějakého vězně o něj, v případně vzpoury vězňů nebo selhání zaměstnance Vězeňské služby České republiky.

Vězeňské systémy procházejí, stejně tak jako celá naše společnost, velkými změnami. Ty jsou charakterizovány směrem od pouhé izolace pachatele trestného činu, ke kvalitnějším způsobům zacházení s odsouzenými. Je to jeden z projevů humanizace ve vězeňství. Tato skutečnost se projevuje zlepšením vězeňského prostředí, budováním oddělení specializovaného zacházení s odsouzenými, moderních krizových center apod.

V samotné práci s odsouzenými se tyto výše uvedené změny přístupu k odsouzeným projevují v nárůstu počtu civilních zaměstnanců, speciálních pedagogů, psychologů, vychovatelů, vychovatelů - terapeutů, sociálních pracovníků apod. Tito zaměstnanci mají dostatek odborných znalostí a dovedností, aby pomohli odsouzeným lépe řešit jejich problémy. Pomáhají jim se lépe vyrovnat s výkonem trestu odnětí svobody, vedou je k vyšší osobní odpovědnosti, připravují je na propuštění z výkonu trestu, pomáhají jim v doplňování potřebného vzdělání apod. Jedná se však o nelehkou práci s nejasným výsledkem.

Výkon trestu odnětí svobody je zde proto, aby zajistil ochranu lidské společnosti před jedincem páchajícím činností odporující zákonům naší země a současně se snažil o řádnou nápravu kriminálního jedince. Pracuji jako vychovatel ve Věznici Příbram na oddělení výkonu trestu odnětí svobody pro odsouzené zařazené do věznice typu s ostrahou a právě proto jsem si vybral téma diplomové práce: „Kvalita života z pohledu odsouzených“. Toto téma mě zaujalo vzhledem k mému každodennímu působení a možnosti sledování chování odsouzených v místech, kde vykonávají trest odnětí svobody. Zajímají mě postoje odsouzených mužů, kdy na základě těchto skutečností a zjištěných vědomostí mohu i já sám některé své postoje při výkonu svého povolání změnit, přehodnotit, upravit. Myslím si, že i mě samotnému tato diplomová práce bude přínosem a přinese mi poznatky v této problematice.

Cílem mé diplomové práce je poznání, porozumění pojmu kvality života a zjištění míry životní spokojenosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Příbram zařazených do věznice s ostrahou. Životní spokojenost

a její míru zjišťuji v jednotlivých dílčích oblastech kvality života odsouzených a současně nalézám souvislosti při naplňování tohoto pojetí v jejich specifických životních podmínkách. Dále bych rád zjistil skutečnosti, které by mohly vylepšit životní spokojenost odsouzených ve výkonu trestu.

V průběhu studia jsem na celou řadu otázek nacházel odpovědi ve studijní literatuře, se kterou budu také ve značné míře pracovat pro správnost údajů v otázkách kvality života, životní spokojenosti, zdraví atd.

Práce je tradičně členěna do dvou základních částí – teoretické, která má tři části a empirické, která obsahuje jednu část. V první části této práce jsem se zaměřil na pojmy kvalita života, životní spokojenost, vymezení pojmu kvalita života v souvislosti s různými vědními obory a dále pojmy, se kterými toto téma velmi úzce souvisí. V druhé části se budu zabývat historií trestu a trestání a vlastním průběhem penitenciárního procesu, tak, jak jím prochází odsouzený, od nástupu k výkonu trestu odnětí svobody až k jeho propuštění. V další třetí části se budu věnovat pojmům resocializace, evropská vězeňská pravidla, programy zacházení s odsouzenými a životu odsouzených v souvislosti s právy a povinnostmi odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a specifikům Věznice Příbram. Ve čtvrté části se soustředím na empirické šetření související s tématem diplomové práce, kde zjišťuji míru spokojenosti s kvalitou života odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Příbram. Stanovil jsem několik výzkumných otázek, kdy v závěru této části diplomové práce tyto položené otázky budu analyzovat a provedu závěrečné shrnutí výsledků výzkumu.

1. Vymezení kvality života

Kategorie kvality života nespočívá kvůli svému multidimenzionálnímu, kulturně podmíněnému, dynamickému a značně subjektivnímu charakteru na jednoznačném teoretickém základu. Spíše bychom mohli tvrdit, že leží na průsečíku mnoha soudobých tendencí a směrů, což má za následek velkou rozmanitost snah ji definičně vymezit.

Ústava Světové zdravotnické organizace (dále jen WHO), definuje zdraví jako „stav úplné fyzické, psychické a sociální pohody, ne pouze absenci choroby.“ Z této definice plyne, že nástroje pro měření zdraví musí obsahovat nejen ukazatele změn ve frekvenci a vážnosti nemoci, ale i odhad celkové spokojenosti. Tento objekt může být hodnocen právě měřením změn v kvalitě života v závislosti na zdravotní péči. Jedná se o velice široký koncept ovlivněný jedincovým fyzickým zdravím, psychickým stavem, osobním vyznáním, sociálními vztahy a vztahem ke klíčovým oblastem jeho životního prostředí. V současné době se preferuje multidimenzionální holistická koncepce člověka jako bio – eko – psycho – sociální jednoty. Zdraví je celostní a systémová záležitost. Je výsledkem souladu ve vzájemném působení organismu, osobnosti člověka a jeho životního prostředí. Je také výslednicí jeho dědičných dispozic, životního stylu, ekologických, sociálních, ekonomických a zejména pracovních podmínek. Zdraví do značné míry ovlivňuje kvalitu života, protože ta je dána individuální úrovní tělesné a duševní činnosti i pracovní výkonnosti a úrovní tělesné, duševní a sociální pohody a spokojenosti.¹

K posouzení postavení individua na škále zdraví – nemoc a vystižení individuálních charakteristik jeho zdraví se v relativně nedávné době začalo používat speciálního metodického postupu, vycházejícího z pojetí tzv. „kvality života“ („*quality of life*“ v již zavedené zkratce QOL, někdy též ve specifikované podobě „*health-related quality of life*“ se zkratkou HRQOL). Ukázalo se totiž, že k vystižení komplexní charakteristiky zdravotního stavu již nepostačují dříve užívané postupy, vycházející ze stanovení diagnózy eventuální nemoci, doby dožití, respektive tzv. střední délky života, ale že je třeba identifikovat a zhodnotit i psychické, sociální a behaviorální determinanty lidského života, vztahující se ke zdraví. V praxi se většinou toto zaměření postupů zjišťujících kvalitu života týkalo – zvláště v počátcích systematického zájmu

¹ Kohoutek, R.: Psychologie zdraví a duševní hygiena. Brno: IMS, 2007

o problematiku kvality života – především subjektivního vyjádření míry narušení obvyklých životních podmínek v důsledku určité (nejčastěji somatické) choroby.²

Poznatků o kvalitě života výrazně přibýlo zejména v posledních zhruba dvaceti letech.

1.1 Teoretické vymezení kvality života

Dragomirecká a Škoda v souladu s WHO, upozorňují na posun v chápání kvality života (dále jen QOL „*quality of life*“), směrem k dosažení souladu mezi jedincem a okolím, ať už ve smyslu naplnění specifických potřeb, očekávání nebo využití individuálních schopností v interakci s okolím, a dále také zaměření se na pozitivní charakteristiky života nemocných, nikoli pouze absenci symptomů.³

Jednou z možností je vymezení QOL pomocí jiných používaných pojmů, charakteristickým znakem nebo vzájemnou souvislostí těchto znaků.

1. Definice QOL pomocí jiného pojmu

Z definice zdraví dle WHO vychází i Nagpal, který definuje QOL jako komplexní měření fyzické, psychické a sociální pohody, štěstí, spokojenosti a naplnění tak, jak je vnímána každým jedincem nebo skupinou.

Ze stejného základu vychází i Cambellova a Conversova definice, která QOL vymezuje jako „subjektivně pocíťované zdraví“.⁴

V České republice je hojně používán dotazník SQUALA, považuje QOL jako veškeré vnímání spokojenosti či nespokojenosti jedince v celém jeho životě, přičemž spokojenost s různými aspekty má také různou důležitost.⁵

Do této kategorie můžeme zařadit i empiricky orientované pojetí QOL T. Halečky. Autor je toho názoru, že QOL jako taková neexistuje, význam nabývá jedině je-li vymezeno konkrétní prostředí, ve kterém je měřena. QOL musí být vždy ve spojení s řešením otázky „jaká kvalita a pro koho“.⁶

² Kebza, V.: Psychosociální determinanty zdraví. Praha: Academia, 2005

³ Dragomirecká, E., Škoda, C.: Kvalita života. Vymezení definice a historický vývoj pojmu v sociální psychiatrii. ČS Psychiatrie, 1997

⁴ Dragomirecká, E., Škoda, C.: Kvalita života. Vymezení definice a historický vývoj pojmu v sociální psychiatrii. ČS Psychiatrie, 1997

⁵ Dragomirecká, E., Bartoňová, J., Motlová, L. a kol.: SQUALA. WHOQOL-100. Příručka pro uživatele české verze Dotazníků subjektivní kvality života SQUALA. Praha: PCP, 2006

⁶ Halečka, T.: Kvalita života a jej ekologicko-environmentální rozmer. Kvalita života a ľudská práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2002

2. Definice vyjadřující vztah mezi charakteristikami QOL

Tato oblast je úzce spojena s vymezením subjektivní a objektivní dimenze QOL, spokojenosti, naplněním přání, očekávání a potřeb jedince.

Kirby z tohoto pohledu vymezuje QOL jako stupeň, v němž prožívání života uspokojuje individuální psychologická a fyzická přání a potřeby. QOL je výsledkem osobních hodnot a životního stylu, skrze něž se je jedinec snaží naplnit.

Maslowova pyramida potřeb je základem Dickensovy definice QOL jako měření velikosti nepoměru mezi nenaplněnými a naplněnými potřebami a přáními.⁷

3. Definice zaměřené na typický znak QOL

Takto můžeme hodnotit QOL nezávisle na objektivně stanoveném zdravotním stavu. K. Skantze definuje QOL jako subjektivní hodnocení vlastní životní situace.⁸

4. Definice QOL výčtem

Toto pojetí QOL koresponduje s rozlišováním dimenzí kvality života. WHO založila rozčlenění jednotlivých oblastí QOL na své definici kvality života, která je uvedena v úvodu této kapitoly. Rozeznává tak čtyři základní oblasti, které vystihují dimenze lidského života bez ohledu na věk, pohlaví, etnikum nebo postižení:

- Fyzické zdraví a úroveň samostatnosti - energie a únava, bolest, odpočinek, mobilita, každodenní život, závislost na lékařské pomoci, schopnost pracovat atp.
- Psychické zdraví a duchovní stránka - sebepojetí, negativní a pozitivní pocity, sebehodnocení, myšlení, učení, paměť, koncentrace, víra, spiritualita, vyznání atp.
- Sociální vztahy - osobní vztahy, sociální podpora, sexuální aktivita atp.
- Prostředí - finanční zdroje, svoboda, bezpečí, dostupnost zdravotnické a sociální péče, domácí prostředí, příležitosti pro získávání nových vědomostí a dovedností, fyzikální prostředí (znečištění, hluk, provoz, klima) atp.⁹

⁷ Dragomirecká, E., Škoda, C.: Kvalita života. Vymezení definice a historický vývoj pojmu v sociální psychiatrii. ČS Psychiatrie, 1997

⁸ Dragomirecká, E., Škoda, C.: Kvalita života. Vymezení definice a historický vývoj pojmu v sociální psychiatrii. ČS Psychiatrie, 1997

⁹ Vaňurová, H., Muhlpachr, P.: Kvalita života – teoretická a metodologická východiska. Brno: Masarykova univerzita, 2005

5. Definice QOL jako měřitelné veličiny

QOL je v této souvislosti vymezena tím, za jakým účelem je měřena. A. A. Pinkey vymezuje QOL jako hodnotu subjektivně a objektivně změřenou. Do této kategorie lze zařadit také Naessův koncept „vnitřní QOL“ charakterizované vysokou úrovní aktivity, dobrými mezilidskými vztahy a základní dobrou náladou jako tím, co je „objektivně“ měřitelné v psychologii. Unikátnost tohoto vymezení spočívá v jeho snaze o popsání ideálního stavu.¹⁰

Z výše uvedeného je patrné, že stanovení a užívání jednotného pojmu určeného k vyjádření pojmu QOL není v současné době jednotné a do budoucna patrně ani být nemůže. QOL tvoří mnoho částí, oblastí, pocitů a způsobů jejich vnímání včetně stanovených priorit v životě každého jedince.

1.2 Vědní obory a pojem kvalita života

QOL je věnována pozornost z hlediska řady vědních disciplín a v této části diplomové práce některá konkrétní vymezení QOL popíši.

Vymezení QOL z pohledu sociální pedagogiky

Z pohledu sociální pedagogiky lze pojem QOL chápat jako soulad mezi potřebami jedince a potřebami společnosti. Při zjišťování QOL se sociální pedagogika zaměřuje na celou populaci, především pak na děti, mládež a dospělé z rizikových skupin.

Sociální pedagogika chápe pojem QOL ve dvou rovinách:

- QOL jedince.
- QOL společnosti.

Ve vztahu ke QOL jedince se edukační úsilí zaměřuje na rozvoj vnitřního potenciálu a individuality jedince, jeho sociální kreativity a kultivace zdravého a žádoucího způsobu života, tak aby docházelo k minimalizaci rozporů mezi jedincem a společenskými podmínkami dané společnosti.

¹⁰ Dragomirecká, E., Škoda, C.: Kvalita života. Vymezení definice a historický vývoj pojmu v sociální psychiatrii. ČS Psychiatrie, 1997

Ve vztahu ke QOL celé společnosti se v rámci primární, sekundární prevence zaměřuje na vyhledávání potencionálně sociálně patologicky jednajících lidí, na zmírňování a odstraňování sociálně tíživých stavů, činnostmi poradenskými, asistenčními, reedukačními a resocializačními (včetně penitenciární a postpenitenciální péče) se snaží předcházet problémům, které mohou tito jedinci společnosti působit.¹¹

Vymezení QOL z pohledu speciální pedagogiky

Z pohledu speciální pedagogiky lze pojem QOL handicapovaných jedinců chápat jako takovou míru zapojení do života společnosti, kdy dochází k co největšímu uspokojení jejich materiálních, sociálních a psychických potřeb.

Ve vztahu ke zlepšení QOL handicapovaného jedince speciální pedagogika navrhuje a realizuje takové edukační postupy, aby handicapovaný jedinec mohl sám aktivně žít mezi ostatní zdravou populací, měl možnosti využívat všech dostupných kompenzačních prostředků, speciálních postupů reedukace i rehabilitace a byl spokojený.

Speciální pedagogika tím přispívá k tomu, aby byl v co největší možné míře eliminován vznik defektivy, tj. poruchy vztahů handicapovaného člověka ke společnosti.

Pro QOL nejbližšího okolí (rodina handicapovaného) je významné psychologické poradenství, zdravotní, právní a materiální pomoc, ale zejména speciálně pedagogické přístupy. Pro QOL okolní společnosti se speciální pedagogika zaměřuje na budování vztahu k handicapovaným ve smyslu „je normální být jiný“. I tímto pohledem přispívá speciální pedagogika ke spokojenému životu zdravých i handicapovaných jedinců v celé společnosti. Speciální pedagogika za hlavní ukazatel QOL různě handicapovaných lidí tedy považuje jejich spokojenost v osobním životě, protože úroveň QOL nelze určovat podle stupně ani charakteru handicapu.¹²

Vymezení QOL z pohledu psychologie

Objektem zájmu psychologického přístupu je prožívání, myšlení a hodnocení člověka, jeho potřeby a přání, sebehodnocení, seberalizace, sebeaktualizace a negativní indikátory, jako například životní trauma, krize, deprese, poruchy nálad. Lze opět

¹¹ Vaďurová, H., Muhlpačr, P.: Kvalita života – teoretická a metodologická východiska. Brno: Masarykova univerzita, 2005

¹² Vaďurová, H., Muhlpačr, P.: Kvalita života – teoretická a metodologická východiska. Brno: Masarykova univerzita, 2005

hovořit o definici, která říká, že jedinec považuje svůj život za kvalitní, jestliže jsou jeho očekávání ve shodě se subjektivně hodnocenou životní realitou. Toto vymezení lze doplnit o potřebu uplatnění ve společnosti a prožívání pozitivní citové odezvy. Dostává-li se jedinci této odezvy od blízkého okolí a osob, které jsou pro něj autoritami, roste jeho sebeúcta. Dalšími základními složkami psychologického přístupu ke QOL jsou autonomie (možnost rozhodovat a sebeřízení), autenticita (jedinec je sám sebou - jeho projev a život jsou ve shodě se sebepojetím, hodnotovou orientací člověka) a kompetentnost člověka (jeho porozumění světu a možnost ovlivňování).

Psychologický přístup pracuje s termínem „*well-being*“ neboli spokojenost, pohoda. Subjektivní pohodu lze popsat jako výskyt pozitivních emocí v delším časovém úseku - absenci nepříjemných tělesných pocitů, pozitivní sebehodnocení - mít se rád a mít rád ostatní lidi.¹³

Vymezení QOL z pohledu psychoterapie

Pro lepší pochopení tohoto je potřeba nejprve vymežit pojem „psychoterapie“, který je základem tohoto pohledu na QOL. Psychoterapie je především léčbou (sekundární prevencí), ale i profylaxí (primární prevencí) poruch zdraví. Uskutečňuje se výhradně psychologickými prostředky, tedy prostředky komunikační a vztahové povahy. Psychoterapie představuje zvláštní druh psychologické intervence působící na duševní život, chování člověka, jeho meziosobní vztahy, tělesné procesy tím, že navozuje žádoucí změny a tak podporuje uzdravení, či znesnadňuje vznik a rozvoj určité poruchy zdraví.

Psychoterapeutický přístup ke QOL se uplatňuje při rehabilitaci pacientů, kdy cílem je nejvyšší možná QOL. Psychoterapeutické postupy jsou kombinovány s dalšími rehabilitačními prostředky – fyzioterapie, ergoterapie, atp. Zejména u chronicky nemocných a nevyléčitelných pacientů je QOL, jak ji hodnotí pacient, rozhodujícím ukazatelem pro volbu léčby. Kvalitní život v tomto pojetí znamená, že jedinec rozvíjí a naplňuje své pozitivní možnosti, ačkoli mohou být nemocí nebo defektem omezeny.¹⁴

¹³ Vaďurová, H., Muhlpačr, P.: Kvalita života – teoretická a metodologická východiska. Brno: Masarykova univerzita, 2005

¹⁴ Vaďurová, H., Muhlpačr, P.: Kvalita života – teoretická a metodologická východiska. Brno: Masarykova univerzita, 2005

Vymezení QOL z pohledu ekologie a enviromentalismu

Pojem QOL je nad rámec jednoho vědního oboru jak je již shora uvedeno, a proto je nutné zohlednit i ekologický a environmentální rozměr. Život ve zdravém životním prostředí je jedním ze základních lidských práv.

Ekologicko-environmentální podmínky QOL mají zásadní význam, neboť přímo ovlivňují život člověka. Jejich aktuálnost v současné době narůstá vzhledem k množství naléhavých ekologických problémů a hrozící ekologické krizi.

Odhlédněme od tohoto ideologického pohledu a položme si otázku: „Proč bychom se měli zabývat problematikou, která je doménou přírodovědců a techniků?“ Působení lidské činnosti na přírodu má fyzický charakter a je způsobeno moderními průmyslovými technologiemi. Naše působení na životní prostředí vychází ze sociálních předpokladů a má výrazné sociální dopady. Pro zlepšení životního prostředí, a potažmo tedy i QOL, jsou zapotřebí nejen změny technologické, ale také sociální. Stále přibývá hlasů z řad ekologů, že globální ekologické katastrofě lze zabránit pouze tehdy, pokud se obyvatelé vyspělých zemí postaví proti konzumní orientaci a vrátí se ke skromnějšímu životnímu stylu, podle teorie trvale udržitelného rozvoje.¹⁵

Vymezení QOL z pohledu medicíny

V medicíně je označován pojem kvality života jako „*Health-Related Quality of Life*“ (HRQOL), tedy „kvalita života týkající se zdraví“. HRQOL je hodnota, připisovaná životu, modifikovanému postižením, funkčním stavem, vnímáním a sociálními příležitostmi, které jsou ovlivněny nemocí, zraněním nebo léčbou.

HRQOL vystihuje subjektivní prožívání nemoci a poskytované zdravotní péče. Jedná se o porovnání skutečného prožívání jedince, zvládnutí sociálních rolí se stavem, který považuje za ideální. Účelem měření není zjistit přítomnost a závažnost symptomů onemocnění, ale ukázat, jak jsou projevy onemocnění nebo léčba jedincem prožívány. U nevléčitelně nemocných osob můžeme kvalitu života považovat za základní výstup při hodnocení léčby.

Obecné pojetí kvality života a QOL týkající se zdraví se samozřejmě překrývají. Pacientovu schopnost vyrovnat se s onemocněním výrazně ovlivňují jeho individuální

¹⁵ Vaďurová, H., Muhlpačr, P.: Kvalita života – teoretická a metodologická východiska. Brno: Masarykova univerzita, 2005

charakteristiky jako motivace, typ osobnosti, rodinné vztahy, přátelé, životní prostředí a společenské klima.¹⁶

Vymezení QOL z pohledu sociologie

Pohled na QOL z hlediska sociologie je zcela jiný, než pohled medicíny, psychologie či psychiatrie. V obecné rovině je podle ní QOL určena protikladem k objemovým, ekonomickým a se ziskem souvisejícím kritériím výkonnosti a úspěšnosti společenského systému. Na úrovni života jednotlivce bývá QOL vymezována proti konzumnímu životnímu stylu preferujícímu vlastnictví, které samo o sobě nemůže člověka plně uspokojit a nahradit nedostatek, či absenci uspokojování jiných potřeb, zejména duchovního charakteru. Zde QOL překračuje rámec materiálních potřeb, které je možné uspokojit prostřednictvím zboží.

Pojem QOL je v sociologii užíván ve čtyřech odlišných určeních:

1. QOL jako odborný výraz, vyjadřující a operacionalizující kvalitativní stránky životních procesů a požadavky na jejich hodnocení. Zde se vymezení QOL nejvíce přibližuje pohledu medicíny a ekonomie, protože je posuzována podle indikátorů životního prostředí, mezilidských vztahů, volného času, ukazatelů zdraví a nemoci, úrovně bydlení, dále podle osobní i kolektivní bezpečnosti, možností podílet se na řízení společnosti, sociálních jistot a občanských svobod.
2. QOL jako programové politické heslo, obracející pozornost široké veřejnosti k novým úkolům společnosti, přesahujícím materiální úroveň a vojenskou sílu. Do politiky jej zavedl v 60. letech J. F. Kennedy a L. B. Johnson.
3. QOL jako sociální hnutí („za kvalitu života“) vznikající z iniciativy ekologických, protikonzumentů a protirasových hnutí.
4. QOL jako reklamní slogan, nabízející nové oblasti konzumu (zejména volný čas, cestování, bydlení, vnímání umění) a orientující spotřebitele na oblast prestižní, demonstrativní spotřeby.¹⁷

Z pohledu tohoto vědního oboru se tedy jedná o velice komplexní oblast, ve které je dále třeba QOL hlouběji vymezit vůči životní úrovni, způsobu života a životnímu stylu, které s QOL přímo souvisejí, ale nemohou s ní být ztotožňovány.

¹⁶ Libingerová, E., Mullerová, H.: Posuzování kvality života v medicíně. ČS Psychiatrie, 2001

¹⁷ Maříková, H., Petrusek, M., Vodáková, A.: Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996

Životní úroveň je určována reálnými příjmy lidí a vyjadřuje především materiální a ekonomické podmínky člověka. **Způsob života** ji dává do souvislosti se životními projevy a celkovým průběhem života, prostřednictvím kterého lidé aktivně podřizují podmínky života své vědomé kontrole. Zároveň ovlivňuje i způsob životního stylu. Dalo by se říci, že projevem určitého životního způsobu je **životní styl**. Terminologie v oblasti životního stylu jedince a společnosti není jednotná a vedle pojmu životní způsob, který postihuje především makrostrukturální stránku sociálních vlivů a většinou se vztahuje k větším sociálním celkům, se objevují pojmy životní sloh nebo životní styl. O životním stylu se hovoří spíše u jednotlivců. Myslí se jím soubor názorů, postojů, temperamentových vlastností a návyků, které mají trvalý ráz a jsou pro každého individuálně specifické – vystihují osobitost jeho chování.¹⁸

Rozsah pojetí QOL

Měření QOL se neomezuje pouze na konkrétního jedince. QOL individua je pouze dílčí oblastí. Engel a Bergsma rozlišují čtyři hierarchicky odlišné sféry:¹⁹

1. Makro-rovina - zde jde o otázky QOL velkých společenských celků, např. dané země, kontinentu. Jde o nejhlubší zamyšlení nad problematikou QOL – o absolutní smysl života. Problematika QOL se zde stává součástí základních politických úvah, např. hladomorem, epidemiemi, problematika boje s terorismem, stanovení obsahu základní výuky, apod..
2. Personální rovina - tato rovina staví do popředí život jednotlivce. Při hodnocení QOL zvažujeme subjektivní hodnocení zdravotního stavu, bolesti, spokojenosti, nadějí atp. Vzhledem k subjektivitě získávaných informací jsou důležité také osobní hodnoty jednotlivce, očekávání, představy, přesvědčení apod., které mohou vnímání QOL značně ovlivnit.
3. Mezo-rovina - tato rovina nás vede k měření QOL v malých sociálních skupinách, např. škole, firmě, nemocnici. Do popředí vedle respektu k morální hodnotě života člověka vystupují také otázky sociálního klimatu a vzájemných vztahů mezi lidmi, sdílení hodnot, uspokojování nebo neuspokojování základních potřeb každého člena dané skupiny.

¹⁸ Kraus, B., Poláčková, V.: Člověk – prostředí – výchova. Brno: Paido, 2001

¹⁹ Křivohlavý, J.: Psychologie nemoci. Praha: Grada, 2002

4. Rovina fyzické existence - jde o pozorovatelné chování jiných lidí, které je možno objektivně měřit a srovnávat, např. chůze před a po ortopedické operaci.

Závěrem této kapitoly bych rád uvedl, že fenomén QOL je předmětem výzkumu několika odlišných vědních oborů. Z pohledu medicíny se jedná o snahu poskytovat co nejefektivnější léčbu, která povede k celkové spokojenosti pacienta i zdravotnického personálu, a dosahovat optimálních léčebných výsledků v minimálním časovém rozpětí. Sociologické hledisko zdůrazňuje úzkou provázanost QOL s životním způsobem, stylem a potřebami. Z environmentálního hlediska je QOL člověka přímo determinována prostředím, v němž žije. Psychologický pohled se zaměřuje mj. na QOL nevléčitelně nemocných pacientů, u nichž jsou fundamentálními kategoriemi např. autonomie, sebeúcta, autenticita a spokojenost. Zásadní změnou oproti předchozím desetiletím je upřednostnění duchovních aspektů před konzumní stránkou života v ekonomicky vyspělých zemích.²⁰

Z výše uvedeného je patrné jak i jednotlivé vědní obory preferující různé hodnoty, důležité pro daný obor, si různě vykládají pojem QOL.

1.3 Zdraví a kvalita života

Jak je již výše uvedeno pojmy kvalita života a zdraví spolu velmi úzce souvisí a pro většinu jedinců je zdraví, a to v podobě fyzického i psychického stavu, jednou z nejzákladnějších a nejdůležitějších podmínek pro kvalitní život bez absence jakéhokoliv omezení při pohybu, myšlení a možností, které současná společnost nabízí. Pojem zdraví je bezesporu medicínský a lze si ho vyložit z různých pohledů a teoretických vymezení.

Existují různé teorie zdraví, kdy Křivohlavý jich uvádí sedm:²¹

- Zdraví jako zdroj fyzické a psychické síly. V mnoha primitivních kulturách se lze setkat s holistickým pojetím zdraví jako určitého druhu síly, která v životě člověku pomáhá překonávat těžkosti.

²⁰ Vaňurová, H., Muhlpačr, P.: Kvalita života – teoretická a metodologická východiska. Brno: Masarykova univerzita, 2005

²¹ Křivohlavý, J.: Psychologie zdraví. Praha: Portál, 2003

- Zdraví jako metafyzická síla. Humanistické teorie považují zdraví za určitý druh vnitřní síly člověka. Různí autoři ji pojmenovávají různě - vital, elán, schopnost adaptace atp. Zdraví je chápáno jako prostředek pro dosažení vyšších cílů, než je samo zdraví.
- Salutogeneze - individuální zdroje zdraví. Tato studie je založena na existenci dvou skupin Židů, respektive jejich schopnosti adaptace po návratu z koncentračního tábora. Bylo zjištěno, že rozdíly nespočívaly v jejich fyzickém, ale spíše psychickém stavu - postoji k životu. Ten byl označen jako „mysl pro integritu“ (*sense of coherence*) a vymezil jeho tři základní aspekty: smysluplnost, vědomí zvládnutelnosti úkolů a schopnost chápat dění, v němž se člověk nachází.
- Zdraví jako schopnost adaptace. Adaptací rozumíme schopnost upravit si prostředí nebo změnit vlastní způsob života, tedy přizpůsobit se. Lze však chápat i jako základní charakteristiku člověka a zakládat na ní své pojetí zdraví jako „schopnost pozitivně reagovat na různé výzvy prostředí (života), tj. na nepříznivé situace, s nimiž se člověk v životě setkává“.
- Zdraví jako schopnost dobrého fungování. Definice zdraví jako „dobrého fungování“ (*fitness*) je velice rozšířená. V souladu s tímto pojetím zdraví lze uvést tuto definici jako „stav optimálního fungování člověka (individua) vzhledem k efektivnímu plnění role a úkolů, k nimž byl socializován“. Této definici bychom mohli vytknout její opomíjení rozpětí mezi stavem zdraví nebo nemoci a také ze souboru zdravých lidí vylučuje všechny osoby s postižením.
- Zdraví jako zboží. Uzlovým bodem tohoto přístupu je představa zdraví jako něčeho, co se dá koupit a ztratit. Pojetí lze vyjádřit anglickými slovy „*health is a commodity*“ – „zdraví je zboží“, tedy směnitelný produkt, vše existující mimo člověka. Tento pohled na zdraví však vede k pasivnímu postoji v péči o vlastní zdraví a posiluje víru v „zázračný lék“.
- Zdraví jako ideál. Do této kategorie spadá definice WHO, kterou Křivohlavý podrobuje rozboru. Za její klady považuje chápání zdraví jako kladné a obecně žádoucí hodnoty a její komplexnost, která jde za hranici prosté nepřítomnosti choroby a zahrnuje i duševní zdraví a oblast vztahů mezi lidmi (ne pouze fyzickou stránku). Křivohlavý však vytýká definici WHO opomíjení duchovního (spirituálního) zdraví. Dále se pozastavuje nad tím, že WHO neuvádí kritéria

ideálu, který stanoví a také nedefinuje některé termíny (*well-being - physical, mental, social*), se kterými operuje.

Po zvážení všech těchto aspektů byla vytvořena následující definice zdraví jako: „Optimální zdravotní stav určité osoby závisí na splnění souboru podmínek, které jí umožňují žít a pracovat tak, aby byly splněny její realisticky zvolené a biologické možnosti.“²²

1.4 Vzdělání a kvalita života

Vzdělání je nevyhnutelnou součástí kvality života. Informace a vzdělání v globalizujícím se světě jsou považovány za jednu z priorit pro úspěšný vývoj velkých sociálních skupin (států, národů). Vývojem chápeme konkurenceschopnost, uplatnění se, společenskou a ekonomickou úroveň. Vzdělání a informace jsou součástí programů vlád, politických stran a skupin i občanských sdružení, zároveň jsou ale zbožím, které je možné prodávat konkrétním lidem.

Vlastní realizace vzdělávání je podmíněna kulturními tradicemi, např. chápání významu vzdělání v romském etniku, přístup ke vzdělání v evropských kulturních společnostech. V Evropě, Americe a většině asijských zemí se vzdělávání realizuje prostřednictvím institucionalizovaného školského systému. Vzdělání je odrazem kultury dané společnosti, představuje systém tradičních hodnot, norem, vzorců chování, jejichž osvojení společnost považuje za nezbytné pro její fungování.²³

Až do začátku průmyslové éry bylo školní vzdělání dostupné pouze malé menšině lidí, kteří disponovali volným časem a prostředky. V mnoha společnostech představovali jedinou plně gramotnou skupinu kněží, řeholníci nebo jiní náboženští specialisté, kteří svou znalost využívali k četbě a výkladu posvátných knih. Naprostá většina osob si v dětství osvojovala sociální návyky a pracovní dovednosti. Čtení nebylo v jejich životě nutné ani užitečné a pořizování rukopisů bylo velmi nákladné. Po vynalezení knihtisku se texty a dokumenty staly dostupnějšími. Rostoucí používání písemných materiálů vedlo i ke zvýšení obecné gramotnosti. Postupně se začalo objevovat školní vzdělání ve své moderní podobě, tj vyučování žáků v prostorách

²² Křivohlavý, J.: Psychologie zdraví. Praha: Portál, 2003

²³ Dubayová, M.: Kultúrne tradície, kvalita života a vzdelávanie – kultúrnoantropologické poznámky. Kvalita života a ľudská práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2002

vymezených pro tento účel. Poptávku po vzdělání dále zvyšoval proces industrializace a růst měst.

Fungující institucionalizované vzdělávání je charakteristické pro všechny kultury, rozvíjející se na základě dlouhé historie písemné komunikace. Bez takového systému by nemohly vznikat a rozvíjet se výkonné společnosti s diferencovanou sociální strukturou a komplikovanými společenskými vazbami.²⁴

V posledních letech se do popředí zájmu dostalo vzdělávání nejen v rámci povinné školní docházky, ale i v dospělosti, tzv. celoživotní vzdělávání. Jeho důležitost narůstá s množstvím a rychlostí získávání nových poznatků ve všech vědních oborech, na které lidé musí pružně reagovat.

Cílem je zlepšit schopnost občanů přizpůsobovat se požadavkům sociálních a ekonomických změn, umožnit jim získání takových znalostí, které jim umožní uplatnění na trhu práce a aktivní zapojení do pracovního i sociálního života. Tyto dovednosti umožňují člověku nalézt vlastní identitu a stanovit si životní cíle, což úzce ovlivňuje kvalitu jejich života. Některé z těchto požadovaných dovedností jsou nové, např. digitální gramotnost, znalost cizích jazyků, ovládání PC a stávají se tak důležitější než tomu bylo v minulosti. Další důležitou složkou je rozvoj sociálních dovedností, např. sebedůvěra, sebeusměrňování, zodpovědnost za vlastní konání, neboť se očekává, že lidé se budou chovat samostatněji než dříve. Dobré ovládání těchto dovedností je však pouze začátkem neustálého učení v průběhu života.²⁵

Všechny tyto poznatky, zkušenosti a dovednosti bezesporu vedou ke zvýšení kvalifikace, lepšímu uplatnění na trhu práce a s tím úzce související možnosti prožití kvalitnějšího života, kdy určité představy a tomto lze realizovat s pomocí finančních prostředků získaných jako odměnu za odvedenou práci.

1.5 Životní spokojenost

S pojmem kvalita života je bezesporu úzce spjat pojem životní spokojenost, kdy tento pojem byl znám již v dávné historii. Na životní spokojenost mají vliv určité faktory, které jsou dále v této části práce popsány.

²⁴ Dubayová, M.: Kultúrne tradície, kvalita života a vzdelávanie – kultúrnoantropologické poznámky. Kvalita života a ľudská práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2002

²⁵ Vaďurová, H., Muhlpačr, P.: Kvalita života – teoretická a metodologická východiska. Brno: Masarykova univerzita, 2005

Životní spokojenost v historii

Téma životní spokojenosti se vyskytovalo už ve 4. století před naším letopočtem, kdy docházelo v Řecku k pronikavým společenským změnám. Atény přestaly být středem vzdělanosti a těžiště kultury se přesouvalo do Říma. Zde vznikly dva filosofické směry, které se zabývaly cestou, jak dosáhnout šťastného života, epikureismus a stoicismus.

Zakladatelem epikureismu byl Epikuros ze Samu. Ten založil svou životní morálku na zjednodušující poučce: „Radost je začátkem, i koncem šťastného života“. Epikuros pokládal za cíl lidského života blaženost, které lze dosáhnout vyhledáváním slasti a vyhýbání se strastem. Některé slasti však sebou téměř zákonitě přinášejí pozdější bolest. Skutečnou blaženost lze proto nalézt především v radostném rozjímání, ve vyváženém klidu ducha.²⁶

Zakladatelem stoicismu byl Zenon z Kita, založil svůj etický systém zejména na pravidle, že ovládnutím emocí lze dojít klidu. Šťastný život je takový, v němž je mysl zcela pod kontrolou, což umožňuje každému prožívat co nejvíce citů, a odolávat tím veškerému strádání. Podle této filozofie, by jsme se měli vyvarovat i tužeb, protože nás činní zranitelnější.²⁷

Definování životní spokojenosti

V psychologickém slovníku je definován pojem spokojenost takto: „Spokojenost je příjemný pocit z dobrých vztahů a dobře vykonané činnosti, trvá-li dlouho, je demotivující, následuje tučnění psychické popř. tělesné“.²⁸ Tato definice nedostačuje pro potřeby této práce, a proto obrátím svoji pozornost na dostupné výzkumné zprávy a odborné články.

Diener a jeho kolegové rozlišují kognitivní a emoční složku duševní pohody, přičemž kognitivní složkou se rozumí vědomé hodnocení vlastního života a označují ji jako životní spokojenost (*life satisfaction*). Emoční složka je pak podle nich dána souhrnem nálad, emocí, afektů, a to příjemných i nepříjemných (tzv. pozitivní a negativní afektivita), neboť lidé prožívají určitou míru spokojenosti, aniž by o ní často a vědomě přemýšleli. Stav duševní pohody je tedy dán posouzením spokojenosti se svým životem, přítomností pozitivních emocí a nepřítomností emocí negativních.

²⁶ Plháková, A.: Přístupy ke studiu inteligence. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999

²⁷ Hunt, M.: Dějiny psychologie. Praha: Portál, 2000

²⁸ Hartl, P., Hartlová, H.: Psychologický slovník. Praha: Portál, 2000

Kognitivní a emoční složka jsou přitom těsně spojeny. Úroveň duševní pohody vyjádřená vědomým hodnocením vlastního života těsně souvisí s úrovní prožívaných emocí.²⁹

Beckerův model životní pohody vychází z pojmů, pozitivní emoce (radost, pocit štěstí a pocit kompetence) a pozitivní nálady (uvolnění, nadšení, pozitivní vzrušení). Jeho teoretická představa má mimo emocionálního a kognitivního komponentu i psychický a fyzický aspekt a zároveň zohledňuje i trvání subjektivní pohody. Na základě výše uvedených aspektů obsahuje tento model čtyři strukturní komponenty.

1. Aktuální psychickou pohodu - je tvořena pozitivními emocemi, pozitivními náladami a absencí aktuálních psychických problémů.
2. Habituační psychickou pohodu - je reprezentovaná dlouhodobě malým výskytem negativních emocí a nálad s převahou pozitivních emocí a nálad.
3. Aktuální fyzickou pohodu - je tvořena aktuálními pozitivními tělesnými pocity, jako jsou: příjemná únava, vitalita, svěžest, pocit „být fit“ a absencí tělesných obtíží.
4. Habituační fyzickou pohodu - která se skládá ze stálé absence fyzických těžkostí a z habituačních pozitivních pocitů.

Podle tohoto modelu častý výskyt pozitivních emocí a nálad, resp. pozitivních tělesných pocitů, při současně malém výskytu negativních emocí a pocitů, ukazuje na to, že osobní spokojenost má stálý (habituační) charakter. V protikladu k aktuální subjektivní pohodě je habituační pohoda, to je úsudek dané osoby o její typické pohodě, a nahrazuje v této teorii kognitivní složku.³⁰

Mohapl uvádí faktory ovlivňující životní spokojenost:³¹

1. *Osobnost* - celková životní spokojenost je v nejužším vztahu s vysokým sebehodnocením. Vysoká sebeúcta přináší spokojenost. Pokud jsou lidé nešťastní, jejich sebevědomí začíná klesat. Všeobecně se dá předpokládat,

²⁹ Blatný, M.: Jasnost sebepojetí jako mediátor vztahu mezi temperamentovými vlastnostmi, sebepojetím a sebehodnocením a životní spokojeností. Brno: Psychologický ústav AV ČR, 1999

³⁰ Džuka, J., Dalbert, C.: Vývoj a overenie validity škál emocionálnej, habituálnej, subjektívnej pohody. Československá psychologie, Praha: Academia.

³¹ Mohapl, P.: Úvod do psychologie zdraví a nemoci. Olomouc: Univerzita Palackého, 1992

že jedinci budou prožívat více životní spokojenosti, nacházejí-li se v prostředí a situacích, které jsou kongruentní (shodné) s jejich osobnostmi.

2. *Příjem* - má svůj význam do dosažení určité platové úrovně. Po jejím dosažení ztrácí samotná výška příjmu svoji naléhavost, ale stává se měřítkem společenského úspěchu. Záleží však na srovnání. Spokojení mohou být i lidé s nižším příjmem, když vědí, že mnoho lidí má příjem ještě nižší.
3. *Věk* - nemá s celkovým skóre životní pohody téměř žádnou souvislost. Dokonce se ukázalo, že starší osoby byly (s výjimkou zdraví) v některých složkách osobní pohody spokojenější.
4. *Pohlaví* - mladší ženy jsou o něco šťastnější než mladší muži, naopak starší ženy jsou méně šťastné než starší muži. Popisované překřížení se objevovalo kolem 45 let.
5. *Zaměstnání a vzdělání* - nezaměstnanost má na celkový pocit osobní pohody nepochybný ničivý vliv. Spokojenost s prací významně souvisí s celkovou životní spokojeností. Účinky vzdělání nabývají významu až ve vztahu s jinými proměnnými (příjem, výhodnější zaměstnání).
6. *Náboženství* - se dává do přímé souvislosti s životní spokojeností. Pozitivní vztah má k životní spokojenosti spíše u lidí mladších 65 let, nikoli u lidí starších.
7. *Manželství a rodina* - ženatí muži a vdané ženy referují o větší životní spokojenosti než svobodní. Spokojenost v manželství a rodině je jednou z nejdůležitějších součástí osobní pohody, avšak samotná skutečnost rodičovství nemá na celkovou životní spokojenost téměř žádný vliv.
8. *Sociální kontakty* - se doporučují jako prostředek ke zlepšení pocitu štěstí. Extravertovaní jedinci jsou šťastnější pravděpodobně proto, že sociální vztahy, jež vyhledávají, je činí šťastnějšími. Milostný vztah stejně jako spokojenost s intimním životem významně předpovídají osobní pocit štěstí.
9. *Životní události* - obecně platí, že pozitivní životní události jsou doprovázeny kladnými emocemi a negativní události zápornými. Ale i příjemné události mohou snížit pocit životní spokojenosti, vedou-li ke ztrátě pocitu, že člověk zvládá svůj život.

10. *Osobnostní proměnné* - neuroticismus je spojen s negativním emočním doprovodem, a vede proto ke snížení subjektivního blaha. U inteligence se všeobecně očekává silný vztah k životní spokojenosti, protože je obvykle ve všech společnostech vysoce oceňována. Pozitivní vztah zatím prokázán nebyl (o tomto je více pojednáno v kapitole 1.6)
11. *Biologické vlivy* - zdraví má silný pozitivní vztah ke štěstí, pokud se člověk cítí subjektivně zdrav. Objektivní zdraví má rovněž kladnou vazbu ke štěstí, ale podstatně slabší. Některé ukazatele zdraví však lidé vnímají v jasné souvislosti s osobní pohodou, např. špatný spánek je jednoznačně chápán jako neštěstí.³²

Výše uvedené a popsané faktory jsou obsaženy v dotazníku životní spokojenosti a jsou rozděleny do různých oblastí.³³ Z těchto oblastí jsem vycházel a čerpal i já, při tvorbě vlastního dotazníku, kterým zjišťuji míru životní spokojenosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Příbram. Vyplněné dotazníky byly použity pouze pro potřeby mé diplomové práce.

1.6 Životní spokojenost a osobnost člověka

Každý člověk je osobností. Touto se nerodí, ale stává se jí v průběhu svého života. Za osobnost považujeme každého jedince s jeho biologickými, historickými a geografickými determinantami a s jeho osobitým životním slohem a specifickým sociálním místem.³⁴

Temperament a životní spokojenost

Temperament disponuje jedince k určitému způsobu prožívání. Podle Costy a McCrae je extroverze spojena s tendencí prožívat pozitivní emoce, zatímco neuroticismus souvisí s tendencí prožívat negativní emoce. Temperament tak primárně ovlivňuje úroveň duševní pohody prostřednictvím její emoční složky.

Podle výzkumů temperamentové vlastnosti ovlivňují i způsob, jakým je emoční vztah k sobě prezentován. Extroverze je spojena s tendencí tvrdit o sobě pozitivní

³² Mohapl, P.: Úvod do psychologie zdraví a nemoci. Olomouc: Univerzita Palackého, 1992

³³ Fahrberg a kol.: Dotazník životní spokojenosti. Praha: Testcentrum, 2001

³⁴ Kohoutek, R.: Poznávání a utváření osobnosti. Brno: Cerm, 2001

hodnotící výroky, zatímco neuroticismus je spojen s ochotou souhlasit s negativními sebehodnotícími výroky.³⁵

Diener, Suh a Oishi ovšem upozorňují na to, že temperament může ovlivňovat i kognitivní nebo behaviorální charakteristiky osobnosti, které jsou se sebehodnocením a životní spokojeností spojeny, a zprostředkovaně tak přispívat k duševní pohodě.

Tento předpoklad podporuje zjištění o vztahu strategií zvládnání náročných životních situací k sebehodnocení a životní spokojenosti. Vysoká úroveň sebehodnocení i životní spokojenosti je spojena především s těmi strategiemi, které jsou orientovány na přímé řešení problému, zatímco nízké sebehodnocení a životní spokojenost s užíváním strategií vyhýbání se problému. Preference určitých stylů zvládnání přitom souvisí s temperamentovými charakteristikami osobnosti.

Kognitivní faktory a životní spokojenost

Erez, Johnsonová a Judge se v roce 1995, ve svém výzkumu zaměřili na sebeklam (*self-deception*) jako možný mediátor emočních dispozic na životní spokojenost. Podle Paulhuse (1989) je sebeklam čestné, pozitivní zkreslení sebeobrazu, které přispívá k dobrému psychologickému přizpůsobení. Erez a jeho kolegové zjistili, že ačkoliv emoční dispozice ovlivňují životní spokojenost i přímo, podstatná část jejich vlivu je zprostředkovávána sebeklamem (54%). Lidé disponovaní k pozitivnímu prožívání pravděpodobně používají sebeklam ke snižování významu událostí, které se prolínají s jejich celkovou spokojeností.

Tento předpoklad podporuje zjištění o vztahu strategií zvládnání náročných životních situací k sebehodnocení a životní spokojenosti. Vysoká úroveň sebehodnocení i životní spokojenosti je spojena především s těmi strategiemi, které jsou orientovány na přímé řešení problému, zatímco nízké sebehodnocení a životní spokojenost s užíváním strategií vyhýbání se problému. Preference určitých stylů zvládnání přitom souvisí s temperamentovými charakteristikami osobnosti.³⁶

³⁵ Blatný, M.: Jasnost sebepojetí jako mediátor vztahu mezi temperamentovými vlastnostmi, sebepojetím a sebehodnocením a životní spokojeností. Brno: Psychologický ústav AV ČR, 1999

³⁶ Blatný, M.: Jasnost sebepojetí jako mediátor vztahu mezi temperamentovými vlastnostmi, sebepojetím a sebehodnocením a životní spokojeností. Brno: Psychologický ústav AV ČR, 1999

Subjektivní pohoda a životní spokojenost

Celková životní spokojenost je vázaná na subjektivní úsudek o jejím vlastním, relativně dlouhém časovém úseku. Jestliže se v životě jedince často vyskytuje pocit subjektivní pohody, tak je to důsledek častého prožívání pozitivních emocí a nepřítomnost negativních emocí, to se projeví ve zvýšeném hodnocení vlastní životní spokojenosti. Na vznik subjektivní pohody se významnou měrou podílí pozitivní emoce.

Subjektivní pohoda a osobní zkušenost

Csikszentmihalyi v roce 1988 předložil koncepci subjektivní pohody, podle které je životní spokojenost výsledkem optimální zkušenosti a která vzniká v případě, že je osoba úplně koncentrovaná na nějakou činnost. Na její pojmenování se používá výraz „*flow*“ a „*flow-zážitek*“. Je to pozitivní vysokoproduktivní dynamický stav vědomí (naplnění radostí a štěstím). Tento stav je následovně podmíněný: mezi nároky situace a vlastními kapacitami tyto nároky zvládnout je rovnováha, nebo přesněji, osoba dokáže této rovnováhy dosáhnout. A to tak, jestliže nároky situace rostou, osoba zapojuje své rezervy je řešit, když klesají, dokáže své kapacity přiměřeně redukovat. Existuje tedy jakoby určitý „dynamický kanál“, v kterém za uvedených podmínek „*flow-zážitek*“ vzniká a mění se. Negativní prožívání nastává tehdy, jestliže se dané osobě nepodaří přizpůsobit vlastní kapacity. Jestliže jsou nároky situace vyšší než je kapacita dané osoby, vznikají nejprve obavy a potom strach a naopak, jestliže osoba při nízkých nárocích aktivizuje své kapacity nadměrně, nastává nejdříve nuda a později opět strach nebo hněv.³⁷

Koreláty (protějšky) životní spokojenosti

1. *Dimenze osobnosti* – je prokázána podstatná souvislost mezi nespokojeností s životem a neuroticizmem, příp. depresí. K osobnímu rysu extroverze dokládají souvislost s životní spokojeností. Extrovertované, společenské osoby jsou s životem spokojenější než osoby introvertované
2. *Zdravotní stav* – zdravotní stav je patrně nejdůležitějším faktorem všeobecné životní spokojenosti. Prokázala se souvislost mezi spokojeností a subjektivním tělesným postižením. Také osoby s objektivním tělesným postižením

³⁷ Džuka, J., Dalbert, C.: Vývoj a overenie validity škál emocionálnej, habituálnej, subjektívnej pohody. Československá psychologie, Praha: Academia

či funkcionálním omezením jsou ve srovnání s osobami zdravými méně spokojené. Dále se zjistilo, že nespokojení lidé častěji vyhledávají lékaře a častěji se podrobují psychoterapeutickému léčení.

3. *Životní zvyklosti* – v mnoha výzkumech bylo prokázáno, že aktivní trávení volného času (hobby, různé akce, spolky, fyzické aktivity) přispívají k životní spokojenosti. Chybějící kontrola jídelního chování a konzumu alkoholu, tabáku a drog se naopak pojí s vyšší nespokojeností.³⁸

Závěrem této části bych rád uvedl, že při definování kvality života se často klade důraz na životní spokojenost. Podle tohoto pojetí žije kvalitně ten, kdo je se svým životem spokojen. Uspokojení lze tedy definovat jako důsledek dlouhodobé zkušenosti člověka z dosahování jeho životních cílů, které probíhají tou rychlostí, kterou on sám očekává, případně rychleji. V pozadí všech veličin je jeden faktor, a to spokojenost s životem jako s jednotným celkem a jeho porovnání se svým ideálem života.

Člověk je chápán jako aktivní bytost, která hledá smysl své existence, staví si své plány a cíle a snaží se k těmto cílům dospět. Tyto plány dávají životu člověka smysl. Když se člověku daří realizovat vlastní plány, je ve svém životě spokojený a naopak.

Hlavní rozdíl současného chápání kvality života lze spatřovat v upřednostnění subjektivního pohledu před objektivním (výše příjmu, zdravotní stav, mezilidské vztahy). Tyto faktory bývají stále častěji relativizovány a větší důležitost je přikládána naopak faktorům subjektivním (očekávání, aspirace, rozdíl mezi přáním a realitou, touhy).

³⁸ Fahrenberg, J. a kol.: Dotazník životní spokojenosti. Praha: Testcentrum, 2001

2. Historie vězeňství, vězeňské systémy a penitenciární proces

Povaha vězeňského systému se odvíjí od představ společnosti o zacházení s pachatelem nějakého protiprávního jednání, od její filozofie trestu a trestní politiky. V širších souvislostech je toto odrazem pojetí lidských práv, úcty k člověku a jeho osobnosti. Samotný průběh pobytu jedince ve vězení byl a stále je ovlivněn představami společnosti o výkonu trestu. Právě doba což znamená minulost a současnost jsou hlavním atributem vnímání kvality života z pohledu odsouzených.

Ve starověké společnosti bylo filozofií trestu zastrašení případných pachatelů trestných činů a odplata za spáchaný zločin musela představovat podstatnou újmu pachateli na životě, zdraví či cti. Trestní politika byla položena na analogii mezi spáchaným činem a následujícím trestem (za krádež byla useknuta ruka, za pomluvu vyříznutý jazyk apod.).

První zárodky výkonu trestu odnětí svobody se objevují v souvislosti se vznikajícím právním řádem, kde specifický trest odnětí svobody - časově omezené otroctví - byl užíván jako reakce na dlužnické delikty.

Moderní penitenciární systém orientovaný též na nápravu pachatele vznikl v USA na přelomu osmnáctého a devatenáctého století. Mezi nejvýraznější patří pensylvánský a auburský systém.

Cílem pensylvánského systému byla nejen ochrana společnosti před pachatelem, ale také umožnění odsouzenému, aby mohl o svém činu přemýšlet o samotě, uvědomit si svou vinu, litovat svého činu, popř. se mravně změnit.

V auburském systému byli vězni klasifikováni do tří skupin, nejtěžší s totální izolací bez práce, méně narušení s totální izolací po tři dny v týdnu a nejméně narušení, napravitelní, ve společných celách a pracujících ve skupině.

V Evropě se v polovině 19. století prosadil Croftonův progresivní systém, který požadoval rozdělení výkonu trestu do tří fází. Fáze velmi přísného režimu s počáteční izolací na cele, kde měla být vykonávána nudná a únavná práce, později přerušeni izolace v době práce, pobožnosti, vyučování a řízené diskuse. Ve druhé fázi byla izolace omezena pouze na noc, a ve dne vykonávali vězni těžkou práci mimo vězení. Třetí fáze

měla končit podmíněným propuštěním odsouzeného a byla vykonávána za vězeňskými zdmi s neozbrojeným dozorem.

V Anglii na počátku 20 let vznikl systém zaměřený na změnu odsouzeného, tzv. systém Borstalský. Život zde byl původně určen pro mladistvé. Činnost vězňů byla založena na týmové práci a orientována na vzdělávání, kulturní výchovu, sport i odbornou přípravu. Tento systém existuje v Anglii dodnes.³⁹

Věznice v etickém kontextu

Věznice a vězeňská zařízení odrážejí některé hodnoty společnosti, ve které se nacházejí. Jedním z příkladů toho přístupu je, že společnost může pomocí zákonů měnit počet uvězněných. Některé státy, např. USA nebo Rusko mají index uvězněnosti cca. 700 vězňů na 100 000 obyvatel. V některých zemích je vězení nařízeno jen těm, kteří spáchali velmi závažný trestný čin, jiné trestají vězením i pachatele drobných trestných činů, nebo trestných činů, které spáchali duševně nemocní muži a ženy.

V některých vězeňských systémech je vězňům poskytováno pouze zajištění jejich základních potřeb – jídla, čistá voda, postel na spaní a přístup k čerstvému vzduchu. V jiných systémech to může být např. snaha uchránit uvězněného člověka před újmou způsobenou uvězněním např. tím, že umožní udržovat kontakty s rodinou a společností. Je také možné se pokusit zlepšit jeho osobní, sociální a pracovní návyky a dovednosti.

Při jednání s uvězněnými osobami, a všech úvahách o nich, nesmíme zapomenout, že všichni vězni jsou lidé. Při použití parafráze vězně musíme odsouzené považovat za subjekty, nikoliv za objekty. Nezáleží na tom, pro jaký trestný čin byli obžalováni, nebo odsouzeni, jde stále o lidské bytosti s právem na respekt. Uznání tohoto faktu se musí projevit u vězeňského personálu při vykonávání jejich každodenní práce.⁴⁰

2.1 Vězeňské systémy ve vybraných zemích

Jak jsem již výše uvedl, povaha vězeňského systému se odvíjí od filozofie trestu a trestní politiky jednotlivých států. Jaké to může mít v praxi důsledky názorně popisují ukázky z ruské a anglické věznice.

³⁹ Netík, K., Netíková, D., Hájek, S.: Psychologie v právu. Praha: C.H.Beck, 1997

⁴⁰ Coyle, A.: Řízení věznic v čase změn. Praha: VV Praha-Pankrác, 2004

Zacházení s vězni v Rusku

Typická ubytovací místnost v ruské věznici má okolo 80 metrů čtverečních, kde by mělo být ubytováno asi 20 vězňů. Ve skutečnosti je v této místnosti 40 paland, obvykle po třech nad sebou, sražené dohromady. Vězni, kteří spí uvnitř tohoto seskupení, nemají ani světlo, ani čerstvý vzduch. Nejstarší, nebo nejsilnější spí v noci. Ti, kteří spí ve dne, se pravděpodobně nedostanou jít jednou denně na jednu hodinu na vycházkový dvůr. Uprostřed místnosti bývá velký stůl s lavicemi kolem, u kterého ti, kterým se podařilo ukořistit místo, mohou jíst. V rohu bývá nevyhovující umyvadlo s jedním vodovodním kohoutkem pro všechny vězně. Místnost bývá ověšena sušícím se osobním ošacením.

Obecně platí, že vězni opouštějí tuto místnost jen tehdy, jdou-li k výslechu, nebo na jednu hodinu denně na vycházku. Okna mají z venku ocelové žaluzie, které mají zabránit vězňům v komunikaci mezi celami. Výsledkem je, že v místnosti není ani světlo ani čerstvý vzduch. V zimě se z těchto místností stávají lednice, v létě pece, a to zvláště v oblastech středního Ruska. Takovéto prostředí je pak ideální pro vznik infekčních chorob.⁴¹

Zacházení s vězni v Anglii

Ukázka zacházení s osobami ve výkonu trestu je z anglické věznice North Sea Camp. Jedná se o věznici pro muže, v kategorii „D“, s kapacitou 307 odsouzených. Zde se vězni pohybují po chodbách zpravidla volně. Ložnice většinou nejsou uzavírány. Vnitřní řád jednotlivých budov je podle rozhodnutí ředitele věznice diferencován. Podle vnitřního řádu je diferencovaně určena i hodina, kdy jsou hlavní dveře jednotlivých budov a všechny světnice uzavírány. Během přijetí do věznice a v počátečních dnech výkonu trestu jsou odsouzení seznámeni s jejich právy a povinnostmi, právními normami a s prostředím, kde budou trest vykonávat. Ve smyslu Evropských vězeňských pravidel jsou v průběhu výkonu trestu respektována všechna práva odsouzených vyplývající ze zákonných norem. Většina vězňů je zaměstnána v rozsáhlé farmě, která nabízí možnost různorodých prací, např. chov ovcí, prasat nebo zahradnictví. Odsouzení si sami pěstují zeleninu. S pracovními programy souvisejí programy vzdělávací. Vězni se zaučují v oborech zemědělské výroby, nebo i v jiných oborech. Tím se zvyšuje šance na pracovní uplatnění odsouzených po propuštění z výkonu trestu. Ve věznici jsou

⁴¹ Coyle, A.: Řízení věznic v čase změn. Praha: VV Praha-Pankrác, 2004

realizovány různé speciální programy zacházení, jako například protidrogový program, relaxace, arteterapeutické a pracovní aktivity. Velmi účinný je program „Péče o duševní zdraví vězňů“, kde jeho autoři podrobně popisují příčiny a projevy stresu u vězňů s cílem dojít ke konkrétnímu řešení a účinným preventivním aktivitám, které se s vybranými odsouzenými realizují.⁴²

2.2 Moderní vězeňský systém

Moderní vězení ponechávají odsouzeným i v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody některá práva, kdy tyto práva jsou důsledně dodržována i ve věznicích v České republice.

- *Právo na lidskou důstojnost* - tedy právo nebýt mučen, nebýt podroben nelidskému nebo ponižujícímu zacházení, právo na vhodné ubytování, hygienické zařízení, oblečení a lože, dostatek vody a jídla, na dostatek cvičení a čerstvého vzduchu.
- *Právo na lékařskou péči* – právo na lékařské ošetření kdykoliv v případě potřeby.
- *Právo na osobní bezpečnost* - úroveň zajištění bezpečnosti by měla být dostatečná na to, aby zajistila bezpečnost veřejnosti, ale nesmí být nesnesitelná; nikdo ve vězení nesmí být vystaven nebezpečí tělesného, sexuálního či psychického násilí.
- *Právo na kontakt s rodinami, přáteli a s vnějším světem* - má mít takový rozsah a kvalitu, aby dovoľoval udržovat a dále rozvíjet odpovídající vztahy.
- *Právo na přístup k různým aktivitám* - k práci, vzdělávání, kulturním aktivitám, tělesným aktivitám, náboženským obřadům.
- *Právo na přístup k potřebnému právnímu zastoupení* - u osob očekávajících soud, rozsudek, nebo odvolání.
- *Právo na respektování potřeb* - především u zvláštních skupin vězňů, např. žen, mladistvých apod.⁴³

⁴² Bajcura, L.: Práva vězně od vazby propuštění z trestu odnětí svobody. Praha: Grada Publishing, 1999

⁴³ Coyle, A.: Řízení věznic v čase změn. Praha: VV Praha-Pankrác, 2004

2.3 Průběh penitenciárního procesu

Základním znakem kriminálního chování je porušování platných právních norem. Odsouzení mohou mít narušené emoční prožívání, mnohdy mívají nižší intelekt, rigidní způsob uvažování, bývají nekritičtí a nedovedou se poučit ze zkušenosti. Typická pro ně bývá nezdrženlivost, egocentrismus a bezohlednost. Výkon trestu odnětí svobody vede k izolaci a eliminaci sociálních rolí, dochází k úbytku vědomostí, dovedností a návyků. Na druhé straně pobyt ve věznici přináší odlišné zkušenosti a mění prožívání, uvažování i chování trestaných. Jedná se o obecné poznatky a situace v České republice není odlišná, z tohoto důvodu dále nastíním průběh penitenciárního procesu.

Obvinění z trestného činu

Obvinění představuje pro většinu lidí značnou psychickou zátěž. Její základní charakteristikou je pocit ohrožení, který zatím není konkretizován, protože jedinec není zatím souzen a odsouzen. Tento pocit zahrnuje nejistotu a strach z budoucnosti. Důsledkem působení této zátěžové situace jsou obranné reakce, které jsou závislé na osobnosti obviněného, jeho životních zkušenostech a jeho aktuálním tělesným a duševním stavu. Na druhé straně se pochopitelně objevují i jednoznačně účelové, vědomé obrany, jako je lhaní a zapírání.⁴⁴

Vyšetřovací vazba a její vliv na psychiku obžalovaného

Vyšetřovací vazba je zabezpečovací zařízení užívané vyšetřovatelem Policie ČR v průběhu přípravného řízení. Do vazby se umísťují obvinění na základě návrhu státního zástupce k soudu na vzetí obviněného do vazby. V úvahu připadají 3 důvody vazby – důvodná obava, že obviněný bude pokračovat v páchání trestné činnosti, že bude ovlivňovat dosud nevyslechnuté svědky a nebo, že se bude vyhýbat trestnímu řízení, popřípadě hrozí jeho útěk. Pevná vazba se v současnosti vykonává v uzavřených celách po 1-3 obviněných s vycházkami maximálně jednou denně v určeném koridoru.

Tradiční výkon vazby, pevnou formou, představuje z psychologického hlediska **zátěžovou situaci** frustrující základní psychické potřeby a v extrémních případech i fyzické potřeby obviněného. Zátěžové situace jsou ovlivňovány:

- *izolací od sociálního okolí*, v němž se subjekt pohyboval,

⁴⁴ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004

- *izolací od senzorických podnětů,*
- *šikanováním a agresí ze strany spoluobviněných,* čímž ohrožují základní lidské hodnoty, např. lidskou důstojnost, integritu osobnosti až vlastní život,
- *nenaplněností potřebou seberealizace.* U zkušených recidivistů ji může nahrazovat právě výše zmíněný pocit nadvlády nad spoluvězni.

Vytržení z navyklého způsobu života frustruje i potřeby pohodlí a péče. K tomu přistupuje pocit nejistoty, pokud jde o průběh vlastního vyšetřování a budoucnost vůbec. Vzrůstající vnitřní napětí a pocit ohrožení charakterizuje především jedince, kteří přicházejí do styku s přípravným řízením poprvé.

Reakce na takovou zátěž pak závisí na osobnosti, podmínkách výkonu vazby a předchozí zkušenosti. **Nejzávažnější reakce mohou být** například:

- *Heteroagrese* (agrese orientované do okolí) - podle osobnosti verbální nebo fyzické. Směřují obvykle proti ilustrátorovi, jehož především reprezentuje příslušník vězeňského personálu;
- *Kverulace* - neustálé stížnosti, často neodůvodněné.
- *Autoagrese* (agrese vůči sobě) - v závislosti na osobnosti a intenzitě potlačení se mohou projevat jako sebeobviňování, sebepoškozování, pokusy o sebevraždu, hladovky apod. Autoagrese mohou mít, zvláště u recidivistů, demonstrativní povahu jakožto pokusy o vydírání personálu.
- *Únik ze zatěžující situace* - může být přímý fyzický, ale i nepřímý, psychický, projevující se staženým chováním a sebeizolací, únikem do nemoci nebo somatickými stížnostmi.
- *Vývoj reaktivních psychických poruch* - zejména neurotické symptomatiky jako projev selhávání adaptačních mechanismů osobnosti. K neurotickým symptomům, které se často objevují, se řadí nespavost, bolesti hlavy, bušení srdce, bolesti na prsou, únavy, neodůvodněné strachy apod.⁴⁵

Doprovodné aspekty výkonu trestu odnětí svobody

Podle právních norem je trest odnětí svobody projevem odmítnutí určitého chování, ale fakticky se svými psychosociálními důsledky projevuje jako zavržení člověka, který se takto choval, a je proto vyloučen ze společnosti. Takový jedinec

⁴⁵ Netík, K., Netíková, D., Hájek, S.: Psychologie v právu. Praha: C.H.Beck, 1997

získává roli odsouzeného, která představuje závažné sociální stigma, je umístěn do příslušné věznice a zbaven osobní svobody.

Důležitou osobou, která rozhoduje o umístění odsouzeného do konkrétní věznice, kde bude vykonávat trest odnětí svobody, je dispečer Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR. Dispečer odsouzené rozděluje do konkrétních věznic dle pohlaví, délky trestu odnětí svobody, věku odsouzeného, jeho zdravotního stavu, pracovní způsobilosti a v neposlední řadě též blízkosti bydliště odsouzeného od věznice, kde vykonává trest. Ne vždy je však hlavním důvodem umístění odsouzeného do konkrétní věznice v ČR trvalé bydliště rodiny. Z vlastní zkušenosti vím, že celá řada odsouzených umístěných k výkonu trestu odnětí svobody do Věznice Příbram má trvalé bydliště v Ostravě, Brně apod. Dalším možným důvodem, na základě kterého může být odsouzený umístěn do konkrétní věznice v ČR, je vlastní žádost odsouzeného. Tato je adresovaná dispečerovi, kdy v této žádosti je obsaženo odůvodnění o umístění do vybrané věznice. Je však nutno uvést, že tento dispečer nemůže rozhodnout o typu věznice, kam bude odsouzený umístěn.

Specifická společenská sankce jakou je výkon trestu za identifikované sociálně deviantní chování představuje zvláště u prvotrestaných výrazný životní zlom. Ztráta zaměstnání, často i rozpad rodiny (ztráta partnerky, partnera a dětí), oslabení ostatních významných sociálních vazeb (úbytek či ztráta přátel), výrazné snížení životní úrovně po dobu výkonu trestu odnětí svobody i značná redukce aktivit a s tím spojená frustrace jsou pro odsouzeného zatím neznámé jevy, se kterými je nucen se vyrovnávat.

Účel trestu odnětí svobody

Trest odnětí svobody má dvojí účel:

1. Ochrana společnosti před omezováním práv jiných lidí kriminálním chováním těchto jedinců. Tu lze dosáhnout několika mechanismy:
 - *Pouhou izolací pachatele* – je významná především u jednotlivců, kteří nejsou schopni se zařadit do společnosti a jsou pro společnost nebezpeční. To je důležité u recidivistů, kde jsou běžné tresty zcela neúčinné, protože jsou adaptováni na vězeňské prostředí a chybí jim motivace ke změně vlastního chování.
 - *Odstrašením* – je neúčinné u chronických delikventů, recidivistů a osob s rozvinutým kriminálním životním stylem. Pravděpodobně je účinné u jedinců s rozvinutými inhibicemi, tj. útlumů chování, kde hrozba

trestních sankcí působí jako „brzdny“ mechanismus proti sociálně deviantnímu chování.

- *Regulací chování* – změnou chování jedince v žádoucím směru, navozením adekvátního zacházení.
2. Úpravou a navozením nového chování, kde trest představuje jeden ze dvou základních výchovných prostředků, druhým je odměna. Ve výchovné vězeňské praxi vždy operujeme s oběma prostředky, abychom navodili žádoucí chování.⁴⁶

U adekvátně socializovaných lidí je dostačující pouhá hrozba sankcí spojená s anticipovanými pocity viny a hanby. U recidivistů jsou běžné tresty zcela neúčinné, neboť jsou na tento způsob života adaptováni a chybí jim motivace ke změně vlastního chování.

2.4 Vliv vězeňského prostředí na chování a kvalitu života trestaných

Trest odnětí svobody přináší odlišné zkušenosti, a proto mění uvažování i chování trestaných. Vězeňské prostředí má svá vlastní specifická pravidla, která jsou zcela odlišná od obecně platných norem. Ve vězení jsou užitečné jiné vzorce chování, kdy zkušenosti recidivisté tyto ovládají ve svůj osobní prospěch a způsoby chování získané na svobodě postupně vyhasínají. Adaptace v tomto smyslu znamená přijetí subkulturních norem a pravidel, značně odlišných od obecně platných, a dále osvojení si nových, z hlediska „přežití“, výhodnějších vzorců chování a postupné vyhasínání adaptivního chování potřebného k životu mimo věznici.

Vlivem dlouhodobého pobytu ve věznici může dojít k určité, obvykle jen dočasné, změně některých osobnostních vlastností. Je známo, že dochází ke zvýšení nepřátelství, agresivity, a to jak ve vztahu k ostatním odsouzeným tak i k sobě samému. Nárůst introverze je patrně dán nedostatkem hlubších vazeb mezi spoluvězni. Byly zjištěny i změny v oblasti motivace a postojů, většinou šlo o prohloubení celkového nezájmu a zhoršení pocitu osobní pohody.

Nelze opomenout ani riziko sebevražedného chování, sebepoškozování, kdy toto jsou způsoby reakcí na zátěž, kterou je výkon trestu. Rizika se nejvíce projevují v období po uvěznění a jejich existence mívá řadu příčin, jako např. prostředek

⁴⁶ Netík, K., Netíková, D., Hájek, S.: Psychologie v právu. Praha: C.H.Beck, 1997

k uvolnění tenze, upoutání pozornosti a někdy může být i signálem poruchy osobnosti, ale může být i radikálním pokusem, jak dosáhnout požadovaných úlev.⁴⁷

Ze své vlastní zkušenosti mohu uvést, že se ve většině případů jedná pouze a jenom o demonstrativní sebepoškození s cílem upozornit na své specifické, mnohdy nestandardní požadavky, potřeby a prosby, kterým není za normálních podmínek a dodržování postupů ze strany zaměstnanců Vězeňské služby ČR vyhověno. Jedná se například o přemístění odsouzeného na jím požadovaný oddíl, kde má dle jeho tvrzení kamarády, povolení mimořádného balíčku popř. jiných osobních věcí vlastní potřeby, které odsouzený u sebe v držení mít dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody mít nemůže apod..

Prizonizace

Jedná se o pojem, který vyjadřuje adaptaci na život ve vězení a má dvě důležité složky.⁴⁸

1. *Institucionalizace* – označuje, že se člověk adaptuje na vysoce organizovaný způsob života ve vězení spojený se ztrátou samostatnosti a iniciativy. Osobnost uvězněného, který je dlouhodobě nebo opakovaně trestán, v mnoha složkách degraduje. Jedinec se odnaučí samostatně rozhodovat, ztrácí schopnost plánovat a volit realistické alternativy své budoucnosti.
2. *Ideologizace* – znamená přijetí norem a pravidel vězeňského prostředí, jeho hodnotového systému a ztotožnění se s touto skupinou. Mnohdy nejde jen o formální přizpůsobení, ale o přijetí jiného hodnotového systému. Posiluje se i rozdíl úpravy zevnějšku, uniforma personálu má symbolický význam. Akceptace skupinové identity je pro vězně oporou a proto ji přijímá, pokud nemá dobře fungující zázemí nebo silné vnitřní přesvědčení. Adaptace se projevuje i přijetím specifického vězeňského žargonu (např.: mukl – vězeň, řemínky – pouta, apod.).

Zde bych opět uvedl několik poznatků ze své praxe. Je skutečností, že odsouzení, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody opakovaně, vědí a znají pravidla chování se kterými uspějí při jejich žádostech a prosbách. Tato pravidla chování jsou však platná pouze v tomto specifickém prostředí a je na personálu věznice,

⁴⁷ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004

⁴⁸ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004

aby toto tzv. účelové chování rozpoznal a nepodlehli jeho vlivům a o celé věci si udělal úsudek sám s vyloučením vlivů a různých forem nátlaku odsouzených.

Sociální hierarchie vězňů

Nahromadění jednotlivců s různě vyjádřenou asociální poruchou osobnosti v úzkém prostoru věznice má za následek rozvoj tzv. druhého života odsouzených. To v sobě zahrnuje vznik neformální struktury (a) sociálních vztahů a pozic. Hierarchie odsouzených má přesně vymezené role a práva. V rámci druhého života lze rozlišit pozici:

- *neformálního vůdce* (krále) na různé úrovni (celý, oddělení..), v jeho chování je charakteristická nadřazenost a až kruté ovládnutí okolí. Je reprezentantem kriminální subkultury a nositelem její ideologie.
- *dělesloužícího* – jde o jedince, který tráví v ústavu již delší dobu, je obeznámen s jeho chodem i vztahy v něm panujícími. Jako „poradce“ je vůči králi loajální a má podobná, ale menší práva.
- *řadového příslušníka skupiny*, který má „králem“ vymezená práva a řadu povinností.
- *outsidera* – je to podrobivý jedinec, s často sníženým intelektem, někdy až v pásmu defektu. Jeho úkolem je sloužit králi, v podstatě otrockém vztahu
- *reprezentanta protivníka skupiny* – bývá jím relativně málo narušený jedinec s nedostatečnou adaptační kapacitou pro takovéto prostředí. Směřuje proti němu agrese ostatních členů skupiny. Hlavním diferenciačním kritériem je v tomto případě fyzická síla, bezohlednost, brutalita, odolnost vůči útokům okolí.

Často se odsouzení spojují do tzv. kolchozu, tj. neformální skupiny, jejíž příslušníci si vzájemně pomáhají a vycházejí vstříc v jednotlivých oblastech života ve výkonu trestu.

Sociálně patologické formy chování ve věznici jsou velmi široké, od vyžadování různých úsluh, úplatků za ochranu, přes vydírání, drogy, homosexuální styky, šikanu apod.⁴⁹

Tato výše uvedená hierarchie má dle mého názoru velký vliv na životní spokojenost odsouzených a to hlavně v době, kdy civilní zaměstnanci vězeňské služby

⁴⁹ Netík, K., Netíková, D., Hájek, S.: Psychologie v právu. Praha: C.H.Beck, 1997

České republiky opouští své zaměstnání po uplynutí pracovní doby. Osobně ze své praxe vím, že výše popsané projevy nadřazenosti a podřazenosti tzv. hierarchie se v denní a pracovní době neprojevují v takové míře jako v době mimopracovní, svátcích a víkendech.

Adaptační problémy po propuštění z výkonu trestu

Pobyt odsouzeného ve vězení vede ke ztrátě mnoha zvyklostí, dovedností, které jsou potřebné pro život na svobodě. Po propuštění může osoba prožívat „krizi ze svobody“, která je jakýmsi traumatem z náhlé a dost zásadní změny prostředí. Zvládnutí zátěže vyplývající z propuštění mohou propuštěným stěžovat různé okolnosti, např.:

- nemají často vhodné sociální zázemí, a mají často kontakt s bývalými spoluvězni, což zvyšuje riziko recidivy,
- chybějí jim finanční prostředky a motivace k práci, nejsou vždy schopni zvládnout zátěž stereotypu a námahy pracovního poměru,
- dlouhodobé omezení v uspokojování potřeb navozuje nereálná očekávání a tendenci k jejich bezodkladnému uspokojení (alkohol, sex apod.).

Rizikem selhání jsou méně ohrožení lidé, kteří byli trestáni krátkodobě, jejichž osobnost není tak narušena, mají fungující sociální zázemí a zachované pracovní návyky.⁵⁰

Další, třetí část diplomové práce je zaměřena na oblast resocializace, evropská vězeňská pravidla, programy zacházení s odsouzenými, práva a povinnosti odsouzených a v neposlední řadě specifika Věznice Příbram. Všechny tyto oblasti lze zařadit mezi aspekty, které při práci s odsouzenými podstatnou měrou ovlivňují míru spokojenosti odsouzených s kvalitou života po dobu výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Příbram. Je nutné uvést, že ke zpracování této části bude ve většině případů a odkazů využit zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99Sb. v platném znění, kdy v tomto jsou uvedeny veškeré oblasti, které je nutné vymezit tímto zákonem. Citace ze zákona budou doplněny mými poznatky z praxe a mými názory na danou problematiku.

⁵⁰ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004

Jedním z hlavních úkolů odborných zaměstnanců oddělení výkonu trestu je snaha o znovuzačlenění odsouzených do běžného života společnosti, jejich uplatnění na trhu práce, nutná změna některých životních hodnot a postojů k životu jako takovému. K této změně jsou využívány veškeré dostupné zákonné prostředky.

Ke změně tohoto rázu je vždy potřeba určité doby, která je u každého jedince různě dlouhá. Velkou roli při této změně hraje míra spolupráce ze strany odsouzeného. Netroufám si tvrdit, že se jedná o lehký úkol, ale je naší snahou a povinností se o tuto změnu pokusit, i když výsledek je nejasný.

3. Resocializace

Pojem resocializace je v současné době ve vězeňství často diskutován. Jedná se o opětovnou socializaci člověka propuštěného z dlouhodobé péče ústavní, vězeňské a nemocniční⁵¹, neboli výchovné působení na osoby propuštěné z vězení směřující k jejich zařazení do společnosti.⁵² Zjednodušeně lze říci, že se jedná o znovuzачlenění jedince zpět do společnosti a to v takové míře, aby jedinec byl soběstačný.

3.1 Diferenciace výkonu trestu u dospělých odsouzených

Pojmem diferenciacce se v tomto případě rozumí dělení odsouzených dospělých do zákonem stanovených typů věznic.

O umístění odsouzených do jednotlivých typů věznic rozhoduje výlučně soud při vynášení rozsudku (§ 39a odst. 2 trestního zákona) a to podle hledisek, která nelze aplikovat mechanicky, neboť ve stanovení způsobu výkonu trestu odnětí svobody se musí odrazit zásada individualizace trestu.⁵³

Proto je možné a nutné vzít v úvahu všechny okolnosti konkrétního případu a rozhodnout o zařazení pachatele do určitého typu věznice, pokud se soud domnívá, že vzhledem k závažnosti spáchaného trestného činu, povaze a stupni narušení pachatele, bude zajištěna jeho náprava. Pro výkon trestu ve všech typech věznic jsou však základní práva a povinnosti odsouzených určeny jednotně.

V současné době se věznice člení podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do **čtyř základních typů**, a to:

- s dohledem A
- s dozorem B
- s ostrahou C
- se zvýšenou ostrahou D

Jde o členění od mírnějšího k přísnějšímu režimu výkonu trestu. Tyto čtyři různé typy věznic se od sebe liší vnějším zabezpečením, které spočívá v různé výšce oplocení

⁵¹ Hartl, P., Hartlová, H.: Psychologický slovník. Praha: Portál, 2000

⁵² Klimeš, L.: Slovník cizích slov. Praha: SPN, 2005

⁵³ Trestní zákon č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů

a ohrazení, dále zajištěním vnitřní bezpečnosti, což v praxi znamená zvýšený počet službu konajících příslušníků vězeňské stráže, většího počtu stavebně zabezpečovacích prostředků, větší nebo menší volnosti pohybu vězňů uvnitř věznice, ubytováním na ložnicích nebo zařazováním do práce apod.

Rozdíly najdeme také v nabídce a realizaci **programů zacházení pro odsouzené**. Ve věznici s dohledem se zaměřují výchovní pracovníci více na zájmové aktivity vězněných osob oproti zvýšené ostraze, kam jsou umísťovány zvláště nebezpečné osoby zpravidla s uloženým výjimečným trestem až na doživotí. V tomto typu věznice se aplikují více terapeutické programy zacházení s odsouzenými s důrazem na dodržování bezpečnosti, kázně a pořádku.

Všechny tyto typy věznic jsou od sebe odlišeny tak, jak je shora uvedeno. Je však nutno dodat, že míra pocitu spokojenosti s kvalitou života z pohledu odsouzených může být v každém typu věznice různá, kdy na této se zcela jistě podílí veškeré zákonné normy, které jsou vždy specifické pro daný typ věznice.

V jedné konkrétní věznici může být zřízeno více základních typů věznic, jako je tomu v Příbrami, ale v žádném případě nesmí dojít k narušení účelu výkonu trestu odnětí svobody. Nesmí dojít např. ke společnému ubytování odsouzených, kteří jsou zařazeni k výkonu trestu každý do jiného typu věznice, odděleně se také umísťují odsouzení muži od odsouzených žen. K dalšímu rozdělení odsouzených dochází při ubytování na ložnice. Diferencují se zvláště mladiství odsouzení od dospělých, recidivisté od prvotrestaných, odsouzení za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti, trvale pracovně nezařaditelní odsouzení, odsouzení s poruchami duševními a poruchami chování a s uloženým ochranným léčením.

Další skutečností je přezazování odsouzených v jednotlivých základních typech věznic. Tato skutečnost má svá specifická pravidla. Soud může učinit rozhodnutí o přezazení do věznice s mírnějším režimem na návrh odsouzeného, jenž vykonal nepřetržitě alespoň jednu třetinu trestu, což musí činit minimálně šest měsíců. V případě nevyhovění, tedy pokud byl návrh odsouzeného zamítnut, je možno jej opakovat až po uplynutí šesti měsíců. Vedle této žádosti může o přezazení rozhodnout soud i na návrh ředitele věznice či státního zástupce.

Většina odsouzených se v průběhu výkonu trestu snaží o přezazení do mírnějšího typu věznice s ohledem na zákonné možnosti v podobě např.: vycházek, nošení

civilního oděvu na návštěvy popřípadě nejvyšší formy kázeňské odměny v podobě přerušení výkonu trestu odnětí svobody.

Jak už bylo shora zmíněno, trestní právo zná čtyři typy věznic, kdy v této části popíše jednotlivé typy věznic s jejich specifiky a zvláštnostmi. Z těchto si lze učinit určitý náhled na tyto typy věznic a dále na možnou míru spokojenosti odsouzených s kvalitou života v daném typu věznice.

1. **Věznice s dohledem** má nejmírnější režim výkonu trestu odnětí svobody a znamená pro odsouzeného nejvíce svobody. Jsou do ní zařazováni.⁵⁴

Pachatelé nejméně závažných trestných činů, a to sice trestných činů spáchaných z nedbalosti a dále pachatelé, kteří dosud nebyli ve výkonu trestu odnětí svobody buď vůbec nebo pro úmyslný trestný čin. Rozhodující pro splnění podmínky spočívající v tom, že pachatel dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin je skutečnost, že nevykonal ani zčásti trest odnětí svobody za úmyslný trestný čin před spácháním činu, pro který je nyní trest ukládán. Není významné, že vykonal trest odnětí svobody nebo jeho část po spáchání takového trestného činu.

Ve věznici s dohledem nejsou užívány speciálně stavebně technické prostředky ani ozbrojená stráž k zabránění útěku odsouzených. Kontrolou a dohledem nad činností odsouzených jsou pověřeni vychovatelé (§ 49 odstavec 1 vyhlášky č. 345/1999 Sb. v platném znění).⁵⁵ V prostorách věznice se pohybují odsouzení bez omezení. Pracují obvykle na pracovištích mimo věznici, minimálně jednou týdně provádí vychovatel dohled nad jejich pracovní činností. Odsouzeným je umožněn v mimopracovní době volný pohyb, a to za účelem účasti na kulturně výchovných, sportovních, osvětových akcích a bohoslužbách na základě povolení ředitele věznice, jenž také rozhoduje o tom, zda se jich spolu s odsouzenými zúčastní i zaměstnanec Vězeňské služby. Za účelem práce i účasti na zmíněných akcích jsou vydávány odsouzeným propustkové knížky vyznačující místo, ve kterém se mohou nacházet v určené době. Pokud se jedná o návštěvy odsouzených, tak ty probíhají obvykle bez přítomnosti zaměstnance Vězeňské služby. Ředitel věznice může ve spojitosti s návštěvou jedenkrát za dva týdny dovolit odsouzenému dočasné opuštění věznice a to maximálně na dvacet čtyři

⁵⁴ Trestní zákon č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů

⁵⁵ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/99 Sb. v platném znění, kterou se vydává řád výkonu trestu

hodin. O tomto povolení je vydáno odsouzenému potvrzení, ze kterého je jasné, jak dlouho a kde se může odsouzený zdržovat.⁵⁶

Ve Věznici Příbram je zřízen tento typ věznice, kdy je zde umístěno k výkonu trestu 30 odsouzených mužů. Oddělení se nachází mimo střeženou část věznice a bylo zřízeno před cca 2 lety a pobyt v tomto typu věznice má svá specifika, tak jak jsou výše uvedena. Objekt, kde je v současné době vykonáván tento trest původně sloužil jako vepřín, nákladnou rekonstrukcí z tohoto byla zřízena ubytovny shora uvedeného typu.

2. Věznice s dozorem představuje pro pachatele druhý nejmírnější režim výkonu trestu. Jsou do ní zařazováni:⁵⁷

Pachatelé, kterým byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody a to za trestný čin spáchaný z nedbalosti, a kteří již byli ve výkonu trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin, nebo pachatelé, kterým byl uložen tento trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřesahující dva roky, a kteří dosud nebyli ve výkonu trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin.

Ani v tomto typu věznic nejsou užívány k zabránění útěku odsouzených speciální stavebně technické prostředky ani ozbrojené strážě. Vedle vychovatelů je zde dohled a kontrola nad odsouzenými svěřena též dozorcům (§ 49 odst. 1 Řádu výkonu trestu odnětí svobody).⁵⁸

Zajišťování vnitřní bezpečnosti ve věznici s dozorem je upraveno ustanovením § 52 Řádu výkonu trestu odnětí svobody. Zde je stanoveno, že v prostorách věznice se obvykle odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem, který vykonává zaměstnanec Vězeňské služby. Ředitel věznice dále může dovolit volný pohyb uvnitř věznice těm odsouzeným, u kterých nelze předpokládat zneužití volného pohybu v rámci věznice. Odsouzení pracují zpravidla mimo samotnou věznici na nestřežených pracovištích a zaměstnanec vězeňské služby určený ředitelem věznice dohlíží nad jejich pracovní činností alespoň jednou za hodinu. Ředitel však může dovolit volný pohyb mimo věznici pro plnění pracovních úkolů takovým odsouzeným, u kterých lze předpokládat, že toho nezneužijí, potom dohledem nad jejich pracovní činností je pověřen zaměstnanec Vězeňské služby určený ředitelem věznice, a to nejméně jednou týdně.

⁵⁶ Hájek, S., Medvědová, D., Holubová, O.: Srovnávací penologická studie. Bulletin studijní a výzkumné skupiny ředitelství SNV ČR, Praha, 1991.

⁵⁷ Trestní zákon č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů

⁵⁸ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/99 Sb. v platném znění, kterou se vydává řád výkonu trestu

Je také možné pořádat v mimopracovní době akce mimo věznici, na kterých je vždy přítomen zaměstnanec Vězeňské služby. Zaměstnanec nemusí být přítomen u akcí v případě, že těchto se zúčastňují pouze odsouzení, kterým byl povolen volný pohyb mimo věznici ve smyslu ustanovení § 52 odst. 4 Řádu výkonu trestu odnětí svobody.

K výše zmíněným účelům jsou vydávány odsouzeným propustky, na kterých je vyznačen prostor v jakém se mohou nacházet během určené doby. Pokud se týká návštěv, ty se uskutečňují zpravidla bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby. Ředitel věznice může jednou za měsíc povolit odsouzenému v souvislosti s návštěvou dočasné opuštění věznice, a to nejdéle na 24 hodin. O tomto povolení je třeba vydat potvrzení, za kterého je jasně patrné, kde a jak dlouho se může odsouzený pohybovat.⁵⁹

Tento základní typ věznice s dozorem, je ve Věznici Příbram zřízen. Jedná se o oddělení, které je umístěno oproti tomu jak je výše uvedeno ve střežené části věznice a skládá se ze dvou částí. Jednu část tvoří takzvané výstupní oddělení, kde jsou umístěni odsouzení, kteří mají do konce výkonu trestu 3 měsíce. Další část, je standardní a je zde umístěno cca 70 odsouzených.

3. Věznice s ostrahou je určena pro závažnější případy odsouzení jako poměrně přísný režim výkonu trestu odnětí svobody. Možnosti, kdy soud zařadí pachatele do tohoto typu věznice, jsou zakotveny v trestním zákoně. Je to vždy, když je nepřijatelné zařazení do některé z obou mírnějších typů věznic a ani když nepřipadá v úvahu zařazení pachatele do věznice se zvýšenou ostrahou coby nejpřísnějšího režimu. Lze tedy vyvodit, že věznice s ostrahou bude určena pro pachatele, který nenaplnuje požadavky pro zařazení do věznice se zvýšenou ostrahou, do tohoto typu lze zařadit odsouzeného za úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody nepřesahující dva roky, pokud již byl v minulosti pro úmyslný trestný čin ve výkonu trestu odnětí svobody, dále za úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody přesahující dva roky, bez ohledu na skutečnost, zda byl nebo nebyl pro úmyslný trestný čin ve výkonu trestu odnětí svobody již v minulosti a v ojedinělých případech za trestný čin nedbalostní.⁶⁰

Běžně jsou v tomto typu věznice užívány stavebně technické prostředky stejně tak jako ozbrojené strážě.

⁵⁹ Hájek, S., Medvědová, D., Holubová, O.: Srovnávací penologická studie. Bulletin studijní a výzkumné skupiny ředitelství SNV ČR, Praha, 1991.

⁶⁰ Trestní zákon č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů

Podle ustanovení § 53 řádu výkonu odnětí svobody se odsouzení vždy pohybují v prostorách věznice pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby. Ředitel věznice může ve výjimečných případech dovolit odsouzeným volně se pohybovat v prostorách věznice k plnění pracovních úkolů, a to sice v případech, u nichž nelze předpokládat zneužití. Odsouzení pracují obvykle na pracovištích umístěných uvnitř věznice či na střežených pracovištích nacházejících se mimo věznici. Na nestřežených pracovištích mimo věznici lze zaměstnat pouze takové odsouzené, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí. Zaměstnanec Vězeňské služby určený ředitelem věznice dohlíží nad pracovní činností odsouzených alespoň jednou za čtyřicet pět minut. Za dohledu zaměstnance Vězeňské služby probíhají obvykle i návštěvy odsouzených. Odsouzeným uvedeným v ustanovení § 53 odst. 6 řádu výkonu trestu odnětí svobody může ředitel věznice jedenkrát za dva měsíce dovolit dočasné opuštění věznice, nejvíce na 24 hodin. O povolení se vydává potvrzení, ze kterého je jasné, jak dlouho a v jakých místech se může pohybovat.⁶¹

Tento základní typ věznice, s ostrahou, ve Věznici Příbram převažuje. Je zabezpečen stavebně technickými prostředky, přítomností dozorců a vychovatelů, bez možnosti volného pohybu odsouzených v objektu ubytovny a věznice. Do tohoto typu věznice je v Příbrami zařazeno cca 1000 odsouzených. V tomto základním typu působím po dobu dva a půl roku jako vychovatel, kdy v současné době mám na starosti 80 odsouzených.

4. **Věznice se zvýšenou ostrahou** je považována za vůbec nejpřísnější typ věznice a tudíž je určena pro pachatele nejzávažnějších trestných činů. Do tohoto typu věznice soud zařadí pachatele v případech: doživotního trestu odnětí svobody, kdy do tohoto typu lze zařadit i pachatele, kterému byl uložen trest odnětí svobody v rozsahu od 15 do 25 let, dále uložení trestu zvlášť nebezpečnému recidivistovi, dále uložení trestu za zvlášť závažný trestný čin, kdy trest je nejméně na osm let a poslední je uložení trestu za úmyslný trestný čin a současně odsouzený v posledních pěti letech uprchl z vazby či výkonu trestu.⁶²

⁶¹ Trestní zákon č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů

⁶² Trestní zákon č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů

Zde stejně jako u předchozího typu věznic jsou používány speciální stavebně technické prostředky a ozbrojené strážce k znemožnění útěku odsouzených (§ 49 odst. 2 řádu výkonu trestu odnětí svobody).⁶³

Úpravu zajištění vnitřní bezpečnosti ve věznici se zvýšenou ostrahou obsahuje ustanovení § 54 řádu výkonu trestu odnětí svobody, ve kterém je zakotveno, že v prostorách věznice se odsouzení organizovaně pohybují pod dohledem příslušníka Vězeňské služby. Odsouzení mají možnost vykonávat vhodnou práci v celách a pracují na pracovištích uvnitř věznice. Na pracovní činnost dohlíží zaměstnanec Vězeňské služby určený ředitelem věznice alespoň jednou za třicet minut. Ani při plnění pracovních úkolů není odsouzeným dovolen volný pohyb. Pokud jde o návštěvy odsouzených, ty se konají obvykle za dohledu příslušníka Vězeňské služby.

Z výše uvedeného je zjevně patrné, jak se v jednotlivých typech věznic liší zákonem upravené podmínky zaměstnávání, volného pohybu, práce s odsouzenými prostřednictvím programů zacházení a v neposlední řadě i přístupu personálu k samotným odsouzeným. Určené zákonné možnosti v jednotlivých typech věznic jsou velmi úzce spjaty se spokojeností odsouzených s výkonem trestu odnětí svobody jako takovým. Všechny tyto jednotlivé složky nepopíratelně tvoří životní spokojenost odsouzených.

Vnitřní diferenciaci odsouzených

Vedle vnější diferenciaci věznic existuje i vnitřní diferenciaci odsouzených ve výkonu trestu, kdy tato sleduje aplikaci co možná nejúčinnějších výchovných metod, prostředků a způsobů zacházení. Vnitřní diferenciaci je upravena hlavou čtvrtou vyhlášky Ministerstva spravedlnosti číslo 345/1999 Sb. v platném znění, kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody, kdy se vychází ze zařazování jednotlivých odsouzených do tří přístupných skupin vnitřní diferenciaci, jež vytváří komplexní celek pozitivní motivace odsouzených. Dle ustanovení § 39 odstavce 5 Řádu výkonu trestu odnětí svobody je způsob, volba naplňování cíle programu zacházení vedle jednání, chování, postojů ke spáchanému trestnému činu a výkonu trestu, jednou z nejdůležitějších skutečností při zařazování odsouzeného do některé z obvykle tří přístupných skupin vnitřní diferenciaci.⁶⁴

⁶³ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/99 Sb. v platném znění, kterou se vydává řád výkonu trestu

⁶⁴ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/99 Sb. v platném znění, kterou se vydává řád výkonu trestu

Zařazení je následující:

- a) do první dostupné skupiny jsou zařazováni odsouzení, jež převážně plní program zacházení včetně svých dalších povinností a jejich jednání i chování je v souladu s vnitřním řádem věznice,
- b) do druhé skupiny se zařazují odsouzení mající kolísavý a nevyjasněný postoj a přístup k programu zacházení i svým povinnostem,
- c) do třetí skupiny jsou zařazováni odsouzení, kteří převážně odmítají či neplní program zacházení; neplní své povinnosti spojené s výkonem trestu odnětí svobody nebo se chovají a jednají v rozporu s vnitřním řádem věznice.

O zařazení nebo změně zařazení odsouzeného do některé z výše uvedených skupin vnitřní diference rozhoduje ředitel věznice nebo jeho zástupce a to na základě doporučení odborných zaměstnanců, kdy tyto jsou následující: vychovatel, speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník a v případě Věznice Příbram dále předseda komise, kterým je vedoucí oddělení výkonu trestu nebo jeho zástupci. Většina odsouzených je zařazena do druhé skupiny vnitřní diference. Při přeřazení do lepší i horší skupiny vnitřní diference se přihlíží k průběhu plnění povinností odsouzeného v různých oblastech programu zacházení, kdy tyto jsou vyjádřeny v kázeňském řízení v podobě odměn při přeřazení do lepší skupiny a trestů při přeřazení do horší skupiny. Toto dané kritérium je pro odbornou komisi ve Věznici Příbram to nejdůležitější a nejpodstatnější hledisko při podání návrhu na přeřazení.

3.2 Evropská vězeňská pravidla

Jedná se o pravidla, která stanovují doporučení k výstavbě vězeňských systémů, zacházení s vězněnou osobou a dále vzdělávání a profesionalizaci zaměstnanců Vězeňské služby ČR. Tato doporučení jsou brána Vězeňskou službou velmi vážně s ohledem na zacházení s vězněnými osobami, tvorbě životních podmínek pro odsouzené a pracovních podmínek pro zaměstnance VS ČR.

Rada Evropy proto doporučila v roce 1987 členským zemím aplikaci v zákonodárství v nejširším smyslu. Byla vydána Evropská vězeňská pravidla, která byla v roce 1993 přijata a členské země se zavázaly k jejich aplikaci v trestním zákonodárství. Demokratické proměny naší společnosti, které nastaly po roce 1989 nepochybně výrazně zasáhly i vězeňství.

Potřeba zásadních změn ve vězeňství byla důrazně požadována na základě zjištění reálného stavu ve vězeňství pracovními komisemi ČNR a ministerstva spravedlnosti.⁶⁵

Důsledky stagnace ve vězeňství:

- přetrvávání silně represivních prvků trestní politiky a vězeňství (nadmíra trestů odnětí svobody),
- v oblasti zacházení s odsouzenými byl uplatňován akcent trestání a autokratické organizování nápravně výchovného procesu, kdy složka korektivní socializace byla redukována na jednotné formální politické vzdělávání odsouzených,
- hlavní prostředek = výrobní činnost odsouzených,
- vězeňská zařízení velkých kapacit, přísné direktivní řízení, vysoce formální vztahy,
- nevyhovující a nedostatečné vybavení cel a prostoru pro volný čas,
- nevhodné prostory pro pracovní činnost, zastaralé výrobní zařízení,
- minimální vybavení moderní technikou,
- nedostatečně kvalitní personál, nedostatek specialistů - lékaři, psychologové, sociální pracovníci, vychovatelé,
- neexistující informační síť, chybí návaznost na postpenitenciární systém.⁶⁶

Po zjištění dané a reálné situace bylo nutné zahájit transformaci vězeňství, kdy její jednotlivé etapy byly následné. Rok 1990 se týkal rozchodu s minulostí v dané oblasti a komplexního zmapování reálného stavu vězeňství, následně v roce 1991 byla zpracována Koncepce vězeňství, formulace cílů a jejich dosažení. Cílem byla tvorba moderního vězeňského systému zakotveného v širším systému jednak sociální péče, jednak v systému represivních orgánů státní moci.⁶⁷ Požadavek sociální péče byl splněn, protože účelem výkonu trestu odnětí svobody je společenská rehabilitace jedinců a zajištění návaznosti procesu integrace propuštěného do civilního života.

⁶⁵ Evropská vězeňská pravidla, Doporučení Rady Evropy č. R/87/3, Praha, VV Praha-Pankrác, 1996.

⁶⁶ Evropská vězeňská pravidla, Doporučení Rady Evropy č. R/87/3, Praha, VV Praha-Pankrác, 1996.

⁶⁷ Hájek, S., Medvědová, D., Holubová, O.: Srovnávací penologická studie. Bulletin studijní a výzkumné skupiny ředitelství SNV ČR, Praha, 1991.

Cílem humanizace je zlepšení podmínek kvality života ve věznicích, tak aby odpovídaly požadavkům Evropských vězeňských podmínek. Humanizace ve vězeňství patří do systémových změn, kdy podstata humanizace vězeňství spočívá :

- v ocenění, v uznání vězňů jako občanů, v neponižování jejich lidské důstojnosti,
- zabezpečení vhodných materiálních podmínek života vězňů,
- garance základních práv a svobod vězňů,
- omezení občanských práv vězňů výhradně postupem a prostředky stanovenými zákonem.

Souvislost těchto evropských vězeňských pravidel s kvalitou života ve specifických podmínkách výkonu trestu odnětí svobody je zcela zjevný. Humanizace ve vězeňství se podařila. Vězni byli a jsou i dnes uznáváni jako lidské bytosti se svými právy a svobodami, jejich lidská důstojnost je zachována a občanská práva omezena jen postupem stanoveným zákonem, kdy tato omezení jsou uvedena v závěru této části diplomové práce.

Cílem Evropských vězeňských pravidel je:

1. stanovit rozsah minimálních zásad pro všechny oblasti vězeňské správy, které jsou nutné pro zabezpečení lidsky důstojných podmínek věznění a pro pozitivní zacházení v moderních a progresivních vězeňských systémech,
2. podněcovat vězeňské správy, aby rozvíjely politiku, styl řízení a praxi založenou současně na dvou zásadách, a to na zásadě plnění účelu výkonu vazby nebo trestu a na zásadě spravedlnosti,
3. vést vězeňský personál k přijetí postojů odpovídajících deontologii, což je součástí etiky zabývající se povinnostmi dané konkrétní profesí a společenské funkcí, kterou mají zastávat a podporovat postoje, které odrážejí důležité sociální a morální stránky jejich práce a vytvářet podmínky, při nichž mohou vylepšovat vlastní výkon v zájmu společnosti jako celku, v zájmu vězňů svěřených do jejich péče i zájmu jejich vlastního pracovního uspokojení,
4. stanovit základní realistická kritéria umožňující vězeňským zpravám a inspekčním službám objektivně hodnotit dosažené výsledky a tyto výsledky dále zlepšovat.

Je třeba zdůraznit, že tato pravidla nepředstavují vzorový systém a že ve skutečnosti mnohé evropské vězeňské služby již fungují na podstatně vyšší úrovni, než stanoví mnohé zásady vypočtené v pravidlech, a že řada dalších se o to snaží.

Evropská vězeňská pravidla jsou rozdělena do pěti částí, z nichž v první části jsou obsaženy základní principy Evropských vězeňských pravidel, v druhé části je popsána správa vězeňských ústavů, třetí část je zaměřena na personál, čtvrtá na cíle vězeňského režimu a poslední pátá na doplňující pravidla pro zvláštní kategorie vězňů.

Na závěr bych zde rád uvedl základní principy těchto pravidel, které jsou obsaženy v první části.

1. odnětí svobody se má provádět za takových materiálních a mravních podmínek, které zabezpečují respekt k důstojnosti člověka a jsou v souladu s těmito pravidly,
2. pravidla se aplikují nestranně. Nelze diskriminovat žádného jedince na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, narození, hospodářského nebo jiného postavení,
3. účelem režimu a zacházení s osobami ve vězení je zachování jejich zdraví a sebeúcty a pokud to doba výkonu trestu dovolí, rozvíjení jejich osobního smyslu pro zodpovědnost a podpora takových postojů a dovedností, jež jim pomohou k reintegraci po návratu do společnosti a zvyšují pravděpodobnost, že tyto osoby povedou po propuštění soběstačný život v mezích platných zákonů,
4. věznice se budou pravidelně kontrolovat kvalifikovanými a zkušenými inspektory jmenovanými příslušným úřadem. Jejich úkolem je zejména to, aby sledovali, zda a do jaké míry jsou tyto věznice spravovány v souladu s platnými zákony, předpisy a cíli vězeňských služeb a normami stanovenými těmito pravidly,
5. se zvláštním ohledem na zákonnost výkonu vazebních nebo trestních opatření se ochrana osobních práv vězňů zabezpečí prostřednictvím kontroly prováděné

v souladu s vnitrostátními předpisy, soudním nebo jiným řádně ustanoveným úřadem oprávněným navštěvovat vězně, aniž by spadal pod vězeňskou správu.⁶⁸

Výše uvedené principy se staly základem pro zacházení s vězňnými osobami a jejich dodržování je ze strany zaměstnavatele vyžadováno. Vězněné osoby zůstávají i po dobu výkonu trestu lidské bytosti a musí k nim být tak přistupováno.

3.3 Programy zacházení s odsouzenými

I na prahu 21. století se stále setkáváme s lidmi, kteří přijímají informace o současném zacházení s vězni s rozčarováním. Jejich představě správně fungujícího vězení totiž odpovídá pouze nevábné prostředí, silné neomítnuté kamenné zdi, řetězy na ruku, suchý chléb a džbánek s vodou. Jedinou náplní života vězně by pak měla být hrubá fyzická práce. Jedním slovem: středověk. Proto se každý, kdo pracuje ve vězeňství tak jako já, znovu a znovu ocitá v situaci, kdy musí jasně a srozumitelně vysvětlovat, proč věnujeme tolik pozornosti otázce zacházení s vězni. Jedním z hlavních prostředků při zacházení a práci s vězni je **program zacházení**, který je stanoven každému odsouzenému individuálně.

Realizace tohoto programu zacházení s odsouzenými je prioritním úkolem oddělení výkonu trestu a jejich zaměstnanců – specialistů (pedagog volného času, speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel, lektor-instruktor, vychovatel - terapeut). Při samotné realizaci programu zacházení je nezbytnou nutností jednat s odsouzenými takovým způsobem, aby bylo zachováno jejich zdraví a pokud to doba výkonu trestu umožňuje podporovat takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu s platnými zákony ČR.

Cílem výkonu trestu odnětí svobody je naplňování účelu výkonu trestu. Prostředkem dosažení cíle a dovedení odsouzeného k přehodnocení vlastního životního stylu se stává úroveň plnění všech povinností vyplývajících ze stanoveného programu zacházení.

Při zpracování programu zacházení se uplatňují následující zásady: individuální přístup, motivace, přiměřenost, komplexnost, zpětná vazba, cílevědomost,

⁶⁸ Evropská vězeňská pravidla, Doporučení Rady Evropy č. R/87/3, Praha, VV Praha-Pankrác, 1996.

systematičnost, soustavnost a perspektivnost. Program zacházení je základním prostředkem cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného a určuje okruh konkrétních činností, kterých je odsouzený povinen se zúčastnit, nebo které může vykonávat. Je zpracováván speciálními pedagogy na základě komplexní zprávy o odsouzeném, která obsahuje záznamy o průběhu výkonu vazby, pedagogickou, psychologickou, zdravotní charakteristiku a dále sociální anamnézu, s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti.⁶⁹ Při tvorbě konkrétního programu zacházení se vychází z nabídky aktivit, která je podle prostorových, personálních a finančních podmínek konkrétní věznice pravidelně aktualizována. Co se týče personálních možností, jde tu o tabulkové obsazení specialistů a jejich počet, o jejich schopnosti, zájem, erudovanost a zkušenosti. Promítne se zde zákonitě i kvalita a kvalifikace vychovatelů jako přímých garantů a realizátorů programů zacházení. Zvláštní rozšířená nabídka aktivit programu zacházení je určena pro kategorii mladých vězňů a pro odsouzené, kteří jsou umístěni v bezdrogové zóně věznice. Pokud si odsouzený nezvolí některou z navržených alternativ programu zacházení, zúčastní se minimálního programu zacházení stanoveného vnitřním řádem věznice. Jeho základ tvoří pracovní aktivity, odpovídající zdravotnímu stavu odsouzeného. Tento je určen pro odsouzené s krátkodobým trestem do 6 měsíců nebo pro odsouzené, kteří odmítnou širší program zacházení vypracovaný ve shodě s jejich individualitou.⁷⁰

Cílem minimálního programu zacházení je vyplnit volný čas odsouzených podle jejich motivace, zájmů a závažnosti spáchané trestné činnosti, usměrnit nežádoucí činnosti do oblasti vzdělávací, terapeutické a zájmové. Jeho významný základ tvoří pracovní činnost odpovídající zdravotnímu stavu odsouzeného. Každým programem zacházení prostupuje snaha po „mravní nápravě“ odsouzeného.

V souladu s vývojem osobnosti odsouzeného a změnami v jeho chování a jednání je možné program zacházení aktualizovat. Nejméně 3 měsíce před propuštěním se pro odsouzeného vytvářejí podmínky pro jeho samostatný způsob života a zpracovává se program zacházení před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody.⁷¹

⁶⁹ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99 Sb. ve znění pozdějších předpisů

⁷⁰ Beránek, L.: Inovace programů zacházení. České vězeňství. Praha: VS ČR, 2006.

⁷¹ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99 Sb. ve znění pozdějších předpisů

Obsah programu zacházení

Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení.

Program zacházení s odsouzenými se člení na :

- a) pracovní aktivity,
- b) vzdělávací aktivity,
- c) speciálně výchovné aktivity,
- d) zájmové aktivity,
- e) oblast utváření vnějších vztahů.⁷²

1. Pracovní aktivity

Podle Zákona o VTOS je odsouzený povinen pracovat, pokud je mu přidělena práce, a pokud mu to dovoluje jeho zdravotní stav. Tyto aktivity se dále dělí na tři oblasti pracovních činností – vlastní zaměstnávání, pracovní terapie a práce potřebné k zajištění každodenního provozu věznice. Odsouzení jsou zaměstnáváni zejména v rámci hospodářské činnosti věznice, jenž umožňuje uplatnění především při kompletaci různých výrobků, balení zboží pro soukromé firmy. V současné době má ve střežené části Věznice Příbram pronajaté výrobní prostory soukromá firma zabývající se výrobou a kompletací hliníkových rámečků určených pro další reklamní účely. Tato firma působí ve věznici již 3 roky. Za velmi důležité lze také považovat samotný výběr odsouzených na konkrétní pracoviště s ohledem na jejich zdravotní klasifikaci, profesní zaměření získané v civilním životě a v neposlední řadě také pracovní návyky. Většina odsouzených pracuje ve výkonu trestu poprvé za svůj život. Pracovní uplatnění naleznou odsouzení též v rámci vnitřního provozu věznice, který nabízí pracovní zařazení v kuchyni, prádelně, údržbě – truhlárna, zámečnická dílna, elektrodílna, výstrojním skladu, kotelně, autodílně apod. V rámci prací potřebných pro věznici provádějí odsouzení drobné činnosti, které jsou nutné k zajištění každodenního provozu věznice a to i ve formě brigádnické činnosti. V současné době je ve Věznici Příbram realizován projekt brigádnické činnosti podílejících se na terénních úpravách ve střežené části věznice ve výrobní zóně, dále jsou prováděny opravy vězeňského materiálu – stoly, matrace, židličky a dveře pro odsouzené. Do této oblasti patří i úprava

⁷² Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99 Sb. ve znění pozdějších předpisů

a údržba zelených ploch a komunikací v různých částech věznice. V současné době probíhá rozsáhlá rekonstrukce garážových stání pro služební vozidla VS ČR.

Dále je uvedeno v zákoně číslo 169/99 Sb. v platném znění, že odsouzený nesmí práci pro věznici odmítnout, ale může odmítnout zaměstnání v soukromém subjektu mimo věznici.⁷³

V současné době se však připravuje nový zákon, který by zajistil povinnost odsouzených pracovat i na pracovišti pro soukromé subjekty bez dosud potřebného souhlasu odsouzeného.

2. Vzdělávání odsouzených

Jedním z předpokladů rozvoje osobnosti, společenských schopností a zvýšení možnosti znovu začlenění do společnosti je pro odsouzené vzdělávání. Možnost zvýšení kvalifikace ve VTOS je dle daných podmínek konkrétní věznice. Do této oblasti lze zařadit výuku cizích jazyků, rozšiřování znalostí v oblasti přírodních a společenských věd a rovněž možnost absolvování rekvalifikačního kurzu určitého profesního charakteru. Ve Věznici Příbram se jedná o tříměsíční rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy restauračních zařízení, kterého se pravidelně účastní omezený počet odsouzených dle kapacitních možností kurzu. Tento kurz probíhá ve spolupráci se Střední integrovanou školou Příbram (dále jen ISS), kde je jedním z nabízených učebních oborů, obor kuchař, číšník. Po úspěšném absolvování tohoto kurzu odsouzení obdrží potvrzení o absolvování tohoto kurzu, které vydává právě výše zmíněná ISS Příbram a toto osvědčení je platné i v civilním životě.

Pro rozšíření možnosti pracovního uplatnění po propuštění z výkonu trestu slouží počítačový kroužek. V současnosti je vybaven dvanácti počítači a probíhá zde výuka základů práce s PC pro začátečníky a dále základní kurz psaní na stroji a PC. Získané znalosti a dovednosti pomohou absolventům rozšířit možnosti uplatnění, avšak v tomto případě se nejedná o rekvalifikační kurz, který by byl ukončen vydáním osvědčení o rekvalifikaci.

K samostudiu odsouzených a jako pomůcka vychovatelům k vedení zájmové aktivity čtenářského kroužku slouží vězeňská knihovna, obsahující cca 5 000 knižních titulů. V souladu se zákonem si mohou odsouzení po domluvě s vychovatelem nechat zaslat v balíčku učebnice či další odbornou literaturu pro své další vzdělávání.⁷⁴

⁷³ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99 Sb. ve znění pozdějších předpisů

⁷⁴ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99 Sb. ve znění pozdějších předpisů

3. Speciálně výchovné postupy

Realizací těchto postupů se zabývají specialisté oddělení výkonu trestu v souladu s popisem své funkce. V rámci těchto speciálně výchovných aktivit jsou využívány individuální nebo skupinové formy práce s odsouzenými. Mezi základní prostředky zacházení s odsouzenými mimo jiné patří zvládnání agresivity, psychoterapie, psychosociální výcvik, muzikoterapie, arteterapie, relaxace a další druhy terapií. Opomenout ve Věznici Příbram nelze fungující poradenskou činnost vyvíjenou v rámci poradny drogové prevence a sociálně právního poradenství. Rovněž církev a náboženské společnosti poskytují odsouzeným duchovní a pastorační služby. Uvedené služby je ve věznici oprávněn poskytovat vězeňský kaplan (v současné době žena) a dále pověřené osoby ze schválených církví.

Účast v těchto jednotlivých aktivitách přispívá k uvolnění vnitřního napětí, pocitů bezmoci, křivdy, viny a přispívá k přijetí trestu odsouzenými.

4. Zájmové aktivity

Tyto aktivity slouží k udržení a rozvoji fyzického i psychického zdraví odsouzených a jsou hlavním prostředkem snižování vlivu vězeňské subkultury na odsouzené. Garantují utváření potřebného návyku v oblasti kvalitního trávení volného času. Pokud mohou odsouzení trávit svůj volný čas smysluplně, dochází ke kultivaci osobnosti v oblasti zájmů a koníčků. Sportovní aktivity se těší velkému zájmu odsouzených. Vycházíme z poznatku, že tělesná cvičení a fyzická zátěž pomáhají snižovat vnitřní napětí, depresivní a úzkostné stavy a nepřímo odbourávat agresi. V průběhu celého roku, zejména pak v letním období se hraje fotbal a nohejbal. Po celý rok je možno hrát elektronické šipky, šachy a stolní tenis. Během roku jsou v těchto disciplínách pořádány pravidelně turnaje. Podle zájmové orientace jsou odsouzeným nabízeny další kroužky, sloužící k rozvoji zájmů a žádoucí seberealizaci. K rozvoji estetického vnímání a cítění slouží keramický kroužek, dále je zde veden hudební kroužek, kdy obě tyto aktivity jsou vedeny pedagogem volného času.

Potřebné znalosti o místě, kde žijeme, získávají odsouzení v zeměpisném kroužku, kdy tento je rovněž veden pedagogem volného času. S využitím odborné literatury, časopisů a videoprojekce získávají odsouzení informace o jednotlivých oblastech země, ale opakují si i své předešlé znalosti. Velmi rozšířeným a oblíbeným je kroužek čtenářský, kdy vychovatel diskutuje s odsouzenými o knihách a článcích v časopisech, novinách, které přečetli. Dále provádí rozbor zpracovaných referátů

o daných knihách, časopisech a využívá fondu vězeňské knihovny. Oblíbené jsou i kroužky společenských her, vedené jednotlivými vychovateli.

5. Oblast utváření vnějších vztahů

Do této oblasti lze zařadit celkový kontakt a jeho možné způsoby realizace s rodinou, kamarády popř. zaměstnavatelem apod. Velký význam mají tzv. extramurální aktivity, což znamená pobyt odsouzených mimo areál věznice za předem stanovených zákonných podmínek. Tyto aktivity mají velký význam, neboť zajišťují častý kontakt se životem za vězeňskou zdí. Připravují odsouzené na život na svobodě, utváření, udržování a posilování vztahů odsouzeného s civilním světem, především však s rodinou. Kontakt s rodinou probíhá kromě udržování korespondence nejčastěji formou návštěv. Hojně je využívána možnost opuštění věznice v souvislosti s návštěvou, kdy tohoto institutu mohou využívat odsouzení zařazení do výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s dozorem a dohledem. Odsouzení tak mohou být v kontaktu s jednotlivci, zaměstnavateli, mohou se zúčastňovat volných vycházek v souvislosti s programem zacházení. Na naplňování účelu trestu se mohou podle zákona podílet registrované církve a náboženské společnosti, zájmová sdružení občanů, nevládní organizace a další orgány a instituce.⁷⁵ Odsouzení jsou dále např. navštěvováni sociálními kurátory z Městského úřadu (dále jen MěÚ), pracovníci matriky MěÚ, která provádí ověřování podpisů na různých listinách, pracovníky humanitárních organizací jako je např.: armáda spásy.

Výše popsaný způsob návštěv je upraven zákonem o výkonu trestu a je realizovatelný pro odsouzené, kteří jsou zařazení do věznice typu dohled a dozor. Pro odsouzené, kteří jsou zařazení do věznice s ostrahou je a areálu věznice ve střežené části zřízena návštěvní místnost, kdy do této je možné přijmout v jeden návštěvní termín a určenou hodinu celkem 23 odsouzených. Každý jeden z odsouzených si může pozvat na návštěvu maximálně 4 osoby. Tyto jsou převážně z okruhu rodinných příslušníků.

Cílem programů zacházení je vedení odsouzených v průběhu výkonu trestu k dodržování právních norem, které je upravují a posilování volných vlastností. Dále směřují odsouzené k zapojení se do pracovních činností a tím rozvíjí a upevňují jejich pracovní návyky. Účastí na aktivitách organizovaných věznicí naučit odsouzené

⁷⁵ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99 Sb. ve znění pozdějších předpisů

smysluplně a kvalitně trávit volný čas a připravit je na plynulý přechod do občanského života. Program zacházení je pro lepší představu uveden v příloze č.1.

3.4 Struktura zaměstnanců

Organizace vězeňské služby

Organizace vězeňské služby se řídí zákonem č. 555/1992 Sb. o vězeňské službě a justiční stráží ze dne 17. listopadu 1992 platným od 1.1.1993.

Věznice jsou zřizovány a zrušovány Ministrem spravedlnosti a výkon jejich správy má za úkol Vězeňská služba dle zákona č. 555/1992 Sb. v platném znění, o Vězeňské službě a Justiční stráží České republiky. Vězeňská služba (dále jen VS ČR) je ozbrojeným bezpečnostním sborem, řídí ji generální ředitel VS, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti, kdy generální ředitel odpovídá ministrovi za činnost Vězeňské služby.

Vězeňská služba zajišťuje zejména výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném zákonem č. 555/1992 Sb. o vězeňské službě a justiční stráží České republiky ve znění pozdějších předpisů, ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti.⁷⁶

Vězeňská služba se člení na vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu. Vězeňská stráž a justiční stráž mají postavení ozbrojeného sboru.

Vězeňská stráž střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, střeží vazební věznice, věznice a věznice pro místní výkon trestu a při této činnosti a v uvedených místech zajišťuje pořádek a kázeň.

Justiční stráž zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů a státních zastupitelství a v jiných místech činnosti soudů a ministerstva spravedlnosti a v rozsahu stanoveném zákonem zajišťuje bezpečnost výkonu pravomocí soudů a státních zastupitelství.

Správní služba rozhoduje ve správním řízení podle zvláštních právních předpisů a zabezpečuje organizační, ekonomickou, výchovnou a další odbornou činnost. Součástí správní služby je i zdravotnická služba. Činnost správní služby zajišťují občanští zaměstnanci a příslušníci VS ČR.

⁷⁶ Zákon České národní rady č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky

Generální ředitelství Vězeňské služby, vazební věznice a věznice, pokud rozhodují ve správním řízení, mají postavení správních úřadů.

Základními organizačními jednotkami Vězeňské služby jsou generální ředitelství, vazební věznice, věznice a Institut vzdělávání, který sídlí ve Stráži pod Ralskem.⁷⁷

3.5 Práva a povinnosti odsouzených

Tuto část uvádím jako zajímavost pro nástin zákonných práv a povinností odsouzených, které podstatnou měrou ovlivňují kvalitu života odsouzených. Nejen program zacházení je naší pomůckou při působení na odsouzené, ale znalost těchto práv a povinností nám umožňuje případného použití kázeňského řízení při porušování nebo naopak dodržování těchto práv a povinností.

Základem každého objektu je určitý vnitřní řád, který upravuje jednotlivé části tohoto areálu a stanoví se tak denní rozvrh chodu činnosti.

I v případě věznice tomu není jinak. Existuje zde vnitřní řád, kdy tento stanoví její ředitel se souhlasem generálního ředitelství Vězeňské služby.

Práva odsouzených

Jedná se o soubor zákonných práv a sociálních podmínek, které jsou odsouzeným garantována v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99Sb. v platném znění. Tyto jednotlivá práva nastíním v následující části.

- Odsouzeným se poskytuje pravidelná strava a to za podmínek a v hodnotách, které odpovídají požadavku udržení zdraví a přihlížejí k jeho zdravotnímu stavu, věku a obtížnosti vykonávané práce. S ohledem na možnosti provozu věznice, se přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených.
- Každý odsouzený musí mít zabezpečeno lůžko a prostor pro uložení osobních věcí.
- Odívání odsouzených musí odpovídat klimatickým podmínkám a musí dostatečně chránit jejich zdraví.

⁷⁷ www.vscr.cz

- Odsouzeným se zabezpečuje denně osmihodinová doba ke spánku, doba potřebná k osobní hygieně a úklidu, stravování, nejméně jednodinová vycházka a přiměřené osobní volno.
- Odsouzený má právo na zdravotní péči v rozsahu a za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem.
- Odsouzený s těžkým zdravotním postižením má právo na zajištění přiměřených podmínek umožňujících důstojný výkon trestu.
- Odsouzenému, který není zařazen do práce, poskytuje věznice sociální kapesné v případě, že neodmítl bez závažného důvodu práci a neměl v období jednoho kalendářního měsíce jiný příjem nebo jinou hotovost ve výši alespoň 100 Kč.⁷⁸

Korespondence

Jednou z několika možností kontaktu odsouzeného se sociálním zázemím je korespondence, kdy tento způsob je nejčastěji a nejhojněji využíván. Odsouzený má právo přijímat a na svoje náklady odesílat písemná sdělení bez omezení. Vězeňská služba je oprávněna provádět kontrolu korespondence za účelem seznámení se s obsahem zasílaných písemností. Pokud obsah korespondence zakládá podezření, že je připravován nebo páčán trestný čin, Vězeňská služba korespondenci zadrží a předá ji orgánu činnému v trestním řízení.

Kontrola korespondence mezi odsouzeným a advokátem zmocněným odsouzeného zastupovat, státními orgány České republiky nebo diplomatickou misí anebo konzulárním úřadem cizího státu je nepřipustná. Tato korespondence se adresátu odesílá a odsouzenému doručuje neprodleně.

Užívání telefonu

Odsouzenému se v odůvodněných případech a na jeho náklady umožní použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou, rodinnými příslušníky apod. Užívání telefonu odsouzenými se liší dle typu věznice do kterého jsou odsouzeni zařazeni. Konkrétně pro odsouzené zařazené do věznice s ostrahou je povolen 1 telefonní hovor v délce cca 10 minut 1x za týden. Tento hovor je zvukově zaznamenávám pro případné přehrání a taktéž po celou jeho dobu trvání odposlouchávám. Odposlouchávám a zaznamenávám nemůže být telefonní hovor s právním zástupcem odsouzeného.

⁷⁸ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99 Sb. ve znění pozdějších předpisů

Návštěvy

Odsouzený má právo přijímat v čase určeném ředitelem věznice návštěvy blízkých osob na dobu celkem 3 hodin v průběhu jednoho kalendářního měsíce. Návštěvy probíhají zpravidla v místnostech k tomu určených. Nestanoví-li vnitřní řád Věznice Příbram počet vyšší, mohou odsouzeného současně navštívit nejvýše 4 osoby včetně nezletilých dětí. Nezletilé děti ve věku do 15 let se mohou zúčastnit návštěvy pouze v doprovodu osoby starší 18 let. Ředitel věznice může povolit uskutečnění návštěvy odsouzeného bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby v prostorách k tomu určených. Tento typ návštěvy je odsouzenými hojně žádán a k udělení této jsou stanoveny přísné podmínky, které většina odsouzených nespĺňuje. Jedná se však o motivační faktor, který ovlivňuje chování odsouzeného v kladném smyslu. Naopak však existuje i způsob návštěvy, kdy návštěvník je od odsouzeného oddělen přepážkou. Tohoto způsobu návštěvy se využívá z bezpečnostních důvodů na základě předchozí provedené návštěvy, kdy byly například odsouzenému v průběhu návštěv předány finanční prostředky, popř. byl odsouzený po provedení návštěvy pozitivní na nález psychotropních látek v moči. Zaměstnanec Vězeňské služby je oprávněn návštěvu přerušit nebo předčasně ukončit, jestliže odsouzený nebo návštěvníci přes upozornění porušují pořádek, kázeň nebo bezpečnost věznice.

Duchovní a sociální služby

V této oblasti je odsouzenému zajištěno právo na poskytování duchovních a dalších obdobných služeb sledujících humanitární cíle. Věznice umožňují konat zpravidla v době pracovního klidu společné náboženské obřady odsouzených. Účast na náboženských obřadech je dobrovolná, ale velmi často využívaná. Dobu konání společných náboženských obřadů vymezí vnitřní řád věznice.

K výkonu duchovní služby jsou oprávněny pouze ty registrované církve a náboženské společnosti, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu tohoto práva podle zvláštního právního předpisu (dále jen církve). Věznice informuje odsouzené o poskytování duchovní služby ve vnitřním řádu věznice nebo jiným vhodným způsobem, odsouzený nesmí být k účasti na bohoslužbách a jiných obřadech nebo k rozhovoru s osobami pověřenými církví nucen.⁷⁹

⁷⁹ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99 Sb. ve znění pozdějších předpisů

Uspokojování kulturních potřeb

Jedná se o právo odsouzeného objednat si na své náklady knihy, denní tisk a časopisy, včetně zahraničních, pokud jsou rozšiřovány v České republice. Dále je v tomto zahrnuto bezplatné půjčování knih z vězeňské knihovny včetně odborných publikací a právních předpisů. V neposlední řadě jde o právo půjčovat si a hrát společenské hry, které jsou ve věznici k dispozici. Na základě vlastní žádosti odsouzeného a povolení vedoucího oddělení výkonu trestu lze povolit zaslání dalších věcí, které budou následně použity při plnění daných úkolů programu zacházení. Užívání těchto zaslanych věcí však nesmí narušovat pořádek v ubytovacím prostoru nebo škodit na zdraví anebo omezovat ostatní odsouzené.

Nákup potravin a věcí osobní potřeby

Odsouzení mají právo nakupovat v prodejně věznice potraviny a věci osobní potřeby, případně věci pro zájmovou a vzdělávací činnost nebo k realizaci programu zacházení. Nákup se uskutečňuje zpravidla formou bezhotovostní platby.

Za tímto účelem jsou ve věznici zřízeny prodejny s potravinářským, drogistickým a průmyslovým zbožím. Minimální sortiment zboží je stanoven vnitřním řádem věznice a je kontrolován pověřenými zaměstnanci VS ČR.

Ředitel věznice je oprávněn stanovit nejvyšší peněžní částku, za kterou může odsouzený jednorázově nakoupit. V případě Věznice Příbram je tento finanční limit stanoven na částku maximálně 600 Kč na jeden nákup.⁸⁰

Přijetí balíčku

Jedná se o právo dvakrát ročně, zpravidla u příležitosti narozenin a vánočních svátků, přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby, který nazýváme nárokovým balíčkem a to do hmotnosti 5 kg včetně obalu. Balíčky stejně jako korespondence podléhají kontrole zaměstnanců Vězeňské služby.

Odsouzenému se nepředají věci, které odporují účelu výkonu trestu nebo které není dovoleno mít u sebe, zejména věci, kterými by mohl ohrozit život a zdraví vlastní nebo jiných osob. Nepředané věci se odešlou zpět odesílateli na náklady odsouzeného. Existují různé další druhy zasílaných balíčků odsouzeným do výkonu trestu. Na balíčky obsahující prádlo, oděv, tiskoviny a potřeby k realizaci programu zacházení,

⁸⁰ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99 Sb. ve znění pozdějších předpisů

pro vzdělávání nebo zájmovou činnost neplatí četnost zasílaných omezení jako u nárokového balíčku.

Omezení a zbavení některých práv a svobod

Po dobu výkonu trestu jsou odsouzení omezeni a zbaveni některých svých práv a svobod, kdy tyto jsou v civilním životě garantována ústavou a platnými zákony ČR. Jedná se o následující:

- Právo na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností, záznamů a zpráv a právo svobodné volby povolání.
- Právo na stávku, výkon práva sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích, zakládat odborové organizace a výkon práva sdružovat se v nich, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost.
- Právo svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení.
- Odsouzení nemohou ve výkonu trestu zakládat politické strany nebo politická hnutí, sdružovat se v nich a nemohou vykonávat volené a jiné veřejné funkce.⁸¹

Z výše uvedeného je patrné, že tyto zákonná omezení mají nepochybně vliv na kvalitu života odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

Základní povinnosti odsouzených

Odsouzený je ve výkonu trestu povinen dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby, pracovat, pokud je mu přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce, plnit úkoly vyplývající z programu zacházení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice. Dále je povinen dodržovat opatření a pokyny podle zvláštních právních předpisů k zajišťování bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a požární ochrany.

⁸¹ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99 Sb. ve znění pozdějších předpisů

Odsouzený je dále povinen:

- podrobit se osobní prohlídce v zájmu zajišťování vnitřního pořádku ve věznici a vyloučení toho, aby u sebe neměl věc, kterou by narušoval účel výkonu trestu,
- umožnit zaměstnancům Vězeňské služby kontrolu svých osobních věcí,
- podrobit se preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídce v rozsahu určeném lékařem nebo zvláštním právním předpisem, včetně nezbytných diagnostických a laboratorních vyšetření a očkování, a opatřením stanoveným orgány hygienické služby,
- strpět úkony, které souvisejí s jeho identifikací, a podrobit se úkonům nezbytným pro zpracování komplexní zprávy o odsouzeném na nástupním oddělení,
- pokud onemocní, stane se mu úraz nebo je zraněn, tyto skutečnosti neprodleně ohlásit zaměstnanci Vězeňské služby,
- oznámit neprodleně zaměstnanci Vězeňské služby okolnosti, které mohou způsobit vážné ohrožení bezpečnosti jemu samotnému, spoluodsouzeným nebo věznici, pokud se o nich dozví nebo je zjistil,
- podrobit se opatřením, která jsou nezbytná k potlačení výroby, držení nebo zneužívání omamných a psychotropních látek a jedů ve věznici,
- dodržovat zásady hygieny,
- oznámit neprodleně věznici skutečnost, že je poživitelem důchodu, výsluhového příspěvku, příspěvku za službu nebo má příjem podléhající dani z příjmu,
- odevzdat do úschovy věznice věci, jejichž držení s ohledem na jejich cenu, množství nebo způsob používání je zakázáno nebo je v rozporu s účelem výkonu trestu,
- uhradit náklady zdravotní péče provedené v zájmu zachování nebo zlepšení jeho zdravotního stavu nad rámec péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění.⁸²

⁸² Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99 Sb. ve znění pozdějších předpisů

Odsouzeným je dále zakázáno:

- navazovat styky s jinými osobami,
- vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky,
- vyrábět a přechovávat předměty, které by mohly být použity k ohrožení a bezpečnosti osob, majetku nebo k útěku, dále by mohly svým množstvím a povahou narušovat pořádek anebo poškodit zdraví,
- přechovávat a rozšiřovat tiskoviny nebo materiály propagující národnostní, etnickou, rasovou, náboženskou nebo sociální nesnášenlivost, fašismus a podobná hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka, násilí a hrubost,
- přechovávat tiskoviny nebo materiály obsahující popis výroby a použití návykových látek, jedů, výbušnin, zbraní a střeliva,
- hrát hry o peníze, věci, služby nebo o jiné úkony; účastnit se loterií a jiných podobných her,
- tetovat sebe nebo jinou osobu anebo nechat se tetovat,
- předstírat poruchu zdraví nebo se úmyslně poškozovat na zdraví,
- bez souhlasu Vězeňské služby prodávat, směňovat a darovat věci, které má v držení ve věznici.⁸³

Celkově se jedná u nutné úpravy a omezení činností, které by byly odsouzenými bez jejich regulace využity k osobnímu prospěchu. Je samozřejmostí, že velká snaha odsouzených je směřována k obejití a určitému porušování těchto zákazů a omezení bez povšimnutí zaměstnanců VS ČR. Laxní přístup těchto zaměstnanců poté vede ke stále větší odvaze odsouzených tyto zákazy a omezení porušovat bez následného potrestání v podobě kázeňského řízení.

3.6 Specifika věznice Příbram

Věznice Příbram se nachází v jižní části Středočeského kraje a je určena pro výkon trestu odnětí svobody s ostrahou. Její součástí je i oddělení s dozorem a dohledem, specializované oddělení pro odsouzené s poruchou osobnosti způsobenou užíváním psychotropních látek. Ve věznici je v současné době umístěno na 1100 vězňů

⁸³ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99 Sb. ve znění pozdějších předpisů

a pracuje zde téměř 170 příslušníků vězeňské stráže a více než 110 občanských zaměstnanců.

Historie věznice se datuje od roku 1953 a její vznik se pojí s místními geologickými podmínkami, kdy zde byl proveden průzkum, který prokázal přítomnost uranové rudy, a dále kontextem politické atmosféry doby padesátých let Československé republiky. Po vzoru tehdejšího Sovětského svazu došlo k vybudování velkokapacitního pracovního tábora, kde byli vězni ubytováni ve velice strohých podmínkách – jednalo se o montované přízemní dřevostavby, které spíše plnily funkci „nocleháren“. Ubytovací kapacita činila až 2000 osob a většina odsouzených pracovala na hlubinné těžbě v nedalekých uranových dolech.

Vzpouřa vězňů v roce 1968 byla základním impulsem pro reformní myšlenky v oblasti stavebních úprav v areálu věznice. V následujících letech byly vystavěny tři ubytovny odsouzených, kdy dvě jsou panelového a jedna zděného typu. V těchto budovách jsou oddělení odlišné kapacity s vlastním sociálním zařízením a kulturní místností. Pro výkon trestu v dozoru a dohledu slouží oddělené ubytovny. Systém ubytování je otevřeného typu, což znamená, že odsouzení nejsou na ložnicích uzamykáni. Jedna budova má ubytování celového typu. Ta slouží pro výkon kázeňských trestů a ubytování odsouzených s adaptačními problémy na velký kolektiv.

V druhé polovině sedmdesátých let byla v důlních provozech těžba úplně zastavena. Na základě této skutečnosti byl v roce 1987 objekt Nápravně výchovného ústavu převeden z majetku Uranových dolů Příbram do správy tehdejšího Sboru nápravné výchovy.

Vývoj věznice po roce 1990 se po rozsáhlé amnestii prezidenta republiky na počátku roku 1990 ubíral směrem k zajištění výkonu vazby obviněných mužů dodaných z Věznice Praha – Pankrác a Praha – Ruzyně a to ve větší části věznice.

Z důvodu značného nárůstu kriminality mladistvých v počátku devadesátých let bylo ve Věznici Příbram zřízeno oddělení mladistvých obviněných mužů na dobu pěti let. Počet odsouzených na tomto oddělení se pohyboval okolo 35 osob.

Zpočátku zajišťovala věznice výkon trestu odnětí svobody především pro odsouzené muže zařazené do tehdejší II. Nápravně výchovné skupiny (v současné době typ věznice s ostrahou). Postupně docházelo ke snižování počtu obviněných vykonávajících vazbu a od roku 2000 je Věznice Příbram zařazena do typu věznice

s ostrahou, kdy její součástí jsou i oddělení, ve kterých je vykonáván trest ve věznici s dozorem a dohledem, tak jak je uvedeno již shora.⁸⁴

⁸⁴ České věznice, Praha, VS ČR, 2006

4. Výzkumné šetření zaměřené na životní spokojenost odsouzených

4.1 Metodologie výzkumného šetření

Cíl, úkoly a metody výzkumu

Kvalita života každého jedince souvisí s mírou jeho životní spokojenosti. Dá se tedy říci, že spokojenost je do jisté míry určitým měřítkem spokojeného života. Tato skutečnost může být zjišťována i ve specifických životních podmínkách jako je tomu právě ve výkonu trestu odnětí svobody.

Předchozí části diplomové práce byly tedy věnovány teoretickým poznatkům vztahujícím se k popisu pojmů kvalita života, životní spokojenost, dále vymezení pojmu kvalita života v souvislosti s různými vědními obory a v neposlední řadě pojmy, se kterými toto téma velmi úzce souvisí. Také jsem se zabýval historií trestu a trestání a vlastním průběhem penitenciárního procesu. Dále jsem pojednal o resocializaci, evropských vězeňských pravidlech, programech zacházení s odsouzenými a životu odsouzených ve věznicích v souvislosti s jejich právy a povinnostmi. Na závěr teoretické části jsem uvedl specifika Věznice Příbram.

Základním úkolem a cílem empirického šetření je poznání míry spokojenosti s kvalitou života odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Příbram zařazených do věznice s ostrahou. Nechal jsem se inspirovat dotazníkem životní spokojenosti, který je zaměřen na zjištění míry životní spokojenosti v různých oblastech života jedince.⁸⁵ Z těchto oblastí jsem si vybral čtyři a to na základě poznatků a zkušeností z praxe, kdy v těchto, odsouzení pociťují značnou míru omezení svých práv. Jedná se tedy o tyto:

- zdraví a osobní hygiena,
- volný čas a osobní rozvoj,
- práce a finanční situace,
- rodina a sociální prostředí.

⁸⁵ Fahrenberg, J. a kol.: Dotazník životní spokojenosti. Praha: Testcentrum, 2001

Dalším, dílčím, cílem byla snaha o nalezení souvislostí při naplňování tohoto pojetí v jejich specifických životních podmínkách. Dále očekávám, že od odsouzených zjistím skutečnosti, které by z jejich pohledu mohly vylepšit jejich životní spokojenost ve výkonu trestu.

Empirické šetření diplomové práce má charakter kvantitativního šetření a metodou je dotazník, který je uveden v příloze č. 2. Šetření má již zmíněnou formu dotazníku pro odsouzené zařazené do věznice s ostrahou, kdy dotazník je anonymní. Celkově na tento dotazník odpovědělo 59 respondentů, kteří jsou ve výkonu trestu déle než jeden rok. Odpovědi pocházejí od odsouzených mužů, kteří projevíli ochotu pomoci a zúčastnit se šetření a kteří byli mou osobou osloveni. Zde bych rád uvedl, že veškerá činnost, která je ve výkonu trestu nestandardní je vězni vnímána velmi odlišně a spolupráce s těmito osobami je dále velmi složitá. Mám na mysli jejich celkovou neochotu a apatii ke všemu co se v jejich okolí děje. Je tedy možné, že výsledky od jiné skupiny odsouzených mužů zařazených do věznice s ostrahou ve Věznici Příbram by byly odlišné.

Získané výsledky výzkumného šetření by mohly, v případě potřeby a zájmu ze strany Vězeňské služby ČR, posunout působení a činnost odborných zaměstnanců Vězeňské služby ČR k vytváření lepších podmínek života pro odsouzené po dobu výkonu trestu. Dále by mohly vést k hlubšímu zamyšlení nad specifickými životními podmínkami odsouzených a k případné změně při tvorbě programů zacházení s vězni. Na základě zvážení celé situace by pak jistě museli nastat změny, které by souvisely s úpravou práv a povinností odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody se zařazením do věznice s ostrahou. Tyto případné změny by mohly vést ke zlepšení míry spokojenosti s kvalitou života po dobu výkonu trestu, ale byla by nezbytná a nutná i příslušná změna zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99Sb. v platném znění.

Odsouzení nemají příliš možnost podávat zpětnou vazbu o jejich názorech a připomínkách vztahujících se k míře spokojenosti s kvalitou života ve výkonu trestu a právě výzkumné šetření u těchto osob ve Věznici Příbram může tyto poznatky přinést.

Výzkumné otázky šetření

Položil jsem si jednu hlavní výzkumnou otázku a čtyři vedlejší výzkumné otázky. Odpověď na hlavní výzkumnou otázku získám shrnutím zjištěných odpovědí na dané konkrétní položky v jednotlivých oblastech, které jsem zvolil pro zjištění kvality života odsouzených mužů ve Věznici Příbram.

Hlavní výzkumná otázka:

Jaká je míra spokojenosti s kvalitou života u odsouzených mužů ve Věznici Příbram zařazených do výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou?

První zvolená oblast, na níž jsem se ve svém výzkumu zaměřil, je oblast zdraví a osobní hygieny. Tato oblast je zkoumána první vedlejší výzkumnou otázkou:

Vedlejší výzkumná otázka první:

Jaká je míra spokojenosti v oblasti zdraví a osobní hygieny u odsouzených mužů ve Věznici Příbram zařazených do výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou?

Pro další část výzkumu jsem zvolil oblast volného času a osobního rozvoje, kdy tato oblast je zkoumána druhou vedlejší výzkumnou otázkou.

Vedlejší výzkumná otázka druhá:

Jaká je míra spokojenosti v oblasti volného času a osobního rozvoje u odsouzených mužů ve Věznici Příbram zařazených do výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou?

Třetí zvolenou mapovanou oblastí je oblast práce a finanční situace, kdy tato je zkoumána třetí vedlejší výzkumnou otázkou.

Vedlejší výzkumná otázka třetí:

Jaká je míra spokojenosti v oblasti práce a finanční situace u odsouzených mužů ve Věznici Příbram zařazených do výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou?

Poslední oblastí výzkumu je oblast rodiny a sociálního prostředí, kdy tato část je zkoumána čtvrtou vedlejší výzkumnou otázkou.

Vedlejší výzkumná otázka čtvrtá:

Jaká je míra spokojenosti v oblasti rodiny a sociálního prostředí u odsouzených mužů ve Věznici Příbram zařazených do výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou?

Na všechny výše uvedené výzkumné otázky se snažím svým šetřením najít odpovědi. Výsledky tohoto šetření budou dále rozpracovány v podkapitole 4.3 – analýza výsledků šetření a v podkapitole 4.4 – shrnutí. Získané údaje a skutečnosti jsou určeny pouze pro potřeby této diplomové práce.

Charakteristika výzkumného souboru

Výzkum byl proveden ve Věznici Příbram. Základním souborem empirického šetření byli odsouzení muži zařazení do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s ostrahou po dobu jednoho roku. Výzkumný soubor činil původně 60 respondentů, kdy tito jsou ve výkonu trestu alespoň jeden rok. Tato skutečnost o délce trestu mi byla předem známa z vedené osobní dokumentace odsouzených. Dotazník jednoho odsouzeného nemohl být zpracován z důvodu neúplného vyplnění. Zbývající rozdané dotazníky byly vyplněny v pořádku a kompletně. Jedná se tedy o soubor výběrový.

Zvolená metoda výzkumného šetření

Pro zjištění míry spokojenosti s kvalitou života odsouzených mužů ve výkonu trestu použiji kvantitativní výzkumnou metodu. Jako typickou metodu pro kvantitativní výzkum jsem zvolil dotazník vlastní konstrukce, který jsem rozdělil do čtyř oblastí. K této volbě mě vedla skutečnost, že na rozdíl od rozhovoru je dotazník méně časově náročný, umožní mi zkoumat velký počet osob současně a získat tak v krátké době velké množství informací.

V případě dotazníku zkoumaná osoba ví vždy, že je předmětem zkoumání. S tím souvisí i výběr role, kdy zkoumaná osoba nemusí reagovat přirozeně. Naopak zkoumané osoby mají tendenci ukázat se v odpovědích v co nejlepším světle. Dále může jít o měření jako zdroj změny. Výzkumné šetření může vyvolat ve zkoumaných osobách postoje, které před tím neexistovali, nebo o nich respondenti nepřemýšleli. Teprve ona otázka tento postoj vytvoří. Neznamená to, že odpověď dotazované osoby není nepravdivá, ale spíše nová a nestabilní. Tomu lze předejít realizací předvýzkumu.⁸⁶

Při sestavování dotazníku je vše třeba důkladně promyslet. Jazyk dotazníku má být jednoduchý, ale přesný. Před jeho definitivní podobou je nutné dotazník v rámci předběžného průzkumu aplikovat na menší počet zkoumaných osob, což umožní provést jeho poslední úpravy.

⁸⁶ Disman, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 1993.

Popis vlastního dotazníku

V této podkapitole se věnuji popisu výzkumného nástroje, kterým je dotazníková metoda.

První část dotazníku se skládá z položek zjišťujících míru spokojenosti v oblasti zdraví a osobní hygieny, kdy zde se odsouzení vyjadřují ke svému zdravotnímu a psychickému stavu, odolnosti proti nemocem, dále uspokojování hygienických návyků a v neposlední řadě k možnostem lékařského ošetření.

Další, druhá část dotazníku je složena z položek zjišťujících míru spokojenosti v oblasti volného času a osobního rozvoje. Jsou zde obsaženy položky vztahující se k množství a možnostem využití volného času v podobě kulturního, sportovního vyžití a dále k nabídce vzdělávání ve výkonu trestu a v neposlední řadě k času, který mohou odsouzení věnovat blízkým osobám a možnostem dostupnosti informací.

Třetí část je věnována oblasti práce a finanční situace a to opět v souvislosti s mírou spokojenosti z pohledu odsouzených. Položky jsou směřovány na pracovní zařazení, s tím související pracovní schopnosti a dovednosti, nabídku zaměstnání, rozšíření kvalifikace a finanční odměny i možnost poskytnutí financí rodině.

V poslední čtvrté části je uvedena oblast rodiny a sociálního prostředí, ve kterém se odsouzení v konkrétní době nacházejí. Jsou zde položky týkající se vztahů s ostatními odsouzenými, míry osobního soukromí. Dále položky týkající se rodinných vztahů, pochopení, kontaktu, podpory a pomoci od rodiny.

V dotazníku jsou uvedeny otázky uzavřené, kdy dotazovaní volí míru spokojenosti na předložené škále. Poslední otázka v dotazníku je otázka otevřená, která zjišťuje skutečnosti, které by mohly vylepšit životní pohodu ve výkonu trestu odnětí svobody.

4.2 Realizace výzkumného šetření

Předběžný průzkum

Pro účely ověření, srozumitelnosti a jasnosti jednotlivých položek dotazníku byl uskutečněn předběžný průzkum na vzorku pěti respondentů. Respondenti byli vybráni dle stanovených kritérií výběru a to, že jsou zařazeni do výkonu trestu do věznice s ostrahou, ve výkonu trestu jsou déle než jeden rok a jsou ochotni při prováděném předběžném výzkumu spolupracovat. Hlavním cílem bylo odzkoušení dotazníku, který byl pro tento výzkum sestaven. Na základě tohoto předběžného průzkumu jsem upravil formulaci několika položek dotazníku a jedna položka byla vypuštěna. Poté byl dotazník upraven na jeho konečnou verzi a dále jsem stanovil podmínky za jakých budou dotázaní odpovídat.

Vlastní šetření

Výzkumné šetření bylo provedeno v období od června do září roku 2009. Celkem bylo rozdáno 60 kusů dotazníků. Dotazník jsem rozdál respondentům osobně a to tak, že odsouzení byli navedeni do terapeutické místnosti a to ve skupinách vždy po deseti odsouzených. Na vyplnění celého dotazníku byl poskytnut dostatečný časový prostor. Celému průběhu jsem byl osobně přítomen. Na počátku vlastního výzkumného šetření byli všichni respondenti mou osobou seznámeni s účelem tohoto šetření. Zároveň jsem odsouzené upozornil, že výsledky výzkumu se stanou součástí mé diplomové práce, ale mohou rovněž přispět ke zlepšení spolupráce mezi personálem vězeňské služby a vězňenými osobami. Dále jsem odsouzené ujistil o anonymitě dotazníku a podal podrobné instrukce k jeho vyplnění.

Vzhledem ke skutečnosti, že jsem byl průběhu vyplňování dotazníku přítomen, vrátili se mi všechny vyplněné dotazníky.

Z vyplněných, úplných dotazníků jsem statisticky (matematicky) zpracoval výsledky, které jsou dále znázorněny pomocí tabulek a grafů. Tabulky nabízejí vždy průměrný počet odpovědí získaných od všech respondentů na danou konkrétní položku v dané oblasti dotazníku, dále součet všech odpovědí v jednotlivých škálách a jejich procentuální vyjádření.

4.3 Analýza výsledků výzkumného šetření

Analýza míry spokojenosti odsouzených v oblasti zdraví a osobní hygieny.

Způsob jakým je tato skutečnost v dané oblasti vnímána vězni byla zjišťována následujícími položkami. U každé z položek mohli dotázaní muži zvolit jednu možnost odpovědi na škále: nespokojen (1) – spíše nespokojen (2) – ani spokojen ani nespokojen (3)- spíše spokojen (4) – spokojen (5). Nabídka této škály možných odpovědí je stejná ve všech následujících oblastech dotazníku.

Položka č. 1: Se svým zdravotním stavem jsem...

Položka č. 2: Se svou odolností proti nemoci jsem...

Položka č. 3: Se svým psychickým stavem jsem...

Položka č. 4: S možností uspokojení hygienických návyků jsem...

Položka č. 5: S možností lékařského ošetření v případě nemoci jsem...

Položka č. 6: Se svou tělesnou kondicí jsem...

Tabulka č. 1

	Nespokojen	Spíše nespokojen	Ani spokojen ani nespokojen	Spíše spokojen	Spokojen	Průměr položky
Položka č. 1	16	6	13	7	17	3,05
Položka č. 2	17	10	7	11	14	2,92
Položka č. 3	15	10	10	11	13	2,95
Položka č. 4	25	5	9	6	14	2,64
Položka č. 5	35	9	7	2	6	1,9
Položka č. 6	8	11	17	7	16	3,2
Celkem odpovědí	116	51	63	44	80	
Celkem v %	32,77	14,4	17,8	12,43	22,6	

V tabulce č.1 jsou zaznamenány počty jednotlivých získaných odpovědí na jednotlivé položky v této dané oblasti. Dále je zde uveden celkový součet získaných odpovědí za celou oblast ze všech položek v jednotlivých škálách, kdy tyto jsou dále převedeny do procentuálního vyjádření. V posledním sloupci je pak uvedena průměrná hodnota u každé položky v dané oblasti vyjadřující míru spokojenosti či nespokojenosti odsouzených, kdy čím větší je průměrná hodnota, tak tím větší je míra spokojenosti v této položce a naopak.

V dané oblasti bylo tedy celkově zaznamenáno 116 odpovědí na škále nespokojen což je 32,77%, dále 51 odpovědí spíše nespokojen což je 14,4%,

63 odpovědí ani spokojen ani nespokojen což činí 17,8%, 44 odpovědí spíše spokojen což je v procentuálním počtu 12,43% a spokojeno je v této oblasti 80 odsouzených což činí 22,6%. Odsouzení jsou v této oblasti nespokojeni.

Tento výsledek si lze vysvětlit tak, že míra spokojenosti v této oblasti se odvíjí od uspokojování základních hygienických potřeb a návyků, kdy sem lze zařadit možnost sprchování, počet toalet a jejich užití, možnost praní spodního prádla a četnost možnosti využití teplé tekoucí vody. Tato možnost je v případě Věznice Příbram omezena vnitřním řádem věznice a stanoveným rozpisem koupání pro jednotlivé ubytovny a oddíly. Četnost tohoto je dvakrát týdně a to vždy po dobu jedné hodiny. Další skutečností vedoucí k nespokojenosti odsouzených je počet čtyř kusů toalet a sprch na jednotlivé oddíly, kdy celkový počet odsouzených je zde osmdesát. Zde bych ještě rád uvedl poznatek z praxe, kdy určitá část odsouzených nemá zažity žádné hygienické návyky a nabízených možností mnohdy ani nevyužívají. Tato skupina odsouzených se dle mého názoru v dotazníku přiklání k možnosti odpovědi spokojen nebo spíše spokojen. Je třeba nastínit i existenci přidělení hygienickým potřeb, kdy toto se děje jedenkrát měsíčně v podobě jednoho kusu toaletního papíru a jednoho kusu toaletního mýdla. Mnohdy jsou tyto hygienické prostředky mezi odsouzenými směňovány za tabák, kávu, cigarety apod.

V neposlední řadě se jedná o možnost lékařského ošetření v případě nemoci, kdy s touto možností jsou odsouzení rovněž nespokojeni. S tímto dále souvisí celkový zdravotní a psychický stav odsouzených, jejich tělesná kondice a celková odolnost proti nemocem.

Graf č. 1

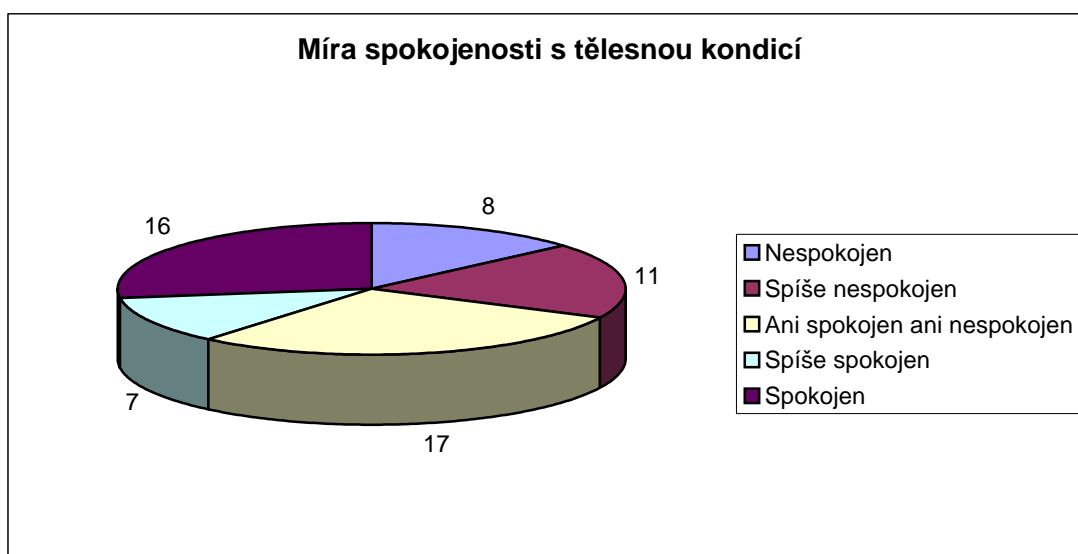

Graf č.1 znázorňuje počty získaných odpovědí na konkrétní položku z oblasti zdraví a osobní hygieny, a to míru spokojenosti odsouzených mužů s možností lékařského ošetření v případě nemoci. Tato konkrétní položka byla mnou vybrána na základě markantního rozdílu na škále nespokojenosti a spokojenosti s touto možností ošetření.

Z celkového počtu 59 dotazovaných odsouzených je jich 35 nespokojeno, 9 spíše nespokojeno, 7 ani spokojeno ani nespokojeno, 2 spíše spokojeni a pouze 6 odsouzených je s touto možností ošetření spokojeno. Tuto skutečnost si lze vysvětlit tak, že nemožnost volby zdravotnického zařízení, kde by chtěl být odsouzený ošetřen v případě nemoci je dána v zákonných omezeních a zbavení některých práv a svobod po dobu výkonu trestu odnětí svobody a tato skutečnost je vězni vnímána velmi razantně k jejich nespokojenosti. Neméně podstatným důvodem vedoucím k nespokojenosti je hrazení třicetikorunového poplatku při návštěvě lékaře.

Další skutečností je nemožnost odsouzených mít ve vlastním držení léky a tyto užívat dle vlastního uvážení a potřeby, léky jsou roznášeny po jednotlivých odděleních zaměstnancem zdravotnického zařízení. Chtěl bych zde také uvést početnou skupinu vězňů, kteří pouze předstírají svůj špatný zdravotní stav a to například z důvodu: lenosti při nastupování k odběru stravy ve vězeňské jídelně a odebírání stravy jako takové, různé podoby úlev od docházky na pracoviště v režii věznice nebo soukromých subjektů, možného lékařského ošetření v nemocnici Příbram a tím tzv. výletu odsouzeného k lékaři do civilního života apod. Při odhalení jejich úmyslu zaměstnanci zdravotnického zařízení není divu, že právě tato skupina vězňů poté vnímá výše uvedené zaměstnance jako nekvalifikované a neochotné. Neochota lékaře se může z pohledu odsouzených projevat i tak, že lékař není vždy ochoten uspokojit žádosti odsouzených v podobě předepisování různých úlev (lehká obuv, oděv) a dále jim například udělit dietní stravu, kdy tato ve skutečnosti znamená vydání více mléčných výrobků, ovoce oproti ostatním odsouzeným, kteří mají stravu základní.

Graf č. 2

Graf č.2 znázorňuje další konkrétní položku z dané oblasti, která vyjadřuje míru spokojenosti odsouzených se svou tělesnou kondicí. Opět jsem zde zaznamenal markantní rozdíly na škále spokojen a nespokojen. Z celkového počtu 59 dotázaných uvedlo 8 vězňů svou nespokojenost, 11 spíše nespokojenost, 17 ani spokojenost ani nespokojenost, 7 spíše spokojenost a 16 spokojenost. Odsouzení jsou v této položce kvality života nespokojeni.

Získané výsledky si lze vysvětlit tak, že do výkonu trestu, do jedné věznice a na jeden oddíl jsou umisťováni společně jedinci s různým věkem. Od tohoto věku se dále odvíjí jejich spokojenost s kondicí.

Někteří odsouzení si krátí volný čas po dobu pobytu ve vězení kondičními cvičeními v podobě kliků, sedů – lehů apod. Dále se však jedná o zakázané a nebezpečné způsoby posilování v podobě různých zavěšování na postele, uzpůsobení některých součástí vybavení ložnic a svěřených věcí ke cvičení. Jedná se o zvedání věder s vodou, násady ke košťatům jsou kráceny na potřebnou délku a používány jinými způsoby než určenými apod.

Většina odsouzených se těmito výše uvedeným aktivitám nevěnuje a tak je jejich kondice na nižší úrovni. Myslím si, že si tito odsouzení více uvědomují skutečnost, že za nepovolené kondiční cvičení a veškerou činnost s tímto související mohou být kázeňsky trestáni a toto riziko je pro ně odstrašující.

Analýza míry spokojenosti odsouzených v oblasti volného času a osobního rozvoje.

I zde se jedná o způsob jakým je tato skutečnost v dané oblasti vnímána vězni a tato byla zjišťována následujícími položkami. Škála odpovědí je shodná jako v první oblasti.

Položka č. 1: S množstvím času, který mám k dispozici pro své koníčky jsem...

Položka č. 2: S pestrostí využití svého volného času jsem...

Položka č. 3: S možnostmi vzdělávání jsem ...

Položka č. 4: S možnostmi kulturního vyžití (koncerty, výstavy atd.) jsem...

Položka č. 5: S možnostmi sportovního vyžití jsem ...

Položka č. 6: S časem, který mohu věnovat blízkým osobám jsem ...

Položka č. 7: S přístupem k informacím, které potřebuji pro svůj každodenní život, jsem...

Tabulka č. 2

	Nespokojen	Spíše nespokojen	Ani spokojen ani nespokojen	Spíše spokojen	Spokojen	Průměr položky
Položka č. 1	9	7	14	16	13	3,29
Položka č. 2	15	10	7	16	11	2,97
Položka č. 3	21	11	13	9	5	2,42
Položka č. 4	26	10	8	8	7	2,32
Položka č. 5	18	9	15	8	9	2,68
Položka č. 6	29	9	8	5	8	2,22
Položka č. 7	27	7	13	5	7	2,29
Celkem odpovědí	145	63	78	67	60	
Celkem v %	35,1	15,25	18,9	16,22	14,53	

Z výše uvedeného tabulkového zápisu č. 2 je patrné, že opětovná většina odsouzených mužů zařazených do věznice s ostrahou je v oblasti volného času a osobního rozvoje po dobu výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Příbram nespokojena.

Bylo zaznamenáno celkem 145 odpovědí odsouzených na škále nespokojen což činí 35,1%, odpověď spíše nespokojen uvedlo celkem 63 odsouzených což činí 15,25%, odpovědí ani spokojen ani nespokojen bylo v této oblasti zaznamenáno celkem 78 což činí 18,9%, škálu spíše spokojen uvedlo 67 odsouzených, kdy toto

je procentuálně 16,22% a poslední škálu v podobě spokojen uvedlo celkem 60 odsouzených což je 14,53%.

Zjištěné a zapsané výsledky v této oblasti si tedy vysvětlují tak, že odsouzení mají dostatečné množství času, který by mohli věnovat svému osobnímu rozvoji, koníčkům, vzdělávání a volnočasovým aktivitám nabízeným věznicí, ale o tyto smysluplné aktivity mají jen malý zájem.

Většina vězňů považuje nabídku vzdělávacích, zájmových a speciálně výchovných aktivit ve věznici za nedůležitou, nezajímavou a nudnou, kdy tyto názory korespondují s jejich celkovým přístupem ke vzdělání, zájmům a možnostem trávení volného času jako takovému. Je skutečností, že určitý podíl odsouzených osob nemá dokončené ani základní vzdělání. Většina vězňů má zvláštní školu a pokud zde mám zmínit o vyučení v některém z učebních oborů nebo dokonce středoškolském vzdělání, tak tohoto vzdělání dosáhla jen hrstka odsouzených. Najde se však i dost odsouzených, kteří v současné době neumí psát, číst, počítat a rozhodně není jejich prioritním cílem toto změnit.

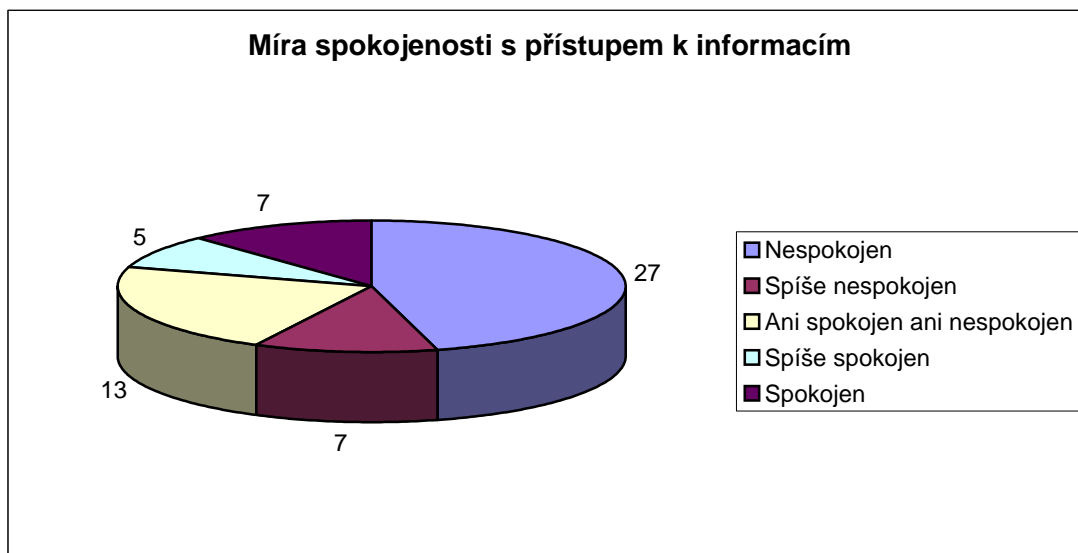
Já si však na rozdíl od odsouzených myslím, že tato změna by v jejich životě měla nastat co nejrychleji. Nabídka vzdělávání, sportovního a kulturního vyžití je ve Věznici Příbram na dostatečné úrovni. Zájem o tyto nabízené aktivity ze strany odsouzených by jistě vedl ke krácení dlouhé chvíle a nicnedělání po dobu výkonu trestu.

Po vyhodnocení dotazníků a následné komunikaci s odsouzenými jsem zjistil, že v popředí jejich zájmu by bylo permanentní sledování různých televizních programů (sport, zpravodajství, reality TV apod.), dále DVD, neomezený přístup k internetu, neomezené možnosti používání elektronických her, šipek, kulečníku apod. Dále byly odsouzenými zmíněny sporty, které však k současné finanční situaci, prostředí věznice a dále potřebě případného střežení ze strany vězeňské stráže nelze realizovat. Jednalo se o návštěvu zimního stadionu, plaveckého bazénu, sauny a účast v různých druzích kontaktních i nekontaktních sportů včetně kondičního cvičení.

Je však nutno dodat, že těmto požadovaným aktivitám a sportům by se dle mého názoru vězni věnovali pouze v době výkonu trestu pro ukrácení dlouhé chvíle. Po propuštění jsou jejich priority spojené s možnostmi trávení volného času naprosto odlišné. U většiny odsouzených po propuštění hraje v možnostech způsobu využití trávení volného času velkou roli finanční situace, kdy veškeré dostupné zájmové

aktivity si musí hradit sami ze svého vlastního rozpočtu na rozdíl od doby strávené ve výkonu trestu.

Graf č.3

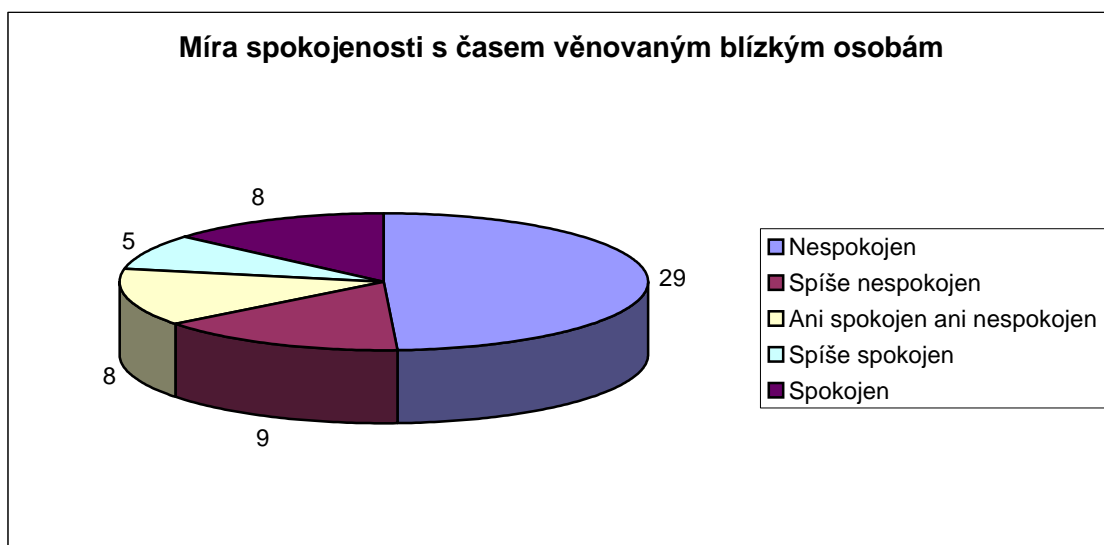
Graf č. 3 znázorňuje položku z oblasti volného času a osobního rozvoje, která se týkala míry spokojenosti s přístupem k informacím potřebným pro každodenní život. Zde byl zaznamenán opět nejmarkantnější rozdíl na škále spokojen a nespokojen. Z celkového počtu 59 respondentů vyjádřilo 27 odsouzených v této položce svou nespokojenost, spíše nespokojenost 7 odsouzených, ani spokojeno ani nespokojeno je 13 odsouzených, spíše spokojeno je 5 odsouzených a spokojenost vyjádřilo 7 odsouzených. Lze konstatovat, že odsouzení jsou v této položce nespokojeni.

Získaným výsledkům v případě této položky se nelze divit, vždyť odsouzení jsou ve výkonu trestu odnětí svobody ne za odměnu, ale jak plyne z názvu tohoto institutu, za trest. Z těchto jasných a zjevných důvodů nemohou mít odsouzení vše, co je pro ně v civilním životě běžné a dostupné. Proto mají pouze omezený přístup k informacím, které považují za důležité a potřebné. Nejčastější způsob nabývání informací je prostřednictvím sledování televizního zpravodajství a televize jako takové. V případě zájmu ze strany odsouzeného existuje i možnost odběru denního tisku a časopisů, kdy tato možnost je však využívána pouze ojediněle, a to opět vzhledem k finanční situaci odsouzeného.

Mezi informace, které odsouzení považují za důležité jsou i zprávy z místa bydliště, od rodinných příslušníků, manželek, dětí apod. Možností kontaktu s rodinou je hned několik, a to v podobě osobních návštěv rodinných příslušníků ve věznici, dále

možného písemného a telefonního kontaktu. Nejčastěji využívaným způsobem získávání potřebných informací je písemný kontakt, kdy tento je vzhledem k časové prodlevě mezi napsáním dopisu a získáním odpovědi dosti zdlouhavý. Domnívám se, že i toto je jeden z důvodů nespokojenosti odsouzených v této položce. Jejich představám by odpovídala možnost nepřetržitého telefonního kontaktu s civilním světem, neomezený přístup k internetu apod., kdy tyto skutečnosti vplynuly z otevřené otázky uvedené v samém závěru dotazníku. Bezpečnostní důvody však tyto možnosti zcela vyloučily. Otázkou do diskuse však zůstává umístění telefonních automatů s možným odposlechem telefonních hovorů a záznamem volaných telefonních čísel na chodbách jednotlivých oddělení.

Graf č.4

Graf č.4 se týká položky, která zjišťuje míru spokojenosti s časem, který mohou odsouzení věnovat blízkým osobám, kdy tato položka je opětovně zařazena do oblasti volného času a osobního rozvoje.

Z celkového počtu 59 dotazovaných respondentů uvedlo odpověď na škále nespokojen 29, 9 spíše nespokojen, 8 odsouzených ani spokojen ani nespokojen, 5 z nich je spíše spokojeno a pouhých 8 je spokojeno. I zde je jasně vidět nespokojenost vězňů v této položce.

Tuto nespokojenost si lze vysvětlit tak, že zákonnými normami a omezeními je stanovena délka návštěv na 3 hodiny v jednom kalendářním měsíci. Je však možnost tuto dobu prodloužit v podobě kázeňské odměny za konkrétní činnost na 4,5 hodiny v jednom kalendářním měsíci.

Další skutečností je, že odsouzený má možnost uvést při sociálním posouzení, které provádí sociální pracovnice při vstupním pohovoru, osoby, které si bude v průběhu výkonu trestu zvat na návštěvy. Musí se jednat pouze o osoby blízké, kdy tato skutečnost je zpětně ověřována. Tyto jsou zapsány do seznamu povolených osob na návštěvy, kdy tento seznam je založen do osobní karty odsouzeného a slouží k dalším účelům. Je tedy vyloučena možnost návštěv kamarádů, přátel, známých, kolegů ze zaměstnání apod. Tyto jmenované osoby si lze zvat na základě schválené žádosti od vedoucí oddělení výkonu trestu a to pouze jednorázově. K této žádosti odsouzeného se před jejím schválením vyjadřuje vychovatel, sociální pracovník, kdy tento uvádí doporučení k její schválení či neschválení.

Považuji za nutné uvést i omezené kapacitní možnosti Věznice Příbram, kdy na jeden návštěvní termín v jednu hodinu je možno na návštěvní místnost umístit maximálně dvacet tři odsouzených. Návštěvní termíny jsou určovány ředitelem věznice pro jednotlivé oddíly. Každému odsouzenému mohou přijet na jednu návštěvu maximálně čtyři osoby. Jeden konkrétní návštěvní termín a hodina je určena pro tři oddíly společně, kdy na těchto je ubytováno cca 250 – 280 odsouzených. Ne všichni odsouzení si zvou návštěvy a ne všem se pozvané návštěvy dostavují. Počty odsouzených, kteří mají návštěvu pozvánu závisí na jejich včasném zamluvení termínu návštěv.

Veškeré uvedené skutečnosti bezpochyby vedou k nespokojenosti v této položce.

Analýza míry spokojenosti odsouzených v oblasti práce a finanční situace.

Způsob jakým je tato skutečnost v dané oblasti vnímána vězni byla zjišťována následujícími položkami:

Položka č. 1: Se svými pracovními schopnostmi a dovednostmi jsem...

Položka č. 2: Co se týká zvládnání pracovních povinností a zátěže jsem...

Položka č. 3: Když myslím na to, jak jistá je moje budoucnost v zaměstnání, jsem...

Položka č. 4: S nabídkou zaměstnání ve VTOS jsem...

Položka č. 5: S možnostmi rozšíření kvalifikace ve VTOS jsem ...

Položka č. 6: S příjmem, platem ve VTOS jsem ...

Položka č. 7: S možnostmi, které mohu vzhledem k finanční situaci (bez financí získaných z páchaní trestné činnosti) nabídnout své rodině, jsem ...

Tabulka č. 3

	Nespokojen	Spíše nespokojen	Ani spokojen ani nespokojen	Spíše spokojen	Spokojen	Průměr položky
Položka č. 1	12	6	10	6	25	3,44
Položka č. 2	9	2	13	9	26	3,69
Položka č. 3	16	2	17	11	13	3,03
Položka č. 4	17	4	13	13	12	2,98
Položka č. 5	22	6	16	5	10	2,59
Položka č. 6	31	4	12	2	10	2,25
Položka č. 7	30	6	11	4	8	2,22
Celkem odpovědí	137	30	92	50	104	
Celkem v %	33,17	7,26	22,28	12,1	25,19	

Tabulkové znázornění č. 3 představuje míru spokojenosti odsouzených mužů zařazených do věznice s ostrahou v oblasti práce a finanční situace. Na základě zaznamenaných výsledků, bylo zjištěno, že nejvíce odpovědí bylo ve škále nespokojen a lze tedy konstatovat, že odsouzení jsou v této oblasti opět nespokojeni.

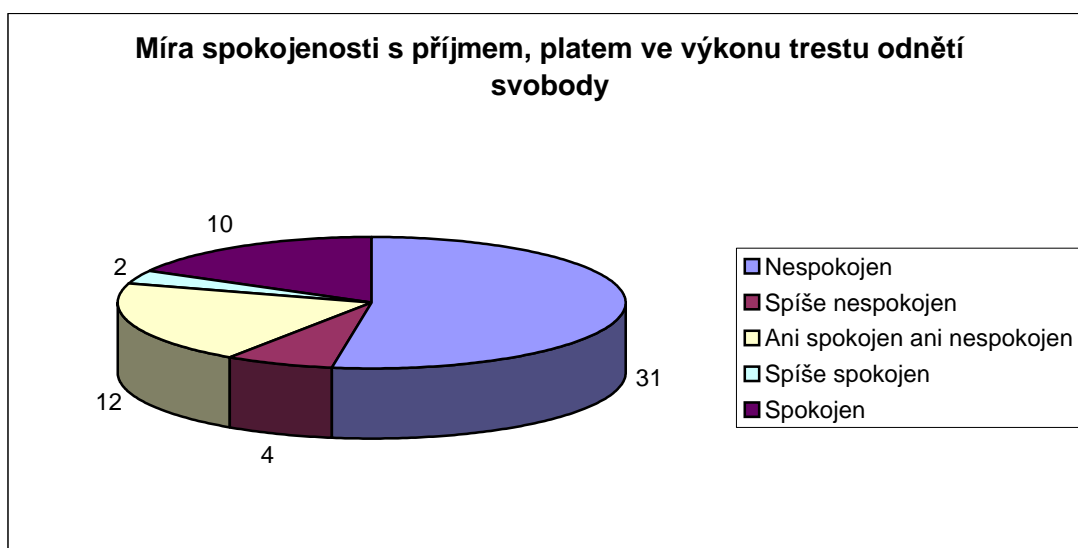
137 odsouzených bylo v této oblasti nespokojeno což činí 33,17%, škálu spíše nespokojen uvedlo 30 odsouzených a tvoří 7,26%, 92 odsouzených uvedlo škálu ani spokojen ani nespokojen což činí 22,28%, spíše spokojeno bylo 50 odsouzených což je 12,1% a spokojeno bylo 104 odsouzených, kdy toto představuje 25,19%.

Poměr získaných odpovědí v krajních nabízených škálách v podobě spokojen či nespokojen není tak markantní jako v předchozích oblastech. Tuto skutečnost si lze

vyložit tak, že poměrná část položek v této oblasti se týkala odsouzených samotných a jejich sebehodnocení v oblasti pracovních schopností a dovedností, dále zvládání pracovních povinností a zátěže, budoucnosti zaměstnání. V těchto položkách byly převážně zaznamenány odpovědi na škále spokojen či spíše spokojen. Je nutné dodat, že většina odsouzených nikdy za celou dobu jejich života nepracovala, převážná většina je vedena na úřadech práce, pracují pouze brigádně nebo na černo a nemají zažity pracovní návyky. Hodnocení výše uvedených kvalit samotnými odsouzenými je tedy neadekvátní s ohledem na jejich znalosti, dovednosti a zkušenosti a bez potřebného reálného náhledu na celou problematiku.

Jsou zde však i jedinci, kteří mají pracovní návyky zažity z civilního života a v době výkonu trestu jsou bez pracovního zařazení. Tito jedinci okamžitě žádají odbornou komisi o pracovní zařazení na jakoukoliv práci v režii věznice nebo brigádnickou činnost v podobě prací potřebných pro věznici a oddělení. Mezi odsouzenými je však i četná skupina, která má zájem pracovat pouze v době výkonu trestu z důvodu ukrácení dlouhé chvíle na ubytovně. Pracují pak bez potřebného zájmu o prováděnou činnost, avšak s jasným cílem zaplatit nebo alespoň částečně uhradit některé své pohledávky, splátky výživného apod. Určitou skutečností v oblasti pracovního zařazení odsouzených zařazených do věznice s ostrahou je neexistence vhodných míst určených k pracovnímu zařazení právě těchto odsouzených. Soukromé subjekty mají proto obvykle určitou obavu spojenou s kvalitou odvedené práce odsouzenými.

Graf č. 5

Výše uvedený graf č. 5 znázorňuje vybranou položku z oblasti práce a finanční situace, která zjišťuje míru spokojenosti s příjmem, platem ve výkonu trestu odnětí svobody.

Z celkového počtu 59 odsouzených, kteří na tuto položku odpovídali, uvedlo 31 odsouzených škálu nespokojen, spíše nespokojeni pak byli 4, škálu ani spokojen ani nespokojen uvedlo 12 odsouzených, spíše spokojeni jsou 2 vězni a spokojeno je 10 odsouzených. Na základě těchto výsledků lze konstatovat, že odsouzení jsou v této položce nespokojeni.

V případě, že je odsouzený pracovně zařazen, dostává za tuto práci finanční odměnu, kdy tato je dále rozúčtována dle příslušné vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 10/2003 Sb. v platném znění. Z tohoto příjmu je poměrná část určena na zdravotní a sociální pojištění, záloha na daň, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a zbytek je čistá odměna za práci.

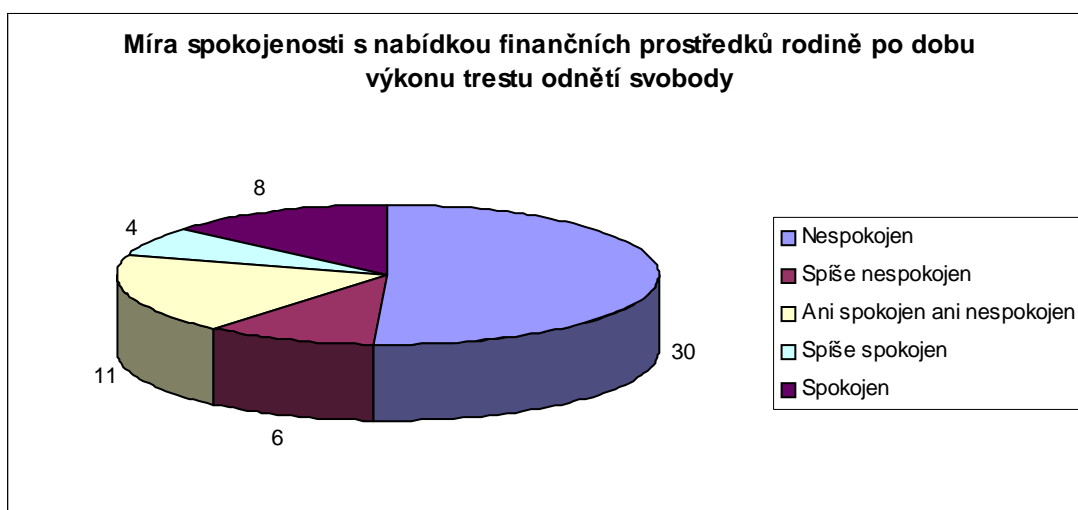
Z této čisté odměny jsou dále prováděny další srážky na vyživovací povinnost odsouzeného ve výši maximálně 30%, náklady na výkon trestu odnětí svobody maximálně 40%, soudní pohledávky nebo pohledávky orgánů státní správy ve výši maximálně 12%, ostatní pohledávky 4% což činí maximální úhrn 86% čisté odměny. Zbytek 14% je rozdělen na kapesné, které mohou odsouzení použít na nákup a úložné, kdy minimální povinná stanovená výše této složky je 2000 Kč.

Odsouzení, kteří nejsou pracovně zařazeni, dostávají od státu tzv. „sociální kapesné“ ve výši 100 Kč měsíčně, toto je určeno na nákup hygienického zboží, kdy se však realita od původního zamýšleného záměru dosti liší. Vězni za tyto peníze nakupují tabákové výrobky, kávu, cukrovinky a zaměstnanci vězeňské služby nemají žádný zákonný „nástroj“ k usměrnění použití těchto nemalých finančních prostředků.

Celková nespokojenost s příjmem a platem v obou skupinách odsouzených je tedy zjevná, v prvním případě se jedná o okamžité provedení srážek z platu, což by tyto jedinci v civilním životě jistě tzv. „opomenuli“ a v druhém případě o výši poskytnutého sociálního kapesného oproti cenám zakupovaných výrobků odsouzenými, kdy částka 100 Kč je dle jejich tvrzení zcela nedostatečná.

Z praxe vím, že většina zaměstnanců Vězeňské služby ČR nesouhlasí s používáním financí určených na tzv. „sociální kapesné“ k zakoupení jiného zboží. Tato oblast by měla být upravena zákonem a jiný požadovaný sortiment než je drogistické zboží by nemělo být odsouzeným za tyto finance poskytnuto. Vždyť se koneckonců jedná o peníze nás všech, a to daňových poplatníků!

Graf č.6

Další graf č. 6 nám znázorňuje položku z dotazníku zjišťující míru spokojenosti odsouzených s možnostmi, které mohou vzhledem k finanční situaci (bez financí získaných z páchaní trestné činnosti) nabídnout své rodině. V této položce převažovala a to dosti podstatnou měrou škála odpovědi nespokojen oproti škále spokojen. Je naprosto patrné a zřetelné, že v této položce jsou odsouzení razantně nespokojeni.

30 z celkového počtu dotázaných vyjádřilo svou nespokojenost s těmito možnostmi, 6 je spíše nespokojeno, ani spokojeno ani nespokojeno je 11 odsouzených, 4 jsou spíše spokojeni a pouhých 8 vězňů je spokojeno.

Velká část jedinců z řad vězeňské populace se v civilním životě živí trestnou činností a v tu dobu je nabídka financí, které mohou poskytnout rodině na dostatečné úrovni. V okamžiku pobytu ve výkonu trestu jsou pak tyto jedinci od zažitého, jednoduchého a rychlého způsobu získávání finančních prostředků izolováni a jejich možnosti po dobu výkonu trestu jsou tak nulové. V případě, že jsou ve vězení tak naopak tyto ve většině případů požadují od svých rodin pomoc v podobě zasílání balíčků, civilního oblečení a v neposlední řadě zaslání financí na případný nákup potřebných komodit ve vězeňské prodejně. Pro rodinu, která byla závislá na příjmu samotného odsouzeného, je tento požadavek zcela nerealizovatelný. Vždyť i samotný nákup známek na pohled či dopis je pro rodinu velikou finanční zátěží a znemožňuje tak kontakt s odsouzeným.

Analýza míry spokojenosti odsouzených v oblasti rodiny a sociálního prostředí.

Způsob jakým je tato skutečnost v dané oblasti vnímána vězňenými osobami byla zjišťována následujícími položkami.

Položka č. 1: S velikostí prostoru, který mám k dispozici ve VTOS, jsem...

Položka č. 2: Se vztahy s ostatními lidmi ve VTOS jsem...

Položka č. 3: S pochopením, které má pro mě moje rodina po dobu VTOS jsem...

Položka č. 4: S kontaktem s příbuznými po dobu VTOS jsem...

Položka č. 5: S podporou a pomocí, kterou mi poskytují přátelé a známí po dobu VTOS, jsem...

Položka č. 6: S rodinnými vztahy jsem...

Položka č. 7: S mírou mého osobního soukromí v místě, kde se nyní zdržuji, jsem...

Tabulka č. 4

	Nespokojen	Spíše nespokojen	Ani spokojen ani nespokojen	Spíše spokojen	Spokojen	Průměr položky
Položka č. 1	18	5	12	11	13	2,92
Položka č. 2	12	3	15	12	17	3,31
Položka č. 3	8	5	8	13	25	3,71
Položka č. 4	12	5	12	9	21	3,37
Položka č. 5	16	4	7	12	20	3,27
Položka č. 6	11	4	6	9	29	3,69
Položka č. 7	31	4	8	6	10	2,32
Celkem odpovědí	108	30	68	72	135	
Celkem v %	26,2	7,3	16,4	17,4	32,7	

V této tabulce č. 4 jsou zaznamenány počty jednotlivých získaných odpovědí v oblasti rodiny a sociálního prostředí na jednotlivé položky v jednotlivých škálách. Dále je zde uveden celkový součet získaných odpovědí za celou oblast ze všech položek ve všech škálách. Tento součet je rovněž uveden v procentech. V posledním sloupci je pak uveden aritmetický průměr v daných položkách, kdy větší průměrná hodnota odpovídá větší míře spokojenosti v dané položce a naopak. Z tabulky je patrné, že převažující počet odpovědí odsouzených v této oblasti kvality života je u škály spokojen a tudíž lze konstatovat, že odsouzení jsou v této oblasti spokojeni.

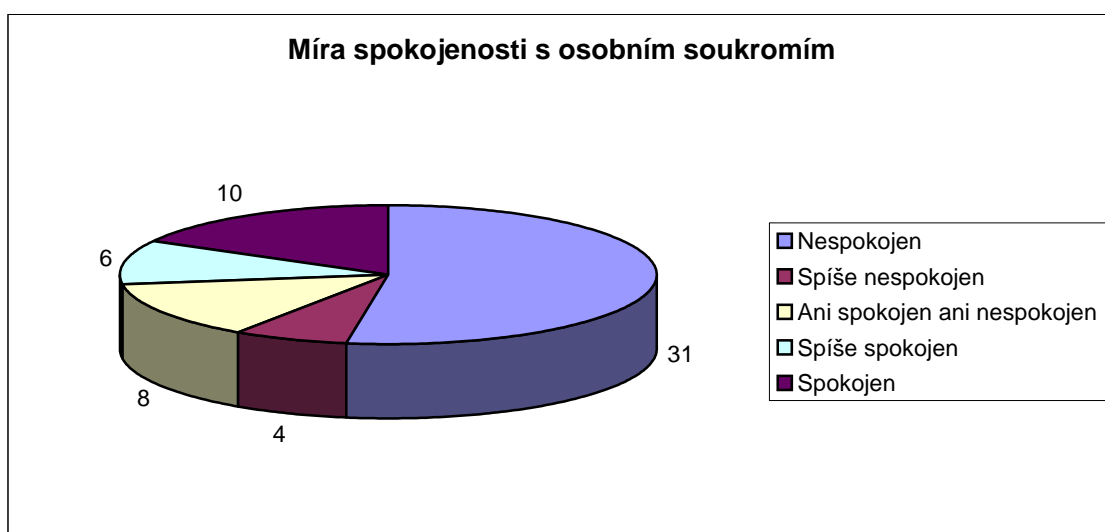
Nespokojenost vyjádřilo 108 vězňů, což činí 26,2%, dále uvedlo 30 odsouzených odpověď spíše nespokojen, kdy toto činí 7,3%, 68 odsouzených uvedlo

škálu ani spokojen ani nespokojen a toto je 16,4%, 72 odpovědí bylo zaznamenáno u škály spíše spokojen a toto činí 17,4%, a poslední škálu spokojen zaškrtnulo 135 odsouzených, kdy toto činí 32,7%.

Zjištěné a zaznamenané výsledky mne překvapily a tyto si vysvětluji tak, že většina dotázaných má i přes skutečnost pobytu ve výkonu trestu dobré a pevné rodinné zázemí a rodinu, která je i nadále ochotna odsouzeného podporovat, udržovat s ním kontakt a to jak v podobě písemné, telefonické či osobních návštěv ve věznici. Podpora od rodiny či kamarádů může být projevna i zasíláním nárokových balíčků, kdy v tomto lze zaslat hygienické potřeby, jídlo, kávu, tabákové výrobky apod., dále zasíláním známek, telefonních karet, časopisů a tiskovin tzv. „kilových balíčků (kilovek)“.

Podstatně velké množství odpovědí nespokojen bylo zaznamenáno u položek týkajících se osobního soukromí, velikostí prostoru, který mají odsouzení k dispozici, a u položky vztahů mezi odsouzenými. V této části položek jsou odpovědi pochopitelné, vzhledem k počtu odsouzených umístěných na jednom oddělení, skladbu lidí a jejich mentální úrovni. Já sám bych považoval tento fakt za nejpodstatnější omezení na svobodě, protože určitý podíl svého soukromí je ve společnosti naprosto běžný. Každý má svůj domov, své místo kam se může uchýlit a být zde sám, případně s rodinnými příslušníky bez přítomnosti ostatních. Tuto možnost odsouzení ve výkonu trestu nemají a jsou s tímto faktem velmi nespokojeni.

Graf č. 7

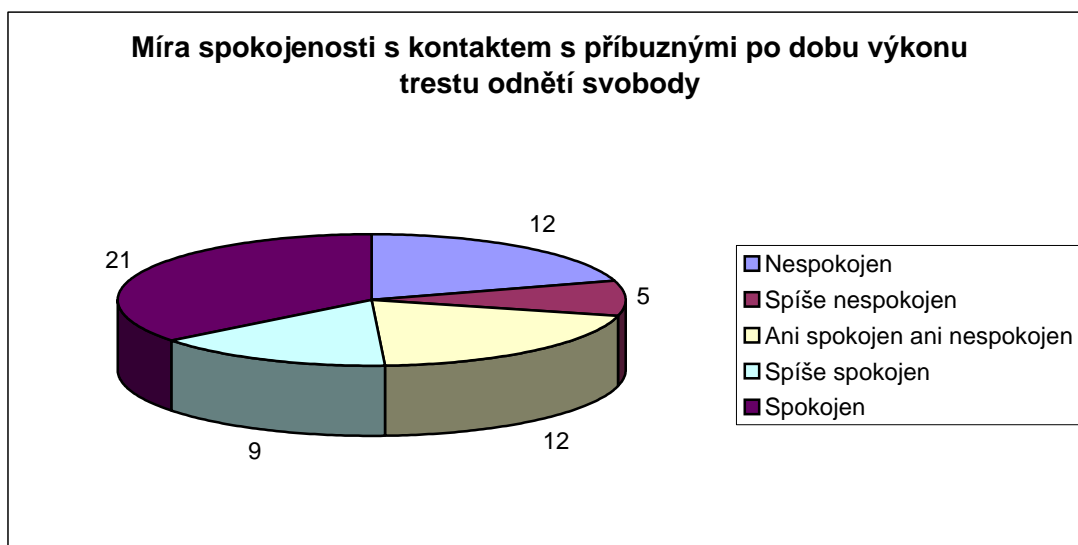

Graf č. 7 znázorňuje počty získaných odpovědí všech dotázaných respondentů v případě položky zjišťující míru spokojenosti s osobním soukromím v místě, kde se nyní zdržují, kdy 31 z nich je nespokojeno, spíše nespokojeni jsou 4 respondenti, 8 z celkového počtu 59 není ani spokojeno ani nespokojeno, dále 6 dotázaných je spíše spokojeno a spokojenost vyjádřilo 10 vězňů. Z počtu získaných odpovědí v jednotlivých škálách a shora uvedených výsledků je patrná nespokojenost odsouzených v této položce.

Tato položka mě zaujala z důvodu markantního rozdílu v krajních škálách spokojen a nespokojen. Výsledky jsou zřetelné a opodstatněné vzhledem k počtu odsouzených na jednotlivých ložnicích, velikosti těchto ložnic, množství sprch a toalet, které mají odsouzení k dispozici. Další skutečností vedoucí k nespokojenosti je neexistence být určitou dobu o samotě, a to ani při psaní a čtení korespondence s rodinou, kamarády, při sledování televizního vysílání, při čtení knih a časopisů. Jedná se o absolutní absenci pocitu klidu a vlastního osobního soukromí.

Existuje i určitá část odsouzených, kteří tuto neosobní situaci vnímají bez větších problémů a právě proto zvolili odpověď spokojen nebo spíše spokojen. Zdá se, že se jedná o jedince, kteří jsou v civilním životě bez domova, financí, stravy, veškerého zázemí a pomoci ostatních. Tato realita je odborným zaměstnancům předem známa ze sociálního posouzení, které je součástí komplexní zprávy o odsouzeném.

Graf č.8

Grafické znázornění č.8 nám zobrazuje jednu z položek v oblasti rodiny a sociálního prostředí, kdy touto byla zjišťována míra spokojenosti s kontaktem

s příbuznými po dobu výkonu trestu. Z celkového počtu 59 dotázaných odsouzených odpovědělo na škále nespokojen 12, 5 jich bylo spíše nespokojeno, 12 uvedlo škálu odpovědi ani spokojen ani nespokojen, dále uvedlo spíše spokojen 9 vězňů a v poslední škále spokojen bylo zaznamenáno 21 odpovědí. Z těchto výsledků je zřetelné, že odsouzení jsou v této položce spokojeni.

Výsledky si vysvětlují tak, že i přes realitu pobytu odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody jsou možnosti kontaktování se s příbuznými dostatečné. K této skutečnosti přispívá fakt, kterým je umožnění častějšího telefonního kontaktu s příbuznými než tomu bylo v minulosti před cca 2 lety. V současné době je povolen jeden telefonní hovor v jednom kalendářním týdnu po dobu cca 8 minut. Tento časový limit lze rozdělit na jednotlivá telefonní čísla, kdy tyto uvádí odsouzený při nástupu do výkonu trestu. Čísla jsou ověřovány sociální pracovníci v podobě telefonního kontaktu s požadovanou osobou a ujištění se, zda se jedná skutečně o uváděnou osobu odsouzeným. Po tomto ověření jsou tyto osoby včetně telefonního čísla zapsány do seznamu povolených čísel, kdy tento seznam je poté založen do osobní dokumentace vězně a je dále používán dalšími odbornými zaměstnanci oddělení výkonu trestu. Tato možnost je však využívána vězni s ohledem k jejich finančním možnostem a vlastnictví telefonní karty ve vězení.

Dalším možným způsobem kontaktu s příbuznými je písemný kontakt, který je povolen v neomezeném množství. Veškerá korespondence ze strany odsouzených k jejich rodinným příslušníkům i zpět podléhá cenzuře v podobě kontroly obsahů dopisů ze strany vychovatelů. V případě zjištění nějakého závadného obsahu dopisu, se tento předá dalším příslušným pracovníkům z oddělení prevence a stížností, kteří se tomuto dále věnují. Úřední pošta se však nekontroluje.

Posledním způsobem realizace kontaktu odsouzeného s rodinou, příbuznými je osobní návštěvní kontakt ve věznici, kdy jeho specifika jsou uvedena u grafu č.4.

Všechny tyto možnosti kontaktu s příbuznými jsou dostatečnou zárukou zachování rodinných vazeb a sociálních kontaktů po dobu výkonu trestu což výsledky odpovědí z této položky jen potvrzují.

V poslední části dotazníku byla uvedena otevřená otázka, kterou jsem se dotazoval odsouzených na skutečnosti, které by mohly vylepšit jejich životní spokojenost ve výkonu trestu odnětí svobody. Někteří respondenti uvedli pouze jednu věc dle svých představ a někteří více.

Získal jsem velmi rozmanité odpovědi, které jsem následně kategorizoval do oblastí zdraví a osobní hygieny, kdy do této lze zařadit neomezenou dodávku teplé tekoucí vody, více sprch na jednotlivých oddílech, pestrost podávané stravy včetně ovoce a zeleniny, dostupnější možnost lékařského ošetření. Do další oblasti volného času a osobního rozvoje lze zařadit odpovědi, které vyjadřovaly zvýšení četnosti kulturního vyžití v podobě pořádání turnajů ve sportech, kulečnicku, šipkách, neomezená možnost sledování televize, DVD, neomezený přístup k internetu a telefonu. Do oblasti práce a finanční situace lze přiřadit skutečnosti týkající se pestřejší a větší míry nabídek pracovního zařazení, vyššího podílu z výdělku v případě pracovního zařazení, vyšší měsíční sociální kapesné. Poslední oblast tvoří rodina a sociální prostředí, kdy sem lze zařadit odpovědi vedoucí ke zvýšení doby trvání návštěv v jednom měsíci, možnost sexuálního kontaktu při návštěvách a vyšší počet sociálních zařízení.

Získané odpovědi na otevřenou otázku z dotazníku jsou vzhledem k současným možnostem ať finančním, technickým nebo materiálním, nerealizovatelné.

Závěrem bych uvedl můj názor na tyto požadavky, kdy si myslím, že veškeré požadované a realizované změny by zcela jistě vedly ke zlepšení životní spokojenosti odsouzených. V zásadě by, ale nekorespondovaly s účelem výkonu trestu odnětí svobody. Nelze ani opomenout bezpečnostní hledisko a rizika, kdy vyhovění některé z požadovaných věcí v podobě internetu a telefonu by patrně mohlo vést k možnému zavražďování, vyhrožování, navádění případných svědků k výpovědím v dalších trestních věcech, které jsou před soudním projednáním nebo již v běhu. To samé lze očekávat směrem k poškozeným nebo osobám, které vypovídaly v minulosti v neprospěch odsouzených. Těmto možným nežádoucím vlivům je v současné době zamezeno kontrolami korespondence, záznamy a odposlechy telefonních hovorů včetně telefonního čísla.

4.4 Shrnutí

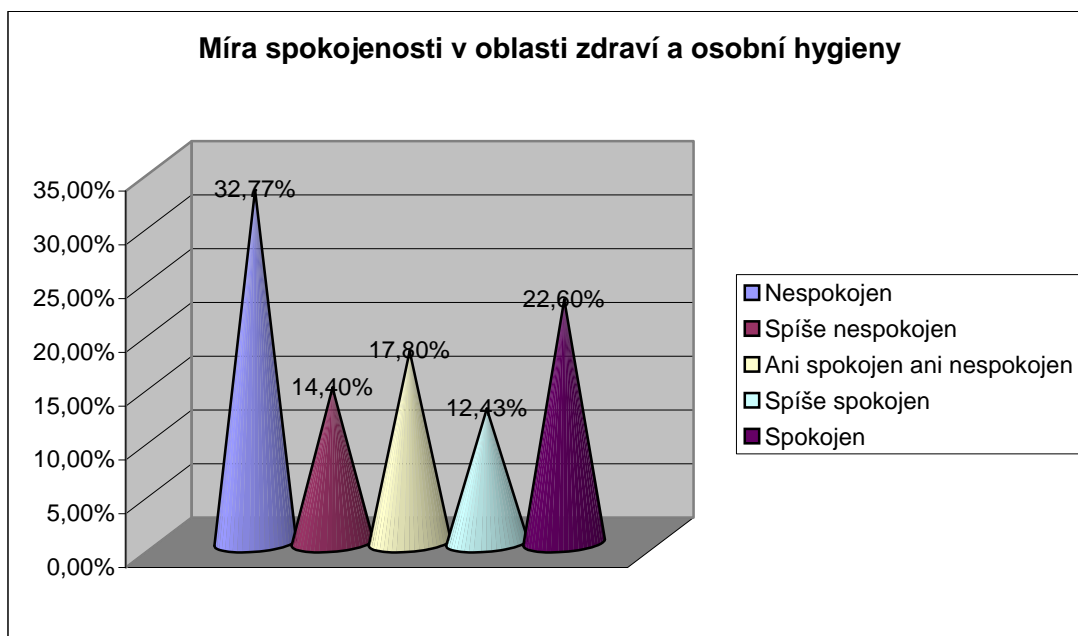
Výzkumný projekt zjišťoval názory odsouzených mužů ve Věznici Příbram na míru jejich životní spokojenosti ve výkonu trestu odnětí svobody.

Cílem tedy bylo zjistit míru životní spokojenosti u odsouzených mužů a to v jednotlivých zvolených oblastech kvality života v jejich specifických životních podmínkách. Tato míra spokojenosti byla zjišťována v oblasti zdraví a osobní hygieny, volného času a osobního rozvoje, dále v oblasti práce a finanční situace a poslední oblastí byla rodina a sociální prostředí. Na závěr jsem zhodnotil celkovou kvalitu života z pohledu odsouzených.

K naplnění těchto cílů byly stanoveny výzkumné otázky, kdy jedna byla hlavní a čtyři vedlejší.

Jaká je míra spokojenosti v oblasti zdraví a osobní hygieny u odsouzených mužů ve Věznici Příbram zařazených do výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou?

Graf č. 9

Na tomto grafu je znázorněna míra spokojenosti odsouzených v první zkoumané oblasti a to zdraví a osobní hygieny. Tato výzkumná oblast obsahovala šest položek. Ze získaných výsledků výzkumu a závěrů šetření je patrné, že odsouzení jsou v této oblasti **nespokojeni**.

32,77% dotázaných odsouzených vyjádřilo v jednotlivých položkách v dané oblasti svou nespokojenost, 14,4% odsouzených je spíše nespokojeno, 17,8% uvedlo škálu ani spokojen ani nespokojen, 12,43% je spíše spokojeno a spokojeno je v této oblasti zdraví a osobní hygieny 22,6% dotázaných.

Na tomto výsledku mají velký podíl položky zjišťující míru spokojenosti s možnostmi lékařského ošetření v případě nemoci, míru spokojenosti s možnostmi uspokojování hygienických návyků, kdy u těchto byla vypočtena a zaznamenána nejmenší aritmetická hodnota v dané oblasti. Naopak v položce dotazující se na míru spokojenosti s tělesnou kondicí byla získána největší aritmetická průměrná hodnota a z tohoto plyne, že odsouzení muži jsou v této naopak spokojeni. Ve zbývajících položkách byl vypočítaný aritmetický průměr velmi vyrovnan.

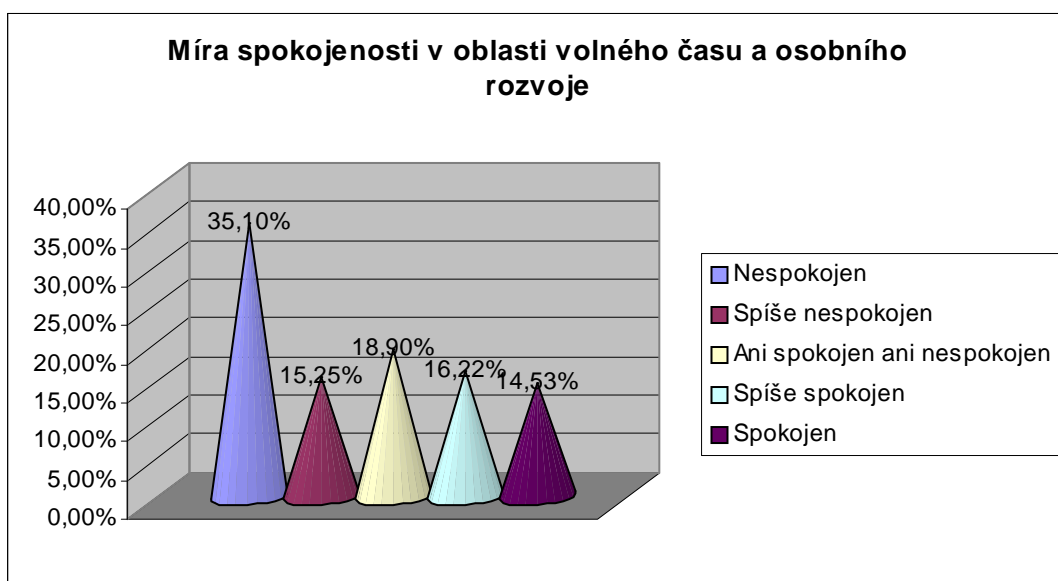
Lze se tedy domnívat, že na tuto oblast má velký vliv míra uspokojování hygienických potřeb a návyků, kdy sem lze řadit nedostatečný počet toalet a sprch na jednotlivých oddílech vzhledem k počtu osmdesáti odsouzených.

Dále se jedná o možnost lékařského ošetření v případě nemoci, kdy s touto možností jsou odsouzení rovněž nespokojeni. S tímto dále souvisí jejich celkový zdravotní a psychický stav, tělesná kondice a celková odolnost proti nemocem. Naopak spokojenost odsouzených byla zjištěna u položky zjišťující tělesnou kondici odsouzených.

Jaká je míra spokojenosti v oblasti volného času a osobního rozvoje u odsouzených mužů ve Věznici Příbram zařazených do výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou?

Tato druhá výzkumná oblast obsahovala sedm položek. Ze získaných a zjištěných výsledků je zřejmé, že odsouzení jsou i v této oblasti **nespokojeni**.

Graf č. 10

Na grafickém znázornění č.10 jsou uvedeny výsledky z celé oblasti, kdy 35,1% respondentů uvedlo v jednotlivých položkách škálu nespokojen, dále pak je 15,25% odsouzených spíše nespokojeno, 18,9% uvedlo škálu ani spokojen ani nespokojen, 16,22% odsouzených je spíše spokojeno a 14,53% je s mírou volného času a osobního rozvoje spokojeno.

Na základě nejnižšího vypočteného aritmetického průměru lze soudit, že odsouzení jsou nejvíce nespokojeni v položkách zjišťujících míru spokojenosti s časem, který mohou věnovat blízkým osobám, dále pak s přístupem k informacím, které potřebují pro svůj každodenní život a v neposlední řadě s možnostmi kulturního vyžití, které nabízí Věznice Příbram. Naopak největší spokojenost odsouzených byla zjištěna u položek, kde byli odsouzení dotazováni na množství času, který mají k dispozici pro své koníčky a s pestrostí využití svého volného času. U zbylých položek v dané zvolené oblasti nebyl vypočtený aritmetický průměr tak odlišný.

Výsledky v této oblasti si tedy vysvětlují tak, že odsouzení mají dostatek času, který by mohli věnovat svému osobnímu rozvoji, koníčkům, vzdělávání a aktivitám v rámci vyplnění volného času, ale mají o tyto aktivity jen velmi malý zájem.

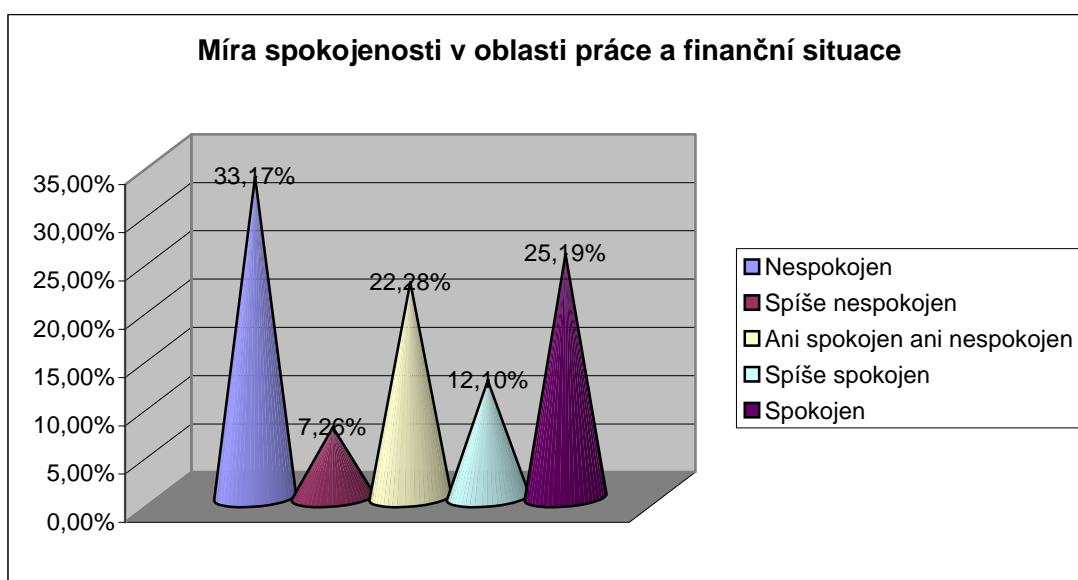
Větší podíl odsouzených považuje nabídku vzdělávacích, zájmových a speciálně výchovných aktivit ve věznici za nedůležitou, nezajímavou a nudnou. Tyto názory plně korespondují s jejich celkovým přístupem ke vzdělání, zájmům a možnostem trávení volného času jako takovému. Myslím si, že nabídka vzdělávání, sportovního a kulturního vyžití je ve Věznici Příbram na dostatečné úrovni. Zájem o tyto nabízené

aktivity ze strany odsouzených by jistě vedl ke krácení dlouhé chvíle a nicnedělání po dobu výkonu trestu.

Jaká je míra spokojenosti v oblasti práce a finanční situace u odsouzených mužů ve Věznici Příbram zařazených do výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou?

Tuto třetí výzkumnou oblast tvořilo opětovně sedm položek. Na základě získaných výsledků výzkumu a závěrů šetření lze konstatovat, že odsouzení jsou i v této třetí oblasti kvality života **nespokojeni**.

Graf č. 11

Graf č. 11 nám znázorňuje míru spokojenosti v oblasti práce a finanční situace. Ze zjištěných, vypočtených a zaznamenaných výsledků šetření je zřejmé, že odsouzení jsou v této zvolené oblasti opětovně **nespokojeni**.

33,17% dotázaných respondentů uvedlo v jednotlivých položkách škálu nespokojen, 7,26% spíše nespokojen, 22,28% ani spokojen ani nespokojen, 12,1% je spíše spokojeno a spokojeno je 25,19%.

Nejnižší hodnoty aritmetických průměrů byly spočítány u položky zjišťující míru spokojenosti s možnostmi, které mohou odsouzení vzhledem k finanční situaci (bez financí získaných z páčání trestné činnosti) nabídnout své rodině a dále u položky, kde vyjadřují spokojenost s příjmem, platem ve výkonu trestu odnětí svobody. Jak již bylo shora uvedeno, čím menší aritmetický průměr tak tím větší míra nespokojenosti a naopak.

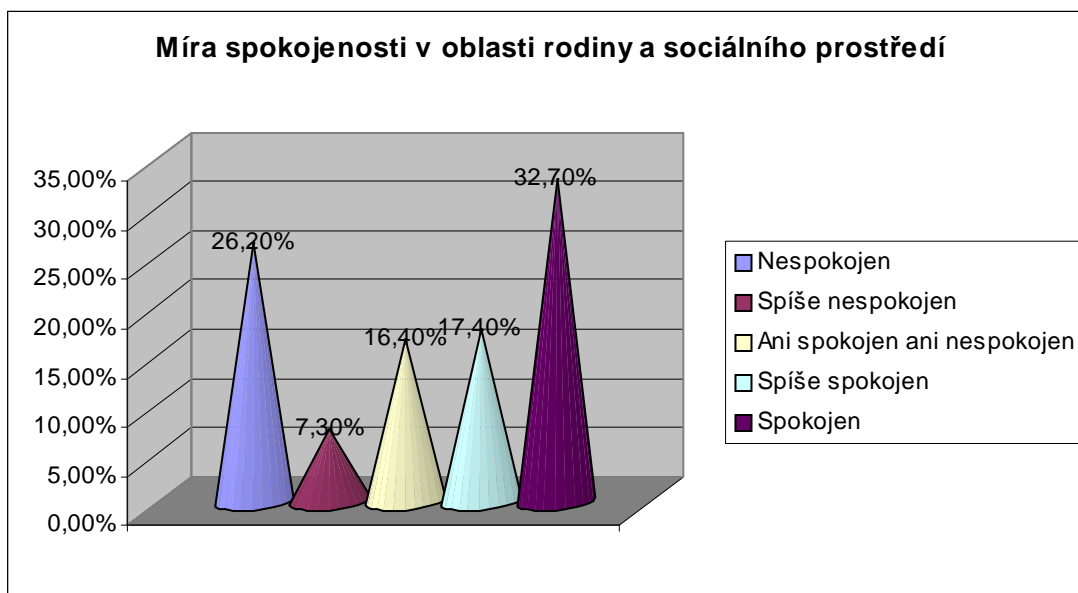
Největší míra spokojenosti pak byla naopak zjištěna u položek, které se týkaly zvládnání pracovních povinností a zátěže a pracovních schopností a dovedností. U zbylých položek se aritmetický průměr příliš nelišil a tak jejich podíl neměl na celkovém vyjádření míry spokojenosti v dané zvolené oblasti velký vliv.

Tuto skutečnost spokojenosti si lze vyložit tak, že poměrná část položek v této oblasti se týkala odsouzených samotných a jejich sebehodnocení v oblasti pracovních schopností a dovedností, dále zvládnání pracovních povinností a zátěže, budoucnosti zaměstnání. Takové hodnocení výše uvedených kvalit ze strany odsouzených je neadekvátní s ohledem na jejich znalosti, dovednosti a zkušenosti a to bez potřebného reálného náhledu na celou problematiku.

Jaká je míra spokojenosti v oblasti rodiny a sociálního prostředí u odsouzených mužů ve Věznici Příbram zařazených do výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou?

Čtvrtá a závěrečná výzkumná oblast obsahovala opět sedm položek. Na základě zaznamenaných a vypočtených výsledků šetření lze konstatovat, že odsouzení jsou v této zvolené poslední oblasti **spokojeni**.

Graf č. 12

Na tomto grafu č.12 je znázorněna míra spokojenosti odsouzených v poslední zkoumané oblasti a to rodiny a sociálního prostředí. Tato výzkumná oblast obsahovala

sedm položek. Ze získaných výsledků výzkumu a závěrů šetření je patrné, že odsouzení jsou v této oblasti, jako jediné **spokojeni**.

26,2% dotázaných odsouzených vyjádřilo v jednotlivých položkách v dané oblasti svou nespokojenost, 7,3% odsouzených je spíše nespokojeno, 16,4% uvedlo škálu ani spokojen ani nespokojen, 17,4% je spíše spokojeno a spokojeno je v této oblasti rodiny a sociálního prostředí 32,7% dotázaných.

Vypočtené a zaznamenané výsledky v této oblasti mne překvapily. Vysvětlují si je tak, že i přes existenci uděleného trestu a povinnosti jeho vykonání mají odsouzení i po tuto dobu jejich života funkční a stabilní rodinné zázemí. Rodina je i nadále ochotna odsouzeného podporovat, udržovat s ním kontakty ve všech zákonem povolených možnostech.

Dále bych rád uvedl, že i přes celkovou míru spokojenosti v této oblasti, bylo zaznamenáno velké množství odpovědí u škály nespokojen. Bylo to u položek týkajících se osobního soukromí, vztahů mezi vězni a velikostí prostoru, který mají odsouzení k dispozici. Odpovědi jsou pochopitelné s ohledem na celkové počty odsouzených, kteří je nacházejí ve výkonu trestu. Dále nelze opomenout ani celkové složení vězňů vzhledem k jejich národnosti, rase, mentalitě, zažitým zvyklostem apod. Tuto nepopiratelnou realitu bych považoval za nejpodstatnější omezení na svobodě bez možnosti jakékoliv změny ze strany odsouzených. Každý jedinec potřebuje určitý podíl svého vlastního soukromí, svůj domov, své místo kam se může uchýlit a být sám, případně s rodinnými příslušníky bez přítomnosti ostatních.

Jaká je míra spokojenosti s kvalitou života u odsouzených mužů ve Věznici Příbram zařazených do výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou?

Tuto míru spokojenosti vyjadřuje všech 27 položek v dotazníku rozdělených do čtyř zvolených oblastí, které tvoří kvalitu života po dobu výkonu trestu. Na základě zjištěných výsledků výzkumu a závěrů šetření v jednotlivých oblastech je zřejmé, že odsouzení jsou s mírou kvality života ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Příbram nespokojeni.

Tabulka č. 5

	Nespokojen	Spíše nespokojen	Ani spokojen ani nespokojen	Spíše spokojen	Spokojen	Průměr oblasti
Oblast zdraví a osobní hygieny	116	51	63	44	80	2,78
Oblast volného času a osobního rozvoje	145	63	78	67	60	2,6
Oblast práce a finanční situace	137	30	92	50	104	1,32
Oblast rodiny a sociálního prostředí	108	30	68	72	135	3,23
Celkový počet odpovědí	506	174	301	233	379	
Celkem v %	31,8	10,9	18,9	14,6	23,8	

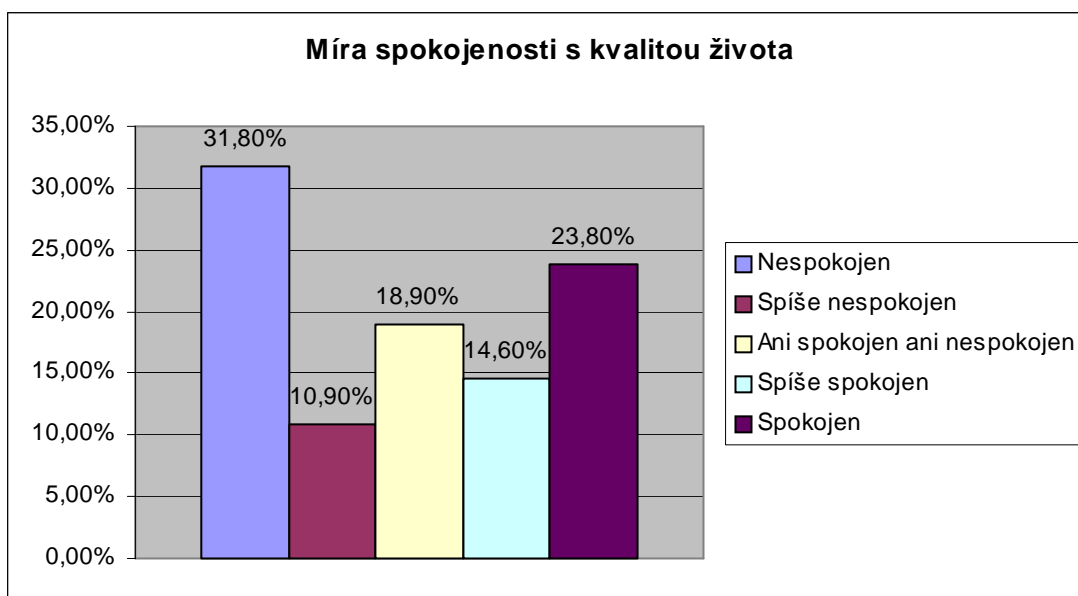
Poslední tabulka č. 5 udává celkové výsledky šetření v jednotlivých zvolených oblastech kvality života a míru spokojenosti odsouzených s touto v jejich specifických životních podmínkách. Celkový počet odpovědí je dále vyjádřen v procentech. Poslední sloupec tabulky pak uvádí průměrnou hodnotu spokojenosti v dané konkrétní oblasti, kdy čím větší je průměrná hodnota tak tím je větší míra spokojenosti odsouzených v této oblasti a naopak. Na základě celkových zjištěných výsledků šetření lze konstatovat, že **odsouzení nejsou s mírou kvality života ve Věznici Příbram spokojeni.**

31,8% odsouzených je s mírou kvality života nespokojeno což odpovídá součtu 506 odpovědí, 174 vězňů je spíše nespokojeno, kdy toto činí 10,9%, odpověď ani spokojen ani nespokojen uvedlo celkem 301 respondentů což je 18,9%, spíše spokojeno je 233 odsouzených což činí 14,6% a spokojeno je 379 odsouzených, kdy v procentuálním vyjádření je toto 23,8%.

V prvních třech oblastech kvality života jsou odsouzení nespokojeni, kdy z těchto projevili největší míru nespokojenosti v oblasti práce a finanční situace. Nespokojenost je zjevná vzhledem k nízké průměrné hodnotě. V jakých jednotlivých položkách z této oblasti byli odsouzení spokojeni a nespokojeni, popisují u grafu znázorňujícího právě zmíněnou oblast. Další oblastí nespokojenosti vzhledem k vypočtené průměrné hodnotě, je oblast zdraví a osobní hygieny a poslední oblastí nespokojenosti je oblast volného času a osobního rozvoje. Poslední zvolenou oblastí, která tvoří kvalitu života ve výkonu trestu je oblast rodiny a sociálního prostředí. V této poslední oblasti, jako v jediné, byla zjištěna spokojenost odsouzených.

Celkový součet získaných odpovědí ve škálách spokojen a nespokojen však není tak zásadně markantní, jako tomu bylo v jednotlivých oblastech. Tuto skutečnost si lze vysvětlit částečným vyváženým poměrem odpovědí na jednotlivé položky, což značí, že ne vše je pro všechny skupiny vězňů špatné.

Graf č. 13

Pro lepší znázornění míry životní spokojenosti odsouzených ve výkonu trestu ve Věznici Příbram zařazených do věznice s ostrahou je uveden graf č. 13. Jednotlivé hodnoty jsou uváděny v procentuálním vyjádření v každé škále odpovědi a koresponduje se shora uvedenou tabulkou.

Závěr

Moderní vězeňství klade stále větší důraz na humánní přístup k vězněným osobám, který mimo jiné zahrnuje i péči o jejich fyzické a psychické zdraví a osobnostní rozvoj včetně vzdělávání.

Výkon trestu odnětí svobody je institut, který působí na odsouzeného a na jeho rodinné příslušníky velmi negativně, především po psychické stránce. Odsouzení se musí vyrovnat s tím, že stráví určitou část svého života odloučení a izolování od běžné lidské společnosti. Odloučení a izolace sebou přináší určité útrapy, které se týkají především změn v režimu dne, podmínkách a způsobu života, omezení zákonných práv a povinností, možnostech kontaktu s okolním světem apod. Zjednodušeně lze říci, že se po dobu výkonu trestu podstatně mění zaběhlý způsob života a tím i jeho celková kvalita.

V první části práce věnuji pozornost pojmu kvalita života z pohledu různých vědních disciplín. Tento pojem dávám do souvislosti s pojmem životní spokojenost odsouzených mužů po dobu výkonu trestu odnětí svobody.

Výzkumným šetřením této diplomové práce jsem zjistil celkovou míru životní spokojenosti odsouzených mužů zařazených do výkonu trestu do věznice s ostrahou, vykonávaného ve Věznici Příbram v různých oblastech. Cílem výzkumného šetření bylo zjistit zda a do jaké míry jsou odsouzení muži po dobu výkonu trestu spokojeni s kvalitou života ve vybraných oblastech.

Výsledky výzkumu dokládají, že odsouzení jsou s celkovou mírou kvality života z jejich pohledu nespokojeni. Míra spokojenosti ve vybraných oblastech života, a to v oblasti zdraví a osobní hygieny, volného času a osobního rozvoje a dále v oblasti práce a finanční situace, byla u odsouzených velmi nízká, odsouzení jsou z jejich pohledu nespokojeni. Poslední zkoumanou oblastí pak byla rodina a sociální prostředí, kdy pouze v této oblasti jsou odsouzení spokojeni. Rodina je ve většině případů „světlym bodem“ jejich života a poskytuje odsouzeným dostatečnou pomoc, podporu a pochopení.

Ze získaných výsledků v jednotlivých oblastech jsem zjistil celkovou nespokojenost s kvalitou života odsouzených ve Věznici Příbram. Dle mého názoru, si jen málo odsouzených uvědomuje, proč vlastně ve výkonu trestu odnětí svobody pobývají, nejsou ochotni přijmout trest jako následek svého protiprávního jednání,

a proto zásadně nesouhlasí s množstvím jim odepřených práv. Zjištěná a vyjádřená nespokojenost odsouzených koresponduje s jejich nesouhlasem s uvězněním.

Jen malá část odsouzených se smíří s vězeňským prostředím a průběhem výkonu trestu. Je také patrné, že někteří, a těch je minimum, jsou naopak spokojeni, jelikož jejich kvalita života mimo brány věznice ani zdaleka neodpovídá standardu, kterého se jim dostává ve vězení. Toto se týká především lidí bez domova nebo lidí s nejnižších sociálních vrstev společnosti.

Výsledky jasně ukázaly, že pro člověka je pobyt ve věznici nepříjemný, odsouzení jsou zde převážně nespokojeni a dovolím si zde konstatovat, že téměř žádný z nich se do vězení nevrací rád. Jsem však přesvědčen, že toto má být cílem pobytu odsouzených ve vězení při zachování všech humánních přístupů a je naprosto v pořádku, že jedinci odsouzeni k pobytu za mřížemi jsou takto omezeni. Vždyť člověk ve vězení, který vykonává trest za páchaní trestných činů ohrožujících společnost nemůže mít vše na co je zvyklý z civilního života.

Šetření přineslo zjištění, která by mohla pomoci v další činnosti odborných zaměstnanců vězeňské služby působících na oddělení výkonu trestu a mohou posunout působení a činnost těchto zaměstnanců k lepšímu pochopení specifických životních podmínek odsouzených a dále k zamyšlení nad možnou změnou při tvorbě programů zacházení s vězni. V případě potřeby změny upravující práva a povinnosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody zařazených do věznice s ostrahou, by se dalo přemýšlet nad změnami, které by vedly ke zlepšení či zhoršení míry životní spokojenosti. K těmto případným změnám by byla nutná příslušná změna zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99Sb. v platném znění.

S výsledky výzkumného šetření by bylo vhodné seznámit nejen specialisty, ale i vedoucí pracovníky, kteří se podílí na řízení a organizování práce v této věznici. Já jako vychovatel se mohu zaměřit u odsouzených pouze na ty oblasti, které jsem schopen svými kompetencemi ovlivnit. Jedná se například o průběh a skladbu zájmových aktivit programu zacházení. Veškerá činnost ve směru k jakémukoliv zlepšení v oblasti životní spokojenosti odsouzených po dobu výkonu trestu je však omezena zákonnými normami, které jsme jako zaměstnanci vězeňské služby povinni dodržovat.

Uvědomuji si, že rozsah zkoumaných nebyl příliš reprezentativní a že na jeho základě není možné výsledky zobecňovat na všechny vězněné osoby. Proto by bylo jistě vhodné se dále zaměřit na podstatně větší výzkumný vzorek v rámci celé Vězeňské

služby České republiky. Další možností by bylo zaměřit se na vzájemné srovnání celkové míry spokojenosti s kvalitou života u mužů a žen a v jiných typech věznic.

V závěru bych rád zdůraznil, že mnozí odsouzení chtějí po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody žít normální život, avšak problémy, na které bezprostředně po opuštění věznice narážejí, jsou pro ně často neřešitelným úkolem. Někteří z nich nejsou schopni bez cizí pomoci překonávat životní překážky způsobem přijatelným pro společnost a tak se po určité kratší či delší době vracejí do vězení zpět.

Hlavní prioritou výkonu trestu není úplná spokojenost odsouzených s pobytem ve věznicích, ale řádný výkon soudního rozhodnutí jako následek za spáchané protiprávní jednání odsouzených. Žádný jedinec není ve výkonu trestu za odměnu, všichni jedinci stáli před soudem, který jim vyměřil trest na základě důkazů shromážděných Policií České republiky.

Resumé

Diplomová práce je zaměřena na kvalitu života a spokojenost odsouzených mužů ve Věznici Příbram.

Práce je rozdělena do čtyř částí podle stanoveného cíle. První část diplomové práce se zabývá především pojmem kvality života, životní spokojenosti a zdraví. Následující část pojednává o historii trestu a trestání a o vlastním průběhu penitenciárního procesu. Třetí kapitola je zaměřena na pojem resocializace, evropská vězeňská pravidla, programy zacházení s odsouzenými, také na práva a povinnosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a nechybí zde ani specifika Věznice Příbram. V empirické části věnuji pozornost na empirické šetření zaměřenému na zjištění míry životní spokojenosti odsouzených mužů ve Věznici Příbram.

Z výsledků výzkumného šetření, které byly získány dotazníkovou metodou, vyplývá, že odsouzení jsou ve Věznici Příbram se svým životem po dobu výkonu trestu nespokojeni v mnoha oblastech. První tři oblasti se týkaly zdraví a osobní hygieny, volného času a osobního rozvoje a dále práce a finanční situace. Ve všech těchto oblastech projeví odsouzení míru nespokojenosti. Poslední oblast byla zaměřena na otázky zjišťující míru spokojenosti s rodinou a sociálním prostředím. V této oblasti, jako jediné, vyjádřili vězni svou spokojenost.

Anotace

Diplomová práce nazvaná „Kvalita života z pohledu odsouzených“ se věnuje životní spokojenosti odsouzených mužů ve Věznici Příbram. Je zde uvedeno obecné pojetí pojmu kvality života, životní spokojenosti a zdraví. Diplomová práce také zahrnuje historii trestu a trestání a vlastní průběh penitenciárního procesu. Rovněž je zde shrnut pojem resocializace, evropská vězeňská pravidla, programy zacházení s odsouzenými, práva a povinnosti odsouzených a specifika Věznice Příbram. Empirická část přináší výsledky výzkumného šetření zaměřeného na zjišťování životní spokojenosti vybraných odsouzených ve Věznici Příbram a to: v oblastech zdraví a osobní hygieny, volného času a osobního rozvoje, práce a finanční situace a poslední oblastí je rodina a sociální prostředí.

Klíčová slova: kvalita života, odsouzený, výkon trestu odnětí svobody, resocializace, životní spokojenost, nespokojenost

Annotation

A diploma work named „Quality of life from Condemned's Sight“ is addressed to life satisfaction of convict men in Prison Příbram. There is indicated a general concept of life quality, life satisfaction and health there. The thesis also includes punishment history, sentencing and its own procedure of penal process. There is summary of resocializace definition, European prison rules, programmes dealing with condemned, rights and duties of convict men and Prison Příbram specification. An empirical part brings findings of investigative examination aimed at detection of life satisfaction of elected condemned in Prison Příbram, especially in: an area of health and personal hygiene, freetime and personal development, work and a financial situation and the last part is family and social environment.

Key words: quality of life, convict, execution of custodial sentence, resocializace, life satisfaction, dissatisfaction

Seznam použité literatury

A. Tištěné prameny – zákony, vyhlášky, normativní předpisy

1. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/99 Sb. ve znění pozdějších předpisů
2. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/99 Sb. v platném znění, kterou se vydává řád výkonu trestu
3. Zákon České národní rady č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky
4. Trestní zákon č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů
5. Trestní řád č. 141/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů

B. Knihy

1. Badinterová, E.: O mužské identitě.
Praha: Paseka, 2005. 272 s. ISBN 80-7185-727-0.
2. Bajcura, L.: Práva vězně od vazby propuštění z trestu odnětí svobody.
Praha: Grada Publishing, 1999. 158 s. ISBN 80-7169-555-6.
3. Blatný, M.: Jasnost sebepojetí jako mediátor vztahu mezi temperamentovými vlastnostmi, sebepojetím a sebehodnocením a životní spokojeností.
Brno: Psychologický ústav AV ČR, 1999.
4. Coyle, A.: Řízení věznic v čase změn.
Praha: VV Praha-Pankrác, 2004. 110 s. ISSN 1213-9297
5. Dalrymple, T.: Život na dně.
Praha: Academia, 2005. 266 s. ISBN 80-200-1337-7
6. Disman, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost.
Praha: Karolinum, 1993. 374 s. ISBN 80-7066-822-9.
7. Dragomirecká, E., Bartoňová, J., Motlová, L. a kol.: SQUALA. WHOQOL-100. Příručka pro uživatele české verze Dotazníků subjektivní kvality života SQUALA. Praha: PCP, 2006. 68 s. ISBN 80-85121-47-6.
8. Dubayová, M.: Kultúrne tradície, kvalita života a vzdelávanie – kultúrnoantropologické poznámky. Kvalita života a ľudská práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých.
Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2002. 258 s. ISBN 80-8068-088-4

9. Fahrenberg, J. a kol.: Dotazník životní spokojenosti.
Praha: Testcentrum, 2001. 84 s. ISBN 80-86471-16-0
10. Fischer, S., Škoda, J.: Sociální patologie.
Praha: Grada Publishing, 2009. 218 s. ISBN 978-247-2781-3.
11. Foucalut, M.: Dohlížet a trestat.
Praha: Dauphin, 2000. 334 s. ISBN 80-86019-96-9
12. Halečka, T.: Kvalita života a jej ekologicko-enviromentální rozmer. Kvalita života a lidská práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých.
Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2002. 167 s. ISBN 80-8068-088-4
13. Hartl, P., Hartlová, H.: Psychologický slovník.
Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X
14. Hendl, J.: Kvalitativní výzkum. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2
15. Hunt, M.: Dějiny psychologie. Praha: Portál, 2000. 710 s. ISBN 80-7367-175-1.
16. Jandourek, J.: Sociologický slovník.
Praha: Portál, 2007. 288 s. ISBN 978-80-7367-269-0
17. Jůzl, M., Olejníček, A.: Penologie a penitenciární pedagogika. Brno: IMS, 2004.
18. Kebza, V.: Psychosociální determinanty zdraví.
Praha: Academia, 2005. 263 s. ISBN 80-200-1307-5
19. Klimeš, L.: Slovník cizích slov. Praha: SPN, 2005. 830 s. ISBN 80-7235-272-5
20. Kohoutek, R.: Poznávání a utváření osobnosti.
Brno: Cerm, 2001. 275 s. ISBN 80-7204-200-9
21. Kohoutek, R.: Psychologie zdraví a duševní hygiena. Brno: IMS, 2007. 134 s.
22. Koudelková, A.: Psychologické otázky delikvence.
Praha: VICTORIA Publishing, 1995. 114 s. ISBN 80-7187-022-6
23. Kraus, B., Poláčková, V.: Člověk – prostředí – výchova.
Brno: Paido, 2001. 200 s. ISBN 80-7315-004-2
24. Křivohlavý, J.: Konflikty mezi lidmi.
Praha: Portál, 2002. 192 s. ISBN 80-7178-642-X.
25. Křivohlavý, J.: Psychologie zdraví.
Praha: Portál, 2003. 280 s. ISBN 978-80-7367-568-4.
26. Křivohlavý, J.: Psychologie nemoci.
Praha: Grada, 2002. 200 s. ISBN 80-247-0179-0.

27. Malá, D.: Vězeňství po česku.
Tišnov: SURSUM, 2003. 129 s. ISBN 80-7323-062-3
28. Maříková, H., Petrušek, M., Vodáková, A.: Velký sociologický slovník.
Praha: Karolinum, 1996. 1458 s. ISBN 80-7184-311-3
29. Matějček, Z.: Po dobrém, nebo po zlém?
Praha: Portál, 2000. 109 s. ISBN 80-7178-486-9.
30. Matoušek, O.: Slovník sociální práce.
Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0
31. Matoušek, O., Kroftová, A.: Mládež a delikvence.
Praha: Portál, 1998. 336 s. ISBN 80-7178-226-2
32. Mederly, P., Topercer, J., Nováček, P.: Indikátory kvality života a udržitelného rozvoje. Praha: UK FSV Ceses, 2004. 117 s. ISBN 80-239-4389-8.
33. Mohapl, P.: Úvod do psychologie zdraví a nemoci.
Olomouc: Univerzita Palackého, 1992.
34. Nakonečný, M.: Psychologie osobnosti.
Praha: Academia, 1998. 336 s. ISBN 80-200-0628-1
35. Netík, K., Netíková, D.: Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky.
Praha, Univerzita Karlova, 1994
36. Netík, K., Netíková, D., Hájek, S.: Psychologie v právu.
Praha: C.H.Beck, 1997. 152 s. ISBN 80-71-79-177-6.
37. Plháková, A.: Přístupy ke studiu inteligence.
Olomouc: Univerzita Palackého, 1999.
38. Plháková, A.: Dějiny psychologie.
Praha: Grada, 2006. 328 s. ISBN 80-247-0871-X.
39. Praško, J.: Poruchy osobnosti. Praha: Portál, 2003. 360 s. ISBN 80-7178-737-X
40. Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: Pedagogický slovník.
Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8
41. Suchý, O.: Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon.
Praha: LEGES, 1992. 84 s. ISBN 80-85638-02-9
42. Svoboda, M.: Psychologická diagnostika dospělých.
Praha: Portál, 2005. 342 s. ISBN 80-7367-050-X
43. Šišková, T.: Výchova k toleranci a proti rasismu.
Praha: Portál, 1998. 208 s. ISBN 80-7178-285-8

44. Vaňurová, H., Muhlpačr, P.: Kvalita života – teoretická a metodologická východiska. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 143 s. ISBN 80-210-3754-7
45. Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3

C. Odborné časopisy:

Bulletin studijní a výzkumné skupiny ředitelství SNV ČR, Praha, 1991.

České věznice, Praha, VS ČR, 2006. 77 s. ISSN 1213-9297.

České vězeňství, Praha, VS ČR, ISSN 1213-9297.

ČS Psychiatrie, Praha, ISSN 1212-0383

Československá psychologie, Praha, Academia, ISSN 0009-062X

Evropská vězeňská pravidla, Doporučení Rady Evropy č. R/87/3, Praha, VV Praha-Pankrác, 1996.

D. Internetové stránky:

<http://www.mpsv.cz>

<http://www.vscr.cz>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Program zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody

Příloha č. 2 – Dotazník výzkumného šetření